

iktisat dergisi

AYLIK DERGİ

EKİM - KASIM 1990 • SAYI: 305-306 • 5000 TL

305-309

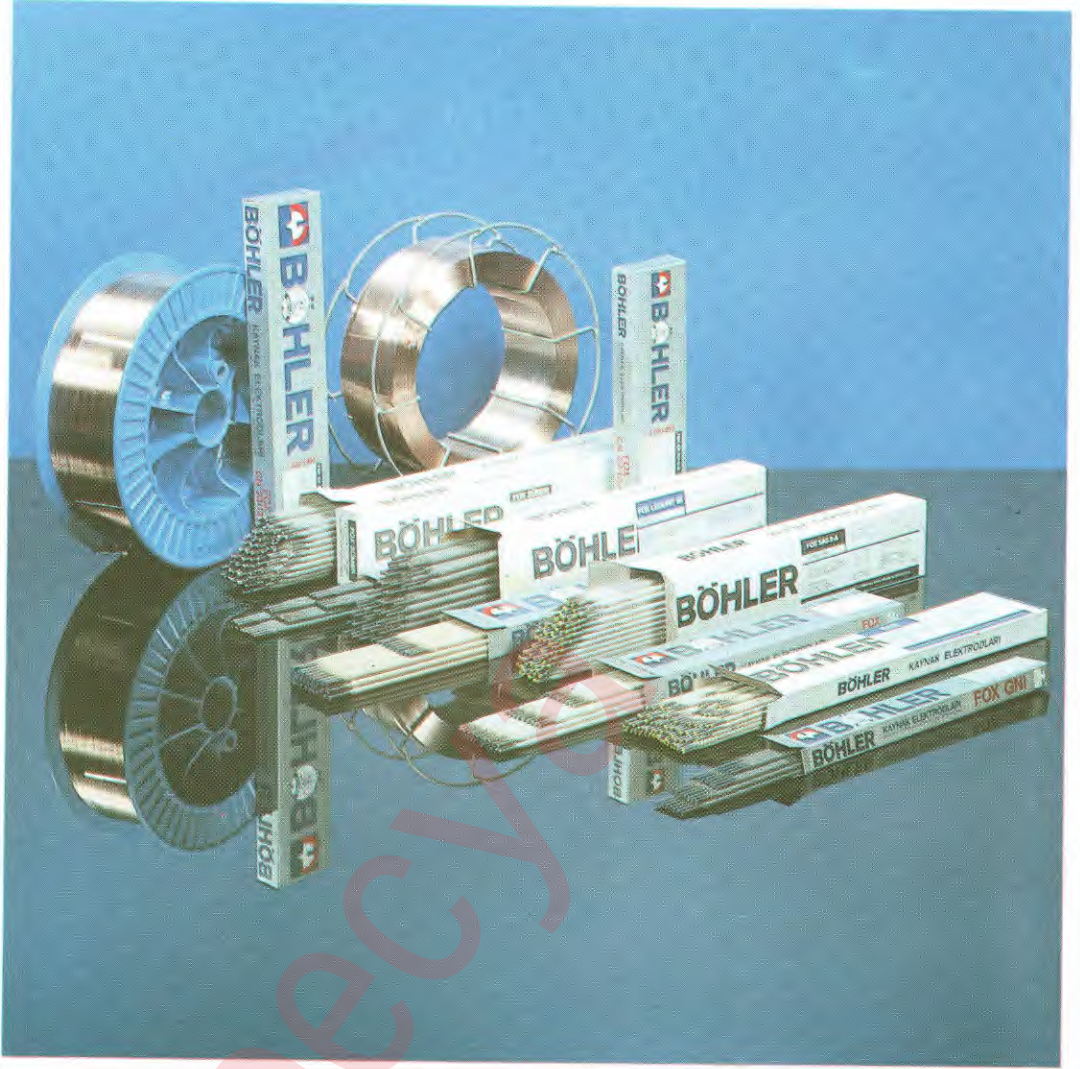
Üniversite Özerkliği Körfez Krizi

Daron Acemoğlu • Ayhan Alkış • Mehmet Altan • Önder Arı
Ülkü Azrak • Semra Armay • Toktamış Ateş • Beril Dedeoğlu
Nazım Kadri Ekinci • Atilla Ergür • Nuri Karacan • Gökhan Koçer
İzzettin Önder • Coşkun Özdemir • Uğur Özgöker • Burhan Şenatalar
Talat Turhan • Yavuz Yıldız

İFMC

İÜ İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR

Kaynakta “Usta”nın imzası.

BÖHLER, Kaynak Çubukları, Elektrodları San. ve Tic. A.Ş.

Fabrika:

Yakacık Cad. No:134 Kartal - İstanbul

Tel : 387 18 80 (10 Hat)

Fax : 353 58 53

Telex: 36 570 gehö tr

Pazarlama ve Satış: GEDİK PAZARLAMA A.Ş.

Necatibey Cad. Ali Paşa Döğirmen Sok.

No: 24 80030 Tophane-İstanbul

Tel : 151 60 06 (4 Hat) - 145 70 71 (3 Hat)

Fax : 145 11 91 Telex: 24064 htrp tr.

GEDİK PAZARLAMA A.Ş. BİR GEDİK İÇİŞİLERİ KURULUŞUDUR.

İktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

ayı : 308 - 309

şibi:

Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
EYSEL ÇARIKCIOĞLU

Genel Yayın Yönetmeni
FUK URAS

Yorumlu Yazı İşleri Müdürü
AİL SATLIĞAN

Denetim Kurulu:

ŞAF S. AKAT, ERDOĞAN ALKİN,
TOKTAMIŞ ATEŞ, NİHAT BATUR,
ZEHAN BERMEK, NATİK BUDA,
EMAL CİVELEK, NUSRET EKİN,
EHEMET EMANET, SEYFETTİN GÜRSEL,
KIN İLKİN, GÜLTEN KAZGAN, SAİM KURUL,
ŞİN KUYLULU, EROL OKUYAN, ALP ORÇUN,
ALAT ORHON, İZZETTİN ÖNDER,
EREF ÖZGENGİL, SELÇUK SANCAR,
RHAN SOFUOĞLU, RAMAZAN SÖNMEZ,
AFER TUNCA, OSMAN ULAGAY,
EŞAD UMUR, YÜKSEL ÜLKEN

Yayın Kurulu:

NAR ASOĞLU, NURİ ALTUĞ ÇAVUŞOĞLU,
NNAZ GÖKÇEK, ELÇİN MACAR, FİDAN ÖCAL,
UNİSE NAAK, ÇİĞDEM ŞAHİN, E. SEVGİ UÇAN,
EYHUN GÜVEN ÜNAL, YÜCE YÖNEY

Yapak: ÖMER ÜLKENCİLER

Yönetim Yeri:

Cumhuriyet Cad. No: 27 / 6
Taksim - İSTANBUL
Tel.: 150 50 34 - 150 16 42

Abone Koşulları:

Yıllık 50.000.- TL. (Öğrenci: 30.000.- TL.)
Yurt Dışı: Yıllık 70.000.- TL.

Hesap Hesap No:

YATIRIM BANKASI Taksim Şb. (923)
İŞ BANKASI Beyoğlu Şb. (46783)

Yayın Hazırlık:

ER AJANS / (1) 526 11 17

Yayındaki yazılar Cemiyet'i bağlamaz;
Örüşler yazarlarına aittir.

İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR.

İçindekiler

Yeni Üniversite Modeli (Üniversite reformu).....	3
"Üniversite" olgusu ve kurum Prof.Dr. İzzettin Önder.....	13
Körfez Krizi Prof.Dr. Toktamış Ateş.....	15
Körfez Krizinin etkileri ve Türkiye Prof.Dr. Önder Arı.....	17
Körfez Krizi, Emperyalizm ve Artı değer Doç.Dr. Mehmet Altan.....	23
2. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-Ortadoğu ilişkileri Uğur Özgöker.....	27
Körfez'de Kriz için Varsayımlar, Savlar Aykırı Düşünceler Gökhan Koçer.....	31
Körfez Bunalımı Üzerine Talat Turhan.....	33
Özelleştirme ve İktisat Teorisi Daron Acemoğlu.....	37
Türkiye'de Makroekonomik Gelişmeler Nazım Kadri Ekinci.....	43
Avrupa'da Parasal Birliğin Sağlanması Yolunda Dünkü ve Bugünkü Durum Beril Dedeoğlu.....	47
Başlıca Ekonomik Göstergeler Binnaz Gökçek.....	51
Yerel Basından Örnekler.: Sinop Belediyesi Beldemiz "Sümerbank'a Ağıt" Semra Armay.....	55
Turan Dursun'un Ardından Yavuz Yıldız.....	57
Üniversite Panosu Basın Açıklaması	59
Lima Bildirgesi.....	61

OKURLARIMIZA

Bu sayımızla birlikte İktisat Dergisi yayın yönetmenliğini Sayın Nail Satlıgan'ın yerine İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü araştırma görevlisi Ufuk Uras üstlenmektedir. 1984 yılından beri dergimize yepyeni bir kimlik kazandırarak, yayın faaliyetinin sürmesini sağlayan, camiamızın değerli dostu Nail Satlıgan'a bundan sonraki çalışmalarında da başarılar dileriz.

Oluşturulan yayın kurulu çerçevesinde yapılacak çeviri ve araştırma çalışmalarına değerli okurlarımızın katkısını bekliyoruz. Önümüzdeki sayının başlığı: "Laiklik ve İslami Yükseliş".

Sevgilerle...

beciya

YENİ ÜNİVERSİTE MODELİ (ÜNİVERSİTE REFORMU)

Değerli okurlarımız yeni üniversite modeli ya da üniversite reformu temasını işlediğimiz bu sayımızda, konuyu değişik boyutlardan değerlendirmek amacıyla söyleşiye yer verdik. Söyleşimize bu konuda bir yasa taslağı üzerine çalışan, aynı zamanda da İstanbul'da kurulmuş bulunan Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği mensupları olan sayın hocalarımız Prof. Dr. Çoşkun Özdemir, Prof. Dr. Burhan Şenatalar, Prof. Dr. Ülkü Azrak, Prof. Dr. Ayhan Alkış ve Öğretim Görevlisi Atilla Ergür katıldılar. Ayrıca taslak çalışması dışında bulunan, sayın hocamız Prof. Dr. Nuri Karacan da söyleşimizin diğer bir konuğu oldular. Söyleşiyi İ.F.M.C. adına Çiğdem Şahin gerçekleştirdi.

İktisat Dergisi - Söyleşimize YÖK'ün gelişiyle sık sık gündeme gelen ve tartışma konusu olan özerklik kavramıyla başlamak istiyorum. 1961 Anayasasında üniversitelere ait hükümde "üniversiteler özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir" deniyordu. Bu hüküm 1982 Anayasasında "Bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler devlet tarafından kanunla kurulur" şeklinde değişmiş ve üniversitelerimiz idari özerkliklerini kaybetmişlerdir. 130. madde gözönünde bulundurulursa aslında üniversitelerimizin bilimsel özerklikleri de tartışmalıdır. Üniversitelerin olmazsa olmaz koşulu olan özerklik kavramı sizce bilimsel, idari, mali şeklinde birbirlerinden ayrılabilir mi yoksa özerk üniversite dediğinde bunların hepsi bir başlık altında mı düşünülmelidir?

Bilimsel özerklik dediğimiz zaman esas amaç bilimsel özgürlüktür, idari özerklik ise onun garantisini oluşturacağını umduğumuz bir yönetim biçimidir.

Prof. Dr. Burhan Şenatalar (İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi) - Sanıyorum 82 Anayasasının değişik bir ifade kullanmasının gerekçesi şuna dayanıyor. Kurmak istedikleri sistem Cumhurbaşkanını esas yetkili kılan, üniversiteleri tek tek serbest bırakmayı düşünmeyen bir sistem. YÖK'ü üniversitelerin üzerine bir kurum olarak getirmeyi öngören bir sistem. Dolayısıyla 82 Anayasası idari özerklik var deseydi kendi içinde çelişkiye düşerdi. Düşündükleri, amaçladıkları üniversiteleri merkezi devlet otoritesinin kontrolüne sokmayı öngören bir sistemdi. Bir anlamda da 80 öncesine bir tepki olarak düşünülmüş bir yapı getiriyordu.

Özerklik ayrılabilir mi ayrılamaz mı konusuna gelince ben bu konuyu şöyle değerlendiriyorum. "İdari ve Bilimsel" bunları mutlaka birarada ele almak lâzım. Mali ise biraz farklı bir tartışma konusu, zaten mali Özerklik Türkiye'de terim olarak hep geçer de, gerçek içeriğinin ne olduğuna değinilmez. Kilit mesele bana göre idari ve bilimsel arasındaki ilişkide. Kanımca, bilimsel özerklik aslında tek başı-

na çok anlamlı bir kavram değil, anlamlı olan kavram idari özerklik. Kullanılması gereken diğer kavramın ise bilimsel özgürlük, yani üniversite kurumlarının ve üniversite mensuplarının, istedikleri konuları inceleyebilme, istedikleri şeyi yazabilme, basabilme, açıklayabilme, öğretebilme özgürlükleri, bu da ancak ve ancak idari özerklik sayesinde mümkün olabilir. Dolayısıyla idari ve bilimsel özerklik dediğimiz zaman esas amaç bilimsel özgürlüktür, idari özerklik ise onun garantisini oluşturacağını umduğumuz bir yönetim biçimidir. Mali özerklik ise daha önce de değindiğim gibi biraz daha farklı bir çerçeveye oturuyor, bu açıdan onun tartışmasına şu anda girmek istemiyorum. Sonuç olarak ben olayın özünü idari özerklikte görüyorum. Bu arada şuna da değinmekte fayda var, idari özerklik deyince, üniversitelerin kimden özerk olması gerekiyor, isterseniz onu da biraz açıklayalım. Birincisi bir ke-re devlet otoritesinden ve üst devlet organlarından. 82 Anayasasındaki bilimsel özerklik ifadesi zaten bu yüzden kendi içinde çelişkili bir ifade oluşturuyor.

Yani bilimsel özerklik dediğimiz zaman bununla kastedilen şey idari özerklik ise bir anlamı var, değilse zaten bir anlamı yok. Dolayısıyla 82 Anayasasında bilimsel özerklik teriminin kullanılması aslında anlamsız, çünkü sistemin tamamı idari özerkliği getirmiş değil. İdari özerkliği getirmemesinin ana nedeni de zaten bilimsel özgürlüğü vermek istememesi. Bilimsel özgürlüğü vermek istememesinin nedeni ise malûm, 80 öncesi olaylardan sorumlu tutulan kurumlardan biri de üniversiteler, o kurumun içindeki gençler ve öğretim kadroları. Şimdi 82 Anayasası özerkliği öngörmüş değil, benimsemiş değil, dolayısıyla bilimsel özerklik teriminin kullanılması da anlamsızlaşıyor.

İktisat Dergisi - Sayın Şenatalar, Türkiye'de çok tartışılan, YÖK üyeleri tarafından da gündeme getirilen şöyle bir iddia var, Diyorlar ki dünyanın başka üniversitelerine baktığımızda bu üniversitelerde de tam anlamıyla bir idari özerklik söz konusu değil, bazısının rektörünü kraliçe atıyor bazısının rektörünü Milli Eğitim Bakanının onaylaması gerekiyor ama bu durum bilimsel özerkliklerinde bir sakınca yaratmıyor. Siz bu konuda ne diyeceksiniz?

Türkiye'deki üniversitelerin ihtiyaç duyduğu şey, Batı'da seçimle gelmiyor demekki seçimle gelmeleri şart değil şeklinde basit bir kopyacı mantık değil, mekanik mantık değil önemli olan üniversiteler orda yüzde yüz olmasa bile çok büyük ölçüde bilimsel özgürlük yaşıyabiliyor, böyle bir özgürlük içinde bilimsel faaliyet gösterebiliyor Türkiye'de bunu ne sağlayabilir sorusunun yanıtıdır.

Prof. Dr. Burhan Şenatalar - Bu tartışmayı sı-
nıyorum şu şekilde yapmak yararlı olabilir. Demol-
ratik kurumları ve demokratik gelenekleri çok ye-
leşmiş olan bazı batı ülkelerinde söyledikleri doğ-
r olabilir. Yani gerçekten de bir rektörü kraliçe at-
yor veya onaylıyor olabilir. Milli Eğitim Baka-
rı onaylıyor olabilir ve Rektör seçimle gelmiyor ola-
bilir, fakat oradaki durum Türkiye'den çok farklı oldu-
ğu için bu atama durumu bilimsel özgürlüğün ku-
lanılabilmesinin önünde çok ciddi bir engel teş-
etmeyebilir.

Hollanda ve İngiltere örneğinde olduğu gib-
i Hollanda'da kraliçe vardır, İngiltere'de kraliçe va-
dır ama Türkiye'deki seçilmiş bir Cumhurbaşkanı-
na göre çok daha demokratik davranabilirler. Tür-
kiye'nin seçimle getirdiği Cumhurbaşkanı, kurur-
lar, kurallar, gelenekler demokrasiden çok dah-
uzak olduğu için, zayıf olduğu için ordaki kraliçe-
nin yapamayacağı şeyleri yapabilir. Nitekim yap-
yor da... Dolayısıyla Türkiye'deki üniversitelerin iht-
yaç duyduğu şey, Batı'da seçimle gelmiyor de-
mekki seçimle gelmeleri şart değil şeklinde bas-
it bir kopyacı mantık değil, mekanik mantık de-
ğil önemli olan üniversiteler orda yüzde yüz olmas-
a bile çok büyük ölçüde bilimsel özgürlük yaşıyabil-
yor, böyle bir özgürlük içinde bilimsel faaliyet gös-
tere biliyor Türkiye'de bunu ne sağlayabilir sorusu-
nun yanıtıdır.

Ben yanıtın idari özerklik olduğunu düşünüy-
rum. Yani idari özerkliği bilimsel özgürlüğün ge-
çekleşebilmesi için, üniversitelerin gerçekten kenc-
amaçlarına, işlevlerine, misyonlarına uygun çalış-
maları en verimli biçimde yapabilmeleri için olmaz-
sa olmaz koşul olarak görüyorum. Çünkü bizde-
rektörün seçilmesi, dekanın seçilmesi, yöneticiler-
in seçilmesi ve yönetimlerin tek tek kişilerde to-
planmak yerine kurullara yayılması gibi özellikle-
gerçekten önemlidir. Bunun sebebi daha önce d-
belirttiğim gibi batı ülkeleri ve bizim geleneklerim-
zin, kurumlarımızın farklı olmasıdır. Onların üniver-
sitelerinde rektör seçimle gelmezse bile başka ka-
tılma yöntemleri sistemi oldukça katılımcı bir sis-
tem haline dönüştürebiliyor. Örneğin bu gibi sis-
temler öğrencinin katılımı açısından daha katılımcı-
bir model oluşturmakta ve bilimsel faaliyet özgürlü-
ğü bunlarda birtakım toplumsal, tarihsel koşulla-
sayesinde dengelenmektedir.

İktisat Dergisi - Sonuçta şöyle toparlayabilir mi-
yiz sayın Şenatalar, idari özerklik ve Bilimsel
Özerklik aslında birbirini tamamlayan iki kavramdır
fakat bu her ülke için aynı önemi taşımayabilir, ya-
ni her ikisinin bir arada uygulanmasının önemi da-
ha demokratik batı ülkelerinde Türkiye kadar zaru-
ri olmayabilir.

Prof. Dr. Burhan Şenatalar - Fakat Türkiye'd-
bilimsel özgürlüğün garantisinin sağlanması içi-

İdari ve bilimsel özerklik bütünlüğünün sağlanması arttır. Evet, hatta bilimsel özerklik dendiği zaman yı bir kavram gibi düşünmememiz lâzım, idari özerklikle bilimsel özerklik birbirine girmiş kavramlardır. Yani idari özerklik olmadan bilimsel özerklik olmaz, idari özerkliğin olmasının gerekçesi de bilimsel örgütlülüğü getirebilmesidir. Eğer rektör seçimi, dekan seçimi vs. gibi bizim özerkliğin önemli araçları olarak gördüğümüz mekanizmalar yoksa bir ülkede, nitekim bazı batı ülkelerinde olmadığını söyledik, bu Türkiye'de yaratacağı kadar büyük sorunlar yaratmadığı için sorun oluşturmamaktadır. Türkiye için ciddi sorun oluşturmaktadır çünkü lavranış tarzından tutun, alışkanlıklardan, geleneklerden tutun, üniversite ve üniversite dışındaki kurum ve kurallardan tutun bütün çevre koşulları Türkiye'de olumsuzdur ve bunun için Türkiye'de idari özerklik zorunluluktur. Hatta şunu da belirtmekte yarar var sadece devlet kurumlarına karşı değil toplumun çeşitli egemen güçlerine karşı da, yani toplumdaki birtakım büyük sermaye ve diğer çıkar gruplarının üniversiteye baskı yapmasına karşı da idari özerklik bir garantidir.

İktisat Dergisi - Türkiye'de üniversitenin özerkliğini kaybetmesiyle üzerine birtakım çevrelerin, özellikle üniversite çevrelerinin, üniversitelerimizin geleceği ile ilgili kaygıları artmıştır. Bu çevrelerin bir bölümünü de siz temsil ediyorsunuz, gerek İstanbul'daki Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği olarak gerekse hazırladığınız yasa tasarısı ile bu konuda derneğin başkanı olarak Sayın Coşkun Özdemir'in görüşlerini almak istiyorum. Sayın Özdemir bu grup nelele tepki olarak ve nasıl oluştu, çalışmalarınıza nereden başladınız?

Üniversite YÖK düzeni ile idari özerkliğini ve onun doğal bir sonucu olarak bilimsel özerkliğini yitirdi ve üniversite öğretim üyesi yönetimden dışlandı, üniversite öğretim üyesinin üniversite ve yüksek öğretim konusunda herhangi bir görüş ve düşünce ve eleştiri belirtmesi olanağı ortadan kalktı.

Prof. Dr. Coşkun Özdemir (İ. Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi) - Grup nelele tepki olarak ve nasıl oluştu, şöyle denilebilir, ilk girişimde bulunan ben olmuştum. Üniversitenin hayli kıdemli bir öğretim üyesi olarak hem YÖK öncesini hem YÖK sürecini biliyorum, yaşadım. Kişisel olarak YÖK düzeninin üniversitelerimize, Yüksek Öğretimimize kaybettirdiği şeylerin kaygısını yaşadım ve zamanla bu konuda yalnız olmadığımı anladım. Benimle aynı kaygı taşıyan bir sürü insan vardı. Üniversitelerimiz yalnız özerklikten yoksun kalmıyorlardı bir çok yönden büyük kayıplara uğruyorlardı aynı zamanda, birçok insan bunun kaygısını yaşadık, yaşıyoruz...

İktisat Dergisi - Bu kayıplara bir ad koyabilir misiniz hocam?

Prof. Dr. Coşkun Özdemir - Burhan Şenatalar çok güzel bir şekilde değindi, üniversite YÖK düzeni ile idari özerkliğini ve onun doğal bir sonucu olarak bilimsel özerkliğini yitirdi ve üniversite öğretim üyesi yönetimden dışlandı, üniversite öğretim üyesinin üniversite ve yüksek öğretim konusunda herhangi bir görüş ve düşünce ve eleştiri belirtmesi olanağı ortadan kalktı. Üniversite öğretim üyeleri arasındaki bağlar ve iletişim de büyük bir zaafa uğradı. Bunun yanısıra üniversite bir çeşit disiplin altına konulmak istendi, üniversitede güvenlik soruşturmaları yapıldı. Üniversite öğretim üyesinin bir derneğe üye olması bile yasaklandı, bir çeşit vesalet altına alınır gibi rektörlüğün iznine bağlandı. Böylesine saymakla tükenmez birtakım olumsuzluklar egemen oldu üniversiteye ve üniversite bununla pek çok şey yitirdi, çalışma heyecanını yitirdi, çalışma coşkusunu yitirdi, yaratıcılığını, üreticiliğini yitirdi. Bunun yanısıra pekâlâ biliyoruz 1402 ile üniversite büyük kayıplara uğradı ve üniversite 1402 kayıplarına karşı doğru dürüst tepki göstereemedi. Üniversite bir suskunluğa mahkum edildi. Susturuldu. Yani depolitizasyon politikası Türkiye'de üniversiteler de dahil bütünüyle egemen oldu, başarıyla uygulandı. Üniversitenin bu suskunluğuna karşı bizim gibi üniversitelerin içinden bir sürü insanın YÖK düzenine karşı tepki sesleri yükseldi ama bu hiç bir zaman yeterli olmadı, yeterli yoğunlukta olmadı, örgütlü, sistemli bir şekilde olmadı, olamadı. Bu eksikliğin farkında olarak bunda birkaç yıl önce bir grup arkadaş bir araya gelerek üniversitenin içinde bulunduğu durumu ve koşulları gözden geçirmek istedik.

İktisat Dergisi - Bu Öğretim Üyeleri Derneği kurulmadan önce miydi?

Prof. Dr. Coşkun Özdemir - Evet, önce, daha önce, sanırım 3, 4 yıl önce yine ben ve Ayla Gürsoy böyle bir girişimde bulunmuştuk ve bir grup arkadaş davet etmiştik. Bu toplantılar birkaç ay sürdü ama bir sonuç alamadık, örgütlenemedik. Sonuçta o girişimden bir sonuç alınamadı.

Şöyle bir anılarımızı tazelersek YÖK'le ilgili basında birçok şeyler yayınlanmakta idi. Bu arada bende YÖK'le ilgili bir yazı yazdım. YÖK'ü eleştiren, YÖK düzenini suçlayan bir yazı yazdım. Ona beklentilerimin ötesinde tepkiler geldi.

İktisat Dergisi - Tarih hakkında bilgi verebilir misiniz hocam?

Prof. Dr. Coşkun Özdemir - Sanırım Yaklaşık 2 yıl önce 88 Kasım ayıydı. Bu olumlu tepkiler beni umutlandırdı ve bir grup arkadaş bir toplantıya davet etmek istedim. Yakından tanıdığım, bildiğim, aynı görüşleri paylaştığımıza inandığım, üniversitelerimizin geleceği konusunda aynı şekilde kaygılandıklarını yakından bildiğim arkadaşları bir toplantıya davet ettim ve 20-25 kişilik bir grup arkadaş bir

araya geldik. Toplantılar böyle başladı ve daha sonra Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği adı altında örgütlendik.

İktisat Dergisi - Sayın Özdemir bu derneği bir bakıma gerçekleştirmek istediğiniz tasarı için bir çatı olarak düşünebilir miyiz, yani bu dernek bir anlamda yapmak istediklerinizi gerçekleştirmede bir araya gelmenizi, örgütlenmenizi sağlayacaktır?

Madem biz YÖK'ü beğenmiyorduk o halde kendi üniversite modelimizi oluşturmalydık, nasıl bir üniversite istiyorsak öyle bir üniversiteyi doğuracak bir yasa tasarısı oluşturmalydık.

Prof. Dr. Coşkun Özdemir - Evet çok doğru. Bunun için de bir kez daha belirtmek isterim sebeplerimiz çoktu. Bulunduğumuz, yaşadığımız, görev yaptığımız üniversitelerin durumunu hiç beğenmiyorduk, iç açıcı bulmuyorduk, umut kırıcı buluyorduk bu nedenle bizde kendi çabalarımızı ortaya koymak istiyorduk. Üniversitelerimizin içinde bulunduğu durumdan kurtulmalarını istiyorduk. O halde ne yapabiliriz bu soruyla başladık işe ve en kısa zamanda örgütlenmeye karar verdik. Bu konuda hiç kimsenin tereddütü yoktu, hepimiz görüş birliğindeydik. Çünkü sadece 20 - 30 öğretim üyesinin arada bir, bir araya gelmesiyle bu işin yürümleneceğini biliyorduk, daha sık toplanmalı, bakış açımızı etkili bir biçimde yansıtmalydık. Bütün bunların gerçekleşmesi içinde mutlaka dernek kurmalıydık. Bu amaçla önce bütün öğretim üyelerine bir çağrı mektubu gönderdik. Burada görüşlerimizi, kaygılarımızı dile getirdik, neleri amaçladığımızı anlattık, kaygılarımızı dile getirdik, neleri amaçladığımızı anlattık, örgütlenmeye gereğimizi ileri sürdük, biz dernekleşmek istiyoruz, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz, bu görüşlerimize katılıyor musunuz, katılıyorsanız bu derneği kurduğumuz zaman üye olur musunuz gibi sorular yönelttik. Bunlara beklediğimiz, umduğumuz ölçüde yanıt aldık, diyebilirim. Gönül daha fazla olmasını isterdi ama bilinen nedenlerden dolayı bunun mümkün olmadığını biliyoruz. Biraz önce de belirttiğim gibi susturulmuş bir toplum, susturulmuş bir üniversite, ürkütölümüş bir kurum.

Yine de aldığımız yanıtlar birkaç yüzü buluyor bu da umut vericidir. Sonuçta dernekleşmek için ilk adımları attık ve derneğimizi kurduk. Kuruluşunu basında da açıkladık. Bunun üzerine derneğe olan ilgi arttı, şimdi üye sayımız her geçen gün artıyor, memnunuz. Ama en son şunu öğrendim üye olmak isteyenler için rektörlükten tüzük isteniyor, bu tür engeller hep çıkıyor, çıkacaktır da ama üyelerimizi ve daha sonra üye olacakları bu yıldırmıyacaktır sanırım.

Son olarak şunları söyleyip bitirmek istiyorum. Biz bu çalışmalarımızda bir yandan örgütlenmeye

çalıştık ve dernek kurulmasını sağladık bir tarafta da üniversite yasasını konu alan bir çalışma yapma ihtiyacını duyduk. İçimizden bu tür dilekler geldi, ve şu noktada birleştik, madem biz YÖK'ü beğenmiyorduk o halde kendi üniversite modelimi oluşturmalydık, nasıl bir üniversite istiyorsak öyle bir üniversiteyi doğuracak bir yasa tasarısı oluşturmalydık. Bunun için bir komisyon kuruldu ve iş o komisyon bir yıla yakın bir süredir çalışmalarını sürdürüyor. Komisyon bu yasa taslağı üzerinde Üniversite yasası taslağı üzerinde uzun uzun çalıştı, büyük bir özveriyle çalıştı ve hazırlıklarını bu topluluğa getirdi (Dernek Üyelerine) ve maddelerde bunlar yine saatler süren toplantılarda tartışıldı.

İktisat Dergisi - Yasanın temsil yetkisi var mı ya da ne şekilde olacaktır bu soruyu da sayın Ülk Azrak'a soralım?

Prof. Dr. Ülkü Azrak (İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi) - Temsil yetkisi tabii dernek olarak söz konusu olacak. Derneğin mensupları kimlerse onları çözümünü öngördüğümüz şekilde hem mesleki menfaatlerinde hem de üniversitelerle ilişkin genel sorunlarda temsil edeceğiz. Hatta tüzükte öngörüldüğü üzere yine üyelerimizin bazı haksız, hukuk dışı muameleler karşısında kalması gibi durumlarda onları hukuki yollardan da savunmayı öngörüyoruz. Bu bakımdan zannediyorum ki temsil bu çerçevede içerisinde söz konusu olacaktır. Sizin dışınızda diğer gruplar hangileridir, bunların herhangi bir koordinasyon sağlandı mı?

Evet, bu konuda sanırım yine Coşkun bey daha detaylı bilgi verebilir çünkü kendileri bizzat bu gruplarla birtakım toplantılarda bulundular.

Coşkun Özdemir - Koordinasyonumuz şu şekilde oldu. Ankara'da bizden önce kurulmuş olan bir Öğretim Üyeleri Derneği var. Önceleri Tahir Haipoğlu başkanıydı şimdi Yakup Kepenek. Bu dernekle ilişkilerimiz oldu. Bizi bundan birkaç ay önce yapılan kurultaylarına davet ettiler. Biz de hazırladığımız yasayla ilgili soruları cevaplandırdık. Orada bir işbirliği dileği gündeme geldi. Ancak bugüne kadar belli başlı bir ortak çalışmamız olmadı.

İktisat Dergisi - Peki neden Ankara'daki derneğin bir şubesi olarak değil de bağımsız bir dernel olarak kurulmayı tercih ettiniz?

Bundan sonra değişik kentlerdeki üniversitelerin öğretim üyeleri de birtakım örgütlenmelere gidecekler, kendi Öğretim Üyeleri Derneklerini oluşturacaklar ve sonuçta bütün bu kentlerden çıkan derneklerin bir federatif yapıda birleşmeleri söz konusu olacak.

Prof. Dr. Burhan Şenatalar - Bu konuda ben bir açıklamada bulunmak isterim. Ankara'da bu

ahsettiğimiz Öğretim Üyeleri Derneği dışında bir ODTÜ'nün kurduğu başka bir dernek var. bu aha yakın zamanda kurulmuş bir dernek ve sanırım ayrı bir dernek olarak kurulmasının ana gerekçesi ODTÜ'nün biraz farklı bir yapısı, farklı bir eçmişi olması ve dolayısıyla farklı sorunları bulunması. Bu gerekçeyle ordaki arkadaşlar kendi aralarında ayrı bir dernek kurmayı daha yararlı görmüşler. Biz neden ayrı bir dernek kurmak istedik bunu şöyle açıklayım. Bugünkü mevzuata göre Ankara'daki derneği bağlı bir şube açabilirdik; Fakat burada ayrı bir dernek kurmayı şu açıdan yararlı gördük. 80 sonrası 12 Eylül atmosferi halâ biraz etkisini sürdürüyor. Derneğe üye olmayı düşünebilen insanlar yöneticileri kim, kurucuları kim görmek istiyorlar, tanımak istiyorlar, tartışmak istiyorlar. Dolayısıyla biz İstanbul'da değişik üniversitelerle görev yapan arkadaşların kurucu olarak yer almasını tercih ettik.

Yani artısıyla eksisiyle İstanbul'da bilinen insanlar olsun istedik. Dernek, gidip konuşmak isteyenler için, görüş almak isteyenler için daha kolay bağlantı kurabilecekleri bir yerde ve yapıda olsun istedik.

Ankara'daki arkadaşlarla da baştan bunu konuştuk, biz böyle düşünüyoruz siz ne dersiniz, herhangi bir şekilde sakınca görmeniz söz konusu mu diye. Onlar bize tamamen katıldılar, konuya yaklaşımımız, bakış açılarımız oldukça paralel bundan sonrada bu şekilde süreceğine inanıyorum. Yalnız şunu da belirtmek isterim yaptığımız her çalışmayı birlikte yürütme gibi bir zorunluluğumuz yok, ayrı ayrı çalışacağız ama her konuda birbirimize destek olacağız.

Sanıyorum bundan sonra değişik kentlerdeki üniversitelerin öğretim üyeleri de birtakım örgütlenmelere gidecekler, kendi Öğretim Üyeleri Derneklerini oluşturacaklar ve sonuçta bütün bu kentlerden çıkan derneklerin bir federatif yapıda birleşmeleri söz konusu olacak.

Nitekim İzmir'deki arkadaşlarımızın böyle bir girişimleri var, aynı şekilde Antalya'daki arkadaşlarımızın da çok az sayıda olmalarına karşın bu tür çabaları mevcut. Bunların her biri kendi başlarına kendi derneklerini oluşturacaklar.

Derneğimizin tüzüğüne göre bizim İstanbul dışında başka kentlerde şube açmamız diye birşey mümkün değil çünkü tüzüğümüzde böyle birşeye yer vermiş olsaydık İç İşleri Bakanlığı'ndan onay almamız gerekecekti, zaman gerekecekti, gecikecektik. Biraz da pürüz yaratabilir diye düşündük. Hem pürüzleri ortadan kaldırmak hem de zaman kazanmak açısından sadece valilikten onay almakla faaliyete geçebilecek şekilde bir tüzük hazırladık. Sanıyorum diğer illerdeki arkadaşlar da aynı yolu seçeceklerdir.

İktisat Dergisi - Zamanımızın kısıtlı olması açısından ben konuyu hemen hazırladığınız Taslağa getirmek istiyorum. Kısaca Taslağınızdan bahsedermisiniz? Kriterler nelerdir, ilkeler nelerdir? Taslağın YÖK'ten farklı olarak getireceği yenilikler neler olacaktır?

Size bilimsel özerklik veriyoruz daha ne istiyorsunuz diyorlar, aslında idari özerklik olmayınca bilimsel özerklik de olmaz, bunlar birbirinden ayrılmaz kavramlar, biz bunun için özellikle bu ikisinin birlikteliği üzerinde durduk. Çok önemli bir ilke olarak bunları bütünleştirme çabasına girdik.

Prof. Dr. Ülkü Azrak - Ben çok özet olarak söyleyeyim de diğer arkadaşların söyleyecekleri şeyler varsa tamamlasınlar. Hazırlamaya çalıştığımız taslahta en önemli ilke tabii özerklik. Biz özerkliği şimdiye kadar algılandığı şekilde sadece bilimsel özerklik olarak değil Türkiye için taşıdığı önem bakımından idari özerklik olarak ele aldık. Çünkü YÖK düzeninde idari özerklik yok, size bilimsel özerklik veriyoruz daha ne istiyorsunuz diyorlar, aslında idari özerklik olmayınca bilimsel özerklik de olmaz, bunlar birbirinden ayrılmaz kavramlar, biz bunun için özellikle bu ikisinin birlikteliği üzerinde durduk. Çok önemli bir ilke olarak bunları bütünleştirme çabasına girdik. İkincisi üniversitelerin hepsini bir araya toplayıp bir merkezi sisteme bağlama eğilimini kırmaya çalıştık. Üniversitelerin kendi özerkliklerini, gelişmişlik düzeylerine göre az çok kendi iç düzenlerini kendilerinin sağlamaları imkânlarını ortaya koymaya çalıştık. Çünkü şimdiki düzen bilindiği gibi Askeri Akademi düzeni. Üniversiteleri bu Askeri Akademi düzeninden uzaklaştırıp birer disiplin konusu olmaktan çıkarıp bilimsel ve idari bakımdan kendi kendini yöneten birimler olarak oluşturmaya çalıştık. Fakültelerin kişiliklerini, hukuki varlıklarını yok eden YÖK düzeninde olduğu gibi düzenlenmesi yerine, onlara üniversiteler gibi özerklik verme yoluna gittik. Eski düzende olduğu gibi tüzel kişilik ve özerklik verdik. Bu şu anlama geliyor, her üniversitenin fakülteleri kendilerinin üniversite yönetimi tarafından bir haksız muamele karşısında bırakılması durumunda üniversite aleyhine dava açabilecekler. Eskiden olduğu gibi.

İktisat Dergisi - Bu eski dediğiniz, 1946'larda denenmiş sık sık gündeme getirilen sistem sanırım, sizce bu yeterince katılımcı bir sistem miydi?

Prof. Dr. Ülkü Azrak - 1946'daki sistem katılımcı bir kanun sayılmazdı. Zaten o zaman katılım gibi bir sorun yoktu. Bu sorun 1960'lardan sonra ortaya çıktı. Öğrencilerin de öğretim üyeleri gibi üniversitelerin birer önemli elemanları oldukları kabul

edildi ve çeşitli düzenlemelere gidildi. Ama hepsi yetersiz, biz bu katılımı taslağımızda biraz daha işliye- yebilecek ve geniş kapsam taşıyacak bir biçimde öngörmeye çalıştık. Bunun yanında seçim esasının bütün üniversite ve fakülte organları için vazgeçilmez bir esas olduğunu öngördük ve organ seçimlerinde öğretim üyelerinin iradelerinin demokratik bir biçimde oluşabilmesi için gerekli olan koşulları en rasyonel biçimde düzenlemeye çaba harcadık. Ayrıca organlarda farklı yapılar ve hatta organ sayısında da fonksiyonları ile birbirinden farklılaşan bir yapı oluşturduk.

Üniversitelerin gelişimlerini, daha doğrusu 1980'den sonra ortaya çıkmış ve tabiri caizse suni teneffüsle yaşayan üniversitelerin gelişmelerini sağlayacak bazı önlemler öngörüldü. Bu önlemler YÖK düzeninde olduğu gibi zoraki ve hiçte işlemiyen rotasyon usulü ile değil, karşılıklı iradelere dayalı çözümler bulunmasını sağlayacak bir sistem yoluyla gerçekleştirilmeye çalışıldı.

Tasarıda ayrıca demin de değinilen katılımı sağlayabilmek için karma kurullar öngörüldü. Bu karma kurulları esas itibariyle tavsiye kararları almakla beraber, bu tavsiye kararlarının üniversite yönetiminde eğer kabul görmiyorsa niçin görmediğinin de gerekçesiyle o tavsiyede bulunan organa bildirilmesi esası esası üzerinde durduk. Bunun dışında üniversitelerin gelişimlerini, daha doğrusu 1980'den sonra ortaya çıkmış ve tabiri caizse suni teneffüsle yaşayan üniversitelerin gelişmelerini sağlayacak bazı önlemler öngörüldü. Bu önlemler YÖK düzeninde olduğu gibi zoraki ve hiçte işlemiyen rotasyon usulü ile değil, karşılıklı iradelere dayalı çözümler bulunmasını sağlayacak bir sistem yoluyla gerçekleştirilmeye çalışıldı. Bunun için üniversiteler arası kurulun içinden çıkacak hatta üniversiteler arası kuruldan da bağımsız bir disiplinler arası kurul düşünüldü. Birbirinin aynı olan disiplinlerde ve az gelişmiş olan üniversitelere yardımda bulunmak üzere ve hatta belkide karşılıklı yer değiştirme esasının da gerçekleştirilebilmesi amacıyla bir takım önlemler alma yetkisi öngörüldü.

Ama bu biraz önce de belirttiğim gibi empoze edilen, dayatılan bir sistem olarak değil serbest iradeye dayalı bir sistem olarak öngörüldü. Çözümler aranacak, kararlar alınacak, karşılıklı anlaşma suretiyle zaman içerisinde bu üniversitelerin gelişmiş üniversiteler düzeyine getirilmesi sağlanacaktı. Öğretim üyelerinin statülerinde de bugünden farklı olarak bazı yeni esaslar öngörüldü. Bu esaslar eskiden denenmiş olan, 1950 ve daha önceki düzenlemelerde denenmiş ve az çokta iyi sonuç vermiş

olan çözümleri büyük ölçüde benimsemek suretiyle yapıldı. Yani öğretim üyeliğine yükseltme, öğretim üyeliği statüsünün içerisinde de yükseltme ve atanma prosedürleri burada eskinin faydalı çözümlerinde de benimsemek suretiyle çözüme bağlandı.

İktisat Dergisi - Ben önemli olduğuna inandığım katılım konusuna yeniden dönmek istiyorum. Asistan ve öğrencilerin yeni üniversite projesinde konumları ne olacak, bu konum nasıl belirlendi b konuda sizden görüş alalım sayın Ayhan Alkış.

Prof. Dr. Ayhan Alkış (Yıldız Üniversitesi, Mİ hendislik Fakültesi Öğretim Üyesi) - söz hakkı bana gelmişken öncelikle benden önce konuşan arkadaşlarımızın sözlerine bir iki ekleme yapmak istiyorum. rektör, dekan, bölüm başkanı gibi yöneticilerin seçimine bağlı olarak getirdiğimiz bir geri çağırma yöntemi de tasarımızın ayrıcalığını oluşturuyor. Yani bu sayede bunların kendilerini seçen kurumlara geri çağırılabilmesi söz konusu oluyor.

Katılım konusuna gelince bu konuda ilke olarak Üniversite Öğretim Üyeleri dışında kalan, öğretir görevlisi, asistan ve öğrencilerin katılımı konusunda sürekli bir katılım öngörülüyor. Onların sadece belirli konularda katılımı öngörülüyor. Bu katılım daha çok yönetsel organlarda fakülte düzeyinde, fakülte kurulunda, fakülte akademik kurulunda ve daha alt düzeyde ayrıntıyı içermediği için bunun daha sonra üniversitelerce düzenlenecek fakültenin alt birimlerinde olsa da çok doğal yansımalarını görmek mümkün olacaktır.

Ancak bunun yanı sıra öğrencilerin nicelikleri açısından yönetsel organlara yani karar organlarına sürekli katılımı söz konusu olmasa da ve bu sadece temsili nitelikte tutulmuş olsa da yine de daha önce diğer hocalarımızın belirttiği üzere bunların üniversite düzeyinde üniversite karma kurulu Fakülte düzeyinde fakülte karma Kurullarına çoğulcu katılımları düşünüldü. Bu katılım azımsınmaya cak ölçülerde, öğretim üyeleri için % 40, öğrenciler için % 40, araştırma görevlileri için % 20 oranında olacaktır. Ne varki bu organlar daha önce de belirtildiği gibi danışma niteliğinde organlar ve karar alan yetkileri yoktur. Yine de bunların temsilcilerinin oluşturduğu kararların daha iyi savunabilmes açısından bu yolla fakülte kurullarına yansıtılmas ve dolaylı yoldan da olsa fakülte kurullarına katılımı söz konusu olacaktır. Sonuçta şöyle bağlıyabiliriz sorununuzu taslak öğrencilerin ve asistanların sadece bazı danışma organı niteliğindeki organlarda katılımını öngörüyoruz.

İktisat Dergisi - Bu konum sizler tarafından mı saptandı?

Prof. Dr. Ayhan Alkış - Bu konum toplantılarımıza katılan arkadaşlarımızın görüşleri doğrultusunda- bunların arasında zaman zaman asistan ar-

kadaşlarımız da vardı -ama çoğunlukla buraya gelen öğretim üyesi arkadaşların görüşleri doğrultusunda saptandı. Yalnız şunu belirtmek isterim, bu taslak hiçbir zaman kesinleşmiş bir şey değil, bizler arasında tartışıldıktan ve son şeklini aldıktan sonra kamuoyunda ve daha geniş kitleler karşısında da tartışılacak ve ancak ondan sonra kabul görbilecektir. bunların arasında araştırma görevlisi arkadaşlar ve öğrencilerin de olacağı pek tabidir.

İktisat Dergisi - Üniversitelerin YÖK öncesi ve YÖK sonrası Prestij durumları konusunda görüş almak istiyorum. YÖK öncesi durum neydi YÖK sonrası Üniversitelerimizin prestij kaybı ne oldu?

Türk üniversiteleri 1980'den sonra prestij kaybına uğramıştır. Bunun en güzel göstergesi Türk üniversite mezunlarının eskiden olduğu gibi uluslararası alanda artık eşdeğerlik şansına sahip olmamasıdır.

Prof. Dr. Ülkü Azrak - Bu konuda ben çok özet birşey söylemek istiyorum Doğramacının iddialarının tam aksi Türk üniversiteleri 1980'den sonra prestij kaybına uğramıştır. Bunun en güzel göstergesi Türk üniversite mezunlarının eskiden olduğu gibi uluslararası alanda artık eşdeğerlik şansına sahip olmamasıdır. Türk öğrencisi üniversite diplomasını alıp yurt dışına çıktığında orda yüksek lisans için hemen kabul görüp eğitimini yapamıyor, yani Türk diplomaları başta Almanya olmak üzere birçok ülkede kabul görmüyor. Ancak bir iki yıllık bir ek eğitimden sonra bu mümkün olabiliyor. Özellikle ben kendi fakültem konusunda bu acı gerçeğe tanık oldum ve birçok öğrencimden bu yakınmayı duydum.

Atila Ergür (Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Akademisi Öğretim Üyesi) - Bence üniversite özülü, kişilerle, öğretim görevlileriyle yapı olarak bir prestij kaybına uğramamıştır da işleyiş bakımından getirilen birtakım sistemler onun yapısında bazı sakatlıklara yol açmıştır. Konuyu bu açıdan ele aldığımızda önerdiğimiz sistem, önerdiğimiz yasa tasarısı üniversitelerin eski demokratik yapısına kavuşması, seçme ve seçilmeye dayalı bir sistem içerisinde yönetilmesi ve yeniden katılımcı bir atmosfere sahip olması açısından çok önemli bir adım olacaktır. Bu da tabii istenilenin yani bu güne kadar kaybettiklerimizin kazanılması olarak yorumlanabilir.

İktisat Dergisi - Sizce sadece kaybettiklerimizin kazanılması yeterli mi, çünkü YÖK öncesi durum göz önüne alındığında sadece kaybettiklerimizi geri getirmek çok az, daha fazlası olmalı öyle değil mi?

YÖK öncesi duruma dönebilmeyi özleyen büyük bir kitle oluşmuştur üniversite çevresinde,

Atila Ergür - Bakın ben buna kendi dalımdan yola çıkarak yanıt vermek istiyorum. Ben bir sanat kurumunda görev yapmaktayım. YÖK öncesi bizdeki işleyiş çok demokratik çok sağlıklı tabii ki dönemin sağlıksızlığını içinde taşıyarak ama yine de oldukça sağlıklı bir yapıydı. Yönetmelik açıdan fazla bir sorun yoktu. Birtakım mali sorunlar söz konusuydu. Bunun yanı sıra Türkiye'nin toplumsal yapısının getirdiği genel sorunların yansımaları yaşıyordu kurumumuz, her kurum gibi. Zaten bundan sıyrılması da söz konusu değildi. Fakat ben yine de kendi kurumum adına bunu rahatlıkla söyleyebiliyorum, YÖK'le birlikte sanat kurumları büyük kayıplara uğramış, çok ciddi boyutlarda yara almışlardır. Ve bugün öylesine ters bir işleyişin içine itilmişlerdir ki, eskiye dönebilmeyi artık başarı sayacak duruma gelmişizdir. Yani YÖK öncesi duruma dönebilmeyi özleyen büyük bir kitle oluşmuştur üniversite çevresinde, ilk amaç budur ancak ondan sonra daha ilerisi için neler yapılabileceği düşünülmelidir...

İktisat Dergisi - Son olarak hazırlanan taslak çalışmaları dışında bulunan, aramıza konuk olarak katılan sayın Nuri Karacan'a söz vermek istiyorum, sayın Karacan siz 1402 ile üniversitemizin kaybettirdiği ve bugün yeniden çıkan bir kararla üniversitemize kazandırılan, YÖK'ü, YÖK öncesini YÖK sonrasını çok iyi bilen bir bilim adamısınız. Bu açıdan YÖK öncesi ve sonrası üniversitelerimizin prestij durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz, bir de sizden görüş alalım ne dersiniz?

Nuri Karacan - Teşekkür ederim, Ben konuyu hem toplamak hem de daha düzenli bir sıra izlemek açısından şu başlıklar altında ele alacağım:

- YÖK öncesi üniversitelerin sorunları nelerdi?
- YÖK'ün başlıca yetersizlikleri nereden kaynaklanmaktaydı, YÖK'ün başlıca yetersizlikleri nelerdi, YÖK'ün hiç faydalı yönü yok muydu?
- Son olarakda YÖK yönetimi üniversitelerimizin prestijini nasıl etkiledi. YÖK öncesi üniversitelerin sorunları nelerdi?

Önce YÖK öncesi üniversitelerin sorunları nelerdi bunu açıklayalım isterseniz. Bu dönemi 1) öğretim üyeleri ve öğrencinin örgütlenmesinin mümkün olduğu 1980 öncesi, 2) bunun mümkün olmadığı 1980- 1982 olmak üzere iki kısımda incelemek doğru olur. İkinci dönemde, üniversite sorunlarının çözümünü yolunda sadece bireysel çabalar olmuştur. 1980 öncesi dönemin başlıca özellikleri ve sorunlarını ise şöyle sıralayabiliriz: a) 1980 öncesinde yurt çapında yaygın biçimde örgütlenmiş iki öğretim üyeleri derneği vardı; 1) TUMÖD (Tüm Öğre-

tim Üyeleri Derneği) TUMAS (Tüm Asistanlar Derneği). b) Demokrat öğretim üyelerine yaygın saldırılar: Doç. Dr. Orhan Yavuz, Doç. Dr. Bedrettin Cömert, Doç. Dr. Necdet Bulut, Prof. Dr. Bedri Karafakioğlu, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, Prof. Dr. Ümit Doğanay üç yıllık bir süre içinde öldürüldüler. Öldürülen öğretim üyelerinin dördü TUMÖD üyesiydi. c) Üniversite özerkliği, tam gün çalışma, yönetime katılım, rotasyon: tutucu çevreler üniversite özerkliğini kaldırmak, yarım gün çalışmayı sürdürmek ve yönetime katılımı daha da denetlemek isterken, TUMÖD ve TUMAS bu eğilimlerin tam tersini savundular. 1982'de çıkan Yükseköğretim kanunu, bu iki derneği mağlup ilan etti. Rotasyon konusunda bazı tereddütler vardı. 1983'de başlayan uygulama tereddütü olanları haklı çıkardı. d) İmtiyazlı üniversiteler, imtiyazlarının sürmesi için imtiyazsız üniversitelerden ve bu üniversitelerin mensuplarından yardım istemekteydi. Şimdi imtiyazsız olan bu üniversiteler eski imtiyazlarına kavuşmak için çaba vermektedir. e) İdari özerklik bulunmasına rağmen, yükseltmelerde şöhreti olan kişilerin evrakının Milli Eğitim Bakanlığında bir-birbuçuk yıl bekletilmesi olağandı. f) Bu dönemin belli başlı üniversiteleri kendilerine bağlı bir taşra üniversitesi kurulmasını istiyorlardı. Böylece öğretim üyeleri yakındaki bir ilde kurulan üniversiteye 15 günde bir giderek rotasyondan kurtulmuş olacaklar, hem de ek ders ücreti, yolluk derken bütçeyi biraz düzelteceklerdi. g) Döviz yetersizliği üniversitenin ders aracı, makina, teçhizat ithal etmesini güçleştiriyor, hata olanaksız hale getiriyordu. h) öğrencilerin yaşama standardı düşük, sağlık durumları kötü, büyük kente uyumları zayıftı.

İkinci olarak değinmek istediğim konu başlangıçta da belirttiğim üzere YÖK'ün başlıca yetersizlikleri ve bu yetersizliklerin kaynağı konusunda olacak. YÖK'ün yetersizliği zannediyorum şuradan kaynaklanıyor: YÖK bugün üniversitelerin özerk olduğunu söylüyor, fakat üniversitelerin organları yukardan atama yoluyla belirleniyor. Oysa üniversitelerin TRT gibi kuruluşların işlevine uygun olarak özerk olmaları, bunun için de organların seçim yoluyla iş başına gelmeleri gerekir.

YÖK sisteminin başlıca yetersizlikleri aşırı bir merkezi yönetim bunun sonucu olarak üniversite mensuplarının çok büyük bir kısmının yönetime katılımdan dışlanması, merkezi yönetimin subjektif kararlar vermesi, üniversitelerin günlük tamimlerle yönetilmesi, ne olursa olsun sınıf geçmeyi kolaylaştırma (ucuz mezuniyet) eğilimi, YÖK'ün bir ilkesi olmaması, yerini sağlama bağlamak için her türlü dirence boyun eğmesidir.

Eskiden olduğu gibi seçim sistemi kabul edilsediydi, öğretim üyesi ve öğrencilerin gereksinmelerini yönetime iletmesi çok daha kolay olacaktı. Bu gereksinmelerin sağlanması olanağı çok daha büyük olacaktı. Oysa bugünkü atama biçimi günlük politikanın üniversiteyi etkilemesini kolaylaştırmaktadır.

YÖK sisteminin başlıca yetersizlikleri aşırı bir merkezi yönetim bunun sonucu olarak üniversite mensuplarının çok büyük bir kısmının yönetime katılımdan dışlanması, merkezi yönetimin subjektif kararlar vermesi, üniversitelerin günlük tamimlerle yönetilmesi, ne olursa olsun sınıf geçmeyi kolaylaştırma (ucuz mezuniyet) eğilimi, YÖK'ün bir ilkesi olmaması, yerini sağlama bağlamak için her türlü dirence boyun eğmesidir.

YÖK'ün faydalı hiçbir tarafı yok muydu?

Tabii ki YÖK'ün de birtakım faydalı yönleri yok değil. Örneğin yeni araştırma görevlilerinin doktora yapmak üzere uzun süreli olarak yurt dışına gönderilmesi sanıyorum ki YÖK'ün en faydalı icatlarından biri olmuştur. Bu sistem geliştikçe alınacak sonuç da o kadar olumlu olacaktır. Vize sistemi de hiç kuşku yok ki öğrencinin sürekli çalışmasını desteklemesi bakımından yararlıdır. Fakat sınırı 500 - 600 öğrenciden oluştuğu durumlarda, vizeler kopya çekmeyi, ucuz başarıyı kolaylaştırmakta, yazılı kağıtların okunması öğretim üyesi ve araştırma görevlilerinin araştırmaya ayırabilecekleri zamanı sınırlamaktadır.

Üniversitelerin bilimsel prestiji 8-10 yıl gibi kısa sayılabilecek dönemlerde pek değişmiyor. Ama YÖK yönetiminde Türk üniversitelerinin güç, bazen onur kırıcı koşullarda çalıştığı biliniyor. Bu da yabancı bilim adamları için Türk üniversitelerini eskisine oranla daha az cazip hale getiriyor.

YÖK yönetimi üniversitelerinin prestijini nasıl etkiledi. Bu dönemde bilimsel açıdan Türk üniversitelerinin uluslararası prestijinin arttığı ya da azaldığı söylenemez. Üniversitelerin bilimsel prestiji 8-10 yıl gibi kısa sayılabilecek dönemlerde pek değişmiyordur. Ama YÖK yönetiminde Türk üniversitelerinin güç, bazen onur kırıcı koşullarda çalıştığı biliniyor. Bu da yabancı bilim adamları için Türk üniversitelerini eskisine oranla daha az cazip hale getiriyor. Ni tekim, özellikle üniversitelerden gerekçesiz toplu çıkışların söz konusu olduğu 1982 - 83 yıllarında yabancı ülkelerde YÖK yönetimi aleyhinde imzı kampanyaları yürütüldü ve Türkiye'ye davet ediler bazı bilim adamları bu koşullarda Türk üniversitelerinde çalışamayacaklarını bildirdiler. Üniversitelerden toplu çıkarmalar ve onu izleyen istifalar hiç kuşku yok ki üniversitemizin bilimsel kapasite

sini düşürmüştür ve akademik mesleğe girmeyi düşünen gençleri ve genç bilim adamlarını düşünmeye sevketmiştir. Geliri pek de yüksek olmayan bu mesleğin bu kadar büyük bir kovulma ve öldürülme riskine sahip olması gerçekten bir talihsizliktir.

İktisat Dergisi - Teşekkür ederiz, efendim.

beciya

Yaygın kredi... Hesaplı kredi... Akbank'tan...

AKKREDİ

Akkredi Akbank'ın.

Hem çok hesaplı,
hem Akbank'ın 600'ü
aşkın şubesinde... Yaygın.

Hem de uygun faizle...

Siz de fırın, mobilya, tüm ev eşyası,
tatil, sağlık, otomobil, ya da konut...
İhtiyacınız olan her alanda 50 milyon
liraya kadar **Akkredi** alın.

Çok uygun koşullarla alın,
düşük faizden yararlanın.

Üstelik **Akkredi**'yi,
elinize toplu para geçerse
vadesinden önce ödeyebilirsiniz.

AKBANK
"Güveninizin Eseri"

"ÜNİVERSİTE" OLGUSU VE KURUMU

Prof. Dr. İZZETTİN ÖNDER
İ.Ü. İKTİSAT FAKÜLTESİ ÖĞRETİM ÜYESİ

Üniversite, eğitim sürecinin en son aşamasını oluşturan özerk bir kurum olarak, hem çevre ile ilişkisi açısından, hem de kendi içeriği açısından inceleme konusu oluşturabilir. Eğitim sürecinin en son halkasını oluşturması, Üniversite'yi meslek okulu düzeyine indirgeme riskini de beraberinde getirir. Gerek toplum, gerek üniversite üyeleri (öğrenci ve öğretim üyeleri birarada) tarafından, aşırı düzeyde somuta indirgenmiş bir düşünce sonucunda, Üniversite bir yüksek meslek lisesine dönüştürülebilir. Bu hali ile Üniversite, sadece ve doğrudan piyasaya yönelik, teorik esaslardan yoksun, basit uygulamacı insan yetiştiren bir kurum niteliği kazanır.

İçeriği, kaba hatlarla, böylece tanımlanabilen Üniversite, çevre ile de şu görüntülerle tamamlanabilir. Üniversitelerde teorik derslerden çok, ancak bir yüksek okulda olması gereken pratik dersler ağırlık kazanır. Üniversiter eğitim bir kitle eğitimine dönüştürülür, böylece sulandırılır. Yüksek okul olması gereken kurumlar da üniversitelere dönüştürülerek, ülkenin bilimsel kapasitesinin çok üstünde, şekilsel üniversiteler oluşturularak, üniversitenin sesi boğulur. "Üniversite sanayi işbirliği", ya da "Üniversiteler fildişi kulelerinde olmamalıdır" gibi kavramlar geliştirilerek ve bunu mali araçlarla da destekleyerek, Üniversite "amaç" olmaktan çıkartılır, "araç" haline indirgenir.

Tartışmamızın bu noktasında eğitim ile neyin amaçlandığının odak noktasına getirilmesi kaçınılmaz olur. Eğitimin amacı, bir açıdan, düşünme yeteneği kazanmış, olayları analiz edip, özgün sonuçlara gidebilen, yaratıcı ve bağımsız insan yetiştirmektir, şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir açıdan ise, eğitimin amacı, belirli bilgilerle yüklenmiş, emir - kumanda zinciri içinde yerini almaya hazır, otomat yetiştirmektir. Klâsik ayırım ile, birincisine "birlikte eğitim oluşturmak", ikincisine ise, "öğretmek" (bu sözcüğe biraz haksızlık ettiğimiz farkında olarak!) denebilir. Bu kaba ayırımda, aslında hiçbir eğitim kurumunda olmaması gereken ikinci özellik, üniversite kavramı ile de hiç bağdaşmaz.

Üniversite'nin bilimsel özerkliği, işte bu kaba ayırımda, onu birinci bölüme yerleştirmektedir. Çünkü, bilimsel düşünce sistemi, bir kalıba girmez, tüm insanlığın mutluluğu dışında bir amaç hedeflemez. Bilimsel özerklik, dikey hiyerarşi yerine, yatay örgüt yapısı, dış denetim yerine, özdenetim, değişmez idoller yerine, ileriye yönelik serbest düşünce geliştirme yapılarını gerektirir. Amacı böylece belirlenen Üniversite ise, biribiri üzerine eklenmiş iki yörüngede ciddi sorunlarla karşı karşıya gelir.

İç yörüngede, topluma hakim çevrelerce oluşturulan, dar görüşler ile karşı karşıya geliriz. Kısa vadeli şahsi çıkarları, bu tür dar görüşlerin sürdürülmesine bağlı olan çevreler, kaçınılmaz olarak, üniversite ile çatışmaya girer. Uygulanan ekonomik ve sosyal politikalar, sağlık politikaları vb. gibi toplumsal önlemler Üniversite tarafından eleştirilebilir. Bu eleştiriler, üniversite'nin ana hedefi olan insanın topyekûn mutluluğu doğrultusunda olmaktadır. Üniversite, bir karar organı değildir, ancak toplumda fikir üreten bir organdır. Üniversite, bu tür fikirleri yaydığı zaman, oluşmuş hakim politikaları eleştirebilir. Toplumda oluşmuş politikalarda çıkarı olan çevrelerin, böyle eleştirel ortamı istemeyeceği açıktır.

Üniversite'nin çatışma içine girebileceği dış yörüngede ise, gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkeler üzerinde kurmaya çalıştığı hakimiyet yer alır. Gerek ekonomik gerek siyasal politikalarda, kalkınmakta olan ülkeler, önemli boyutta, kalkınmış ülkelerin etkisi altındadır. Kalkınmakta olan ülkeler halklarının bunun farkında olması hakim ülkelerin çıkarlarına ters düşebilir. Bu bağlamda önemli olan nokta, kalkınmış ülke çıkarlarının, kalkınmakta olan ülkelerde bazı dar çevrelerin çıkarları ile çakışabileceğidir. Böyle bir çakışma, iç politikaları ciddi boyutta etkileyebilir.

Demokrasi, sadece belirli aralıklarla yapılan oylama demek değildir. Böyle bir oylamanın sağlıklı olabilmesi, halkın doğru olarak bilgilendirilmesi, bilgilerin anlaşılır düzeyde tartışılıp yorumlanmasıyla bağlı bulunmaktadır. Ayrıca, toplumsal kararların çeşitli örgütlenme yöntemleri ile aktif katılım gerçekleştirilmelidir. Tüm bu noktalarda Üniversite son derecede önemli ve etkili bir kurum niteliği taşımaktadır.

Böyle bir tanımlama ile içeriği belirlenmiş olan Üniversite, faaliyet ve uygulamalarını da bu doğrultuda belirlemek zorundadır. Klişe bilgileri depolamak yerine, geçici ve araştırmacı eğitim sistemi, ka-hiye-rarşik emir - kumanda zinciri içinde yukarıda akan emirler yerine, eşitci ve katılımcı tartışma ağırlıklı sistem, dış denetime dayalı, bağımlı kafa v-davranış stilleri oluşturmaya yönelik sistem, Üniversite kavramını somut uygulama örnekleridir. Özünde katılımcılığı esas alan böyle bir sistem, güdüle-sistemlerden çok daha zordur. Zira, bu sistem için de her birey mutlak bir sorumluluk bilinci içinde davranmak durumundadır. Demokrat olmak gibi "Üniversiter Birey" olmak da çok zor bir iştir. Bütün yük bir çaba, özveri ve birikim ister. Üniversite zordur!

KÖRFEZ KRİZİ VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ^(*)

Prof. Dr. Toktamış Ateş
İ.Ü. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan ve BM Güvenlik Konseyi başta olmak üzere, uluslararası geniş bir destek sağlayan ABD'nin, Ortadoğu'ya yerleşmesiyle sürmekte olan gelişmeler, genel olarak "Körfez Krizi" diye isimlendirilmektedir. Ve bu krizin baş sorumlusu Saddam Hüseyin gibi görünmekle birlikte, sorun böylesine basit değildir. Acaba Saddam Hüseyin'i böyle bir işgale zorlayan, ya da en azından özendiren "tarihsel" ve "güncel" gelişmeler nelerdir? Bunları bilmeden Körfez Krizini değerlendirmek mümkün müdür? Bu krizden kimlerin, ne kadar kazançları; kimlerin ne kadar zararları olmuştur? Türkiye'nin bu bakımdan konumu nedir, neler yitirmiştir? Bu yazı çerçevesinde bu soruları yanıtlamaya çalışacağız.

Kuveyt tüm tarihi boyunca Irak'ın bir parçası olarak varolmuştur. Ancak 1. Dünya Savaşını izleyen dönemde, Irak'ı denetimi altına almış bulunan İngiltere, Irak'a bağımsızlığını verirken, Kuveyt'i ayırmış ve ancak 1960'ların başında, bağımsızlık vererek; yörenin güçlü kabilesinin, El Sabah ailesinin denetimine bırakmıştır. Irak ise, daha kurulduğu günden itibaren Kuveyt'in ayrılmasını tanımamış, ve Kuveyt'in El Sabah ailesinin denetiminde bağımsızlığını hiçbir biçimde içine sindirememiştir. Daha 1930'lardan başlayarak, Bağdat'ta sayısız gösteri düzenlenmiş, fakat İngiltere'nin gücü karşısında çaresiz kalmıştır. Bu koşullar altında, Irak'ın güçlendiği an Kuveyt'i yeniden topraklarına katması son derece doğal bir gelişimdir. Kaldı ki, işin başka boyutları da vardır.

Kuveyt, İngiltere'nin belirlediği coğrafi ve toplumsal - siyasal koşullar içinde, garip bir devlet idi. Nüfusunun çoğunluğunu yabancılar oluşturmaktaydı. Ancak çok büyük bir petrol geliri ile, görece bir denge oluşturmıştı. Kuveyt'in El Sabah ailesinin "malı" sayılması hiç kuşkusuz "çağdışı" bir yaklaşımdı. Fakat Kuveyt yönetimi, başta Filistinliler olmak üzere, dünya üzerindeki demokratik güçlere belirli ölçüde destek olmaktan da geri durmamaktaydılar. Ancak hiç kuşkusuz, 20. Yüzyılın bu en son dönemlerinde bir devletin bir ailenin malı olmasını "yasal" ve "meşru" saymanın mantıklı bir yanı yoktur.

Irak bağımsızlığını kazandıktan sonra, uzun süren bir istikrarsızlık yaşadı. Hatta 2. Dünya Savaşı sırasında Alman yanlısı bir yönetim bile (çok kısa süreli) yaşadı. Savaşın sonra Haşimi Hanedanı bir türlü dengeyi sağlayamayınca devrildi. Ancak Irak'ın istikrarlı bir yönetime ulaşması, ancak Saddam Hüseyin'le birlikte başladı.

Bu istikrarsız dönemde Irak pek kimselerden yardım görmedi. Önemli ölçüde petrol

(*) Bu yazı İÜ İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Lokalinde verilen konferansın özetidir.

çıkarmasına karşın, bunu pazarlama olanakları çok kısıtlıydı. Türkiye ve Suudi Arabistan üzerinden geçen iki boru hattı ile bu pazarlamayı mümkün kılmaya çalışıyordu. Basra Körfezi kıyısındaki çok dar sahil şeridinden ihracat yapması mümkün değildi. Bölgede bunu mümkün kılacak birkaç küçük ada ise, Kuveyt toprakları arasında sayılmaktaydı. Gene aynı dönemde kuzeyinde Kürtlere, Basra Körfezinde ise İran'a büyük ödünler vermişti.

Irak İran'a savaş açarken, kısa bir süre içinde başarı umuyordu. Zaten böyle bir umudu olmasa bile, savaş açması kaçınılmazdı. Zira, Irak'ta büyük bir Şii nüfus yaşamakta olduğu gibi, Şiilerin bazı kutsal yerleri Irak toprakları içindeydi ve İran bu yaraları sürekli olarak kaşırmaktaydı. Ancak Irak, İran karşısında aradığı kolay zaferi bulamadı. Zira bu saldırı "Acem ulusçuluğunu" canlandırmış ve daha önce birbirini yemekte olan grupları birleştirmişti. Buna başta Kuveyt olmak üzere, tüm Arap dünyasının desteğini sağlamayı başarmıştı.

Savaş yıllarca sürdü ve sonunda ateşkes imzalandığı zaman Irak'ın elinde teknik ve deniyimli, fakat yorgun bir ordu ile, milyarlarca dolarlık bir dış borç kalmıştı. Ancak bu borcu ödemek niyetinde değildi. Zira "Araplar ve Körfez" için savaştığını ve eğer İran durdurulmasaydı, tüm körfezi işgal etmek niyetinde olduğunu ileri sürüyordu ki; bu iddia pek de yanlış değildi. Fakat Kuveyt verdiği borcu geri istiyordu.

Irak'la Kuveyt arasındaki tek sorun borç sorunu da değildi. Irak Kuveyt'in kendi toprakları altındaki petrol rezervlerinden petrol çektiğini ileri sürerek, bunu da pazarlık masasına getiriyordu. Ve nihayet, Basra Körfezindeki adaların kullanımı sorunu da her zamanki gibi gündemdeydi.

Irak'la Kuveyt arasındaki görüşmeler sürerken, dünya kamuoyu bu meseleye fazla bir ilgi göstermemişti. Aynı ilgisizlik görüşmelerin gelişmesinin duyulmasından sonra da devam etti. Hatta 30 Temmuz'da Washington'dan yapılan bir açıklamada, "Kuveyt'in ABD'nin askeri koruma kalkını altında olmadığı" bile açıklandı. Ancak bundan iki gün sonra, yani 2 Ağustos'da Irak Kuveyt'e girince, kızılca kıyamet koptu.

Irak'ın Kuveyt'e girmesini izleyen dönemde, beklenmeyecek kadar hızlı davranan BM Güvenlik Konseyi, olaya şiddetle karşı çıkarak; belki de başta Suudi Arabistan olmak üzere, diğer körfez ülkelerini muhtemel bir Irak saldırısından korudu. buna "belki" diyoruz, zira Irak'ın böyle bir niyeti olmaması da mümkündür.

Irak'ın bu işgali, Arap dünyasındaki "ilerici" ve "cumhuriyetçi" güçleri sevinç gösterilerine iterken; Batı ve ABD destekli monarşiler korkuya kapıldılar. BM'in "abluka kararı" belki Güvenlik Konseyinin kimi üyeleri tarafından veto edilecekti. Ama

Saddam'ın büyük bir hatası, rehinelerin gölgesine sığınmak istemesi, veto yanlısı devletleri bile ambargo kararına uymaya zorladı. Saddam'ın uyandırdığı bu izlenimi silmek için etrafına çocukları vb. alarak yaptığı "müşfik adam" senaryoları da başarılı olmadı.

Bu arada ABD, "muhtemel" bir Irak saldırısından korumak amacıyla Suudi Arabistan'a askeri yığınak yapmaya başlamıştı. Bu arada değişik ulusların gemilerinden oluşan bir donanma ve Körfez'i denetlemeye başladı.

Bu gelişmeler petrol fiyatlarının başdöndürücü bir biçimde artmasına neden oldu. Bu durum elbette Japonya ve Avrupa ülkelerinin zararına idi. Böylece ABD hem bu müttefiklerini köşeye sıkıştırmış, hem de bölgeye yığınak yapmak için aradığı fırsatı bulmuş oldu. Hem de masraflarını Suudilere ödeterek. Artık İsrail rahat uyuyabiliirdi.

Türkiye Irak'tan gelen petrol boru hattını hemen kapatarak, "kraldan çok kralcı" tavrını sergiledi. Ve ilginç bir biçimde; yasal olarak yetkisiz cumhurbaşkanının ağzında, fazla ileri giden vaadlerde bulunmaya başladı. Gene bu arada hükümetin biraz gecikmeli de olsa TBMM'den aldığı yetkiler, gerçekten endişe verici oldu.

Bu arada petrole üstüste yapılan zamlarla bütçe açığının bir kısmı kapatıldı. Ancak bu zamların diğer mal ve hizmetlere yansıtılmasıyla, dar gelirli tüketici büyük zorluklarla karşı karşıya kaldı. Ancak Türkiye'nin Körfez Krizinden zararları çok daha fazla oldu.

Bu zararları ekonomik ve siyasal olarak iki grup içinde sıralamak mümkündür. Ekonomik olarak Türkiye petrol boru hattından aldığı yüzde, Irak ve Kuveyt'e yaptığı ihracattaki zararları, gene aynı ülkelerdeki mütahhitlik hizmetlerinden doğan zararlar, bu ülkelere yapılan transit taşımacılıktan elde olunan gelir ve nihayet turizm sektöründeki olumsuz gelişmelerin zararlarını çekti ve 1991'de daha yoğun bir biçimde çekecektir.

Ancak Türkiye'nin siyasal ve moral zararı çok daha fazla oldu. Önerilen önlemlere herkesten önce başlayarak, "emperyalizmin güdümündeki ülke" imajını Araplara yeniden anımsattık. Oysaki son yılların politikalarıyla bu izlenim önemli ölçüde silinmişti. İkinci olarak; sürekli değişen politikalarla "güvenilir ülke" imajını (her ne kadar kimileri aksini savunsa bile) ortadan kaldırdık. Oysaki Türkiye ve Irak ortak bir kaderi paylaşmak zorunda olan iki komşuydu. Saddam'lar gelip geçerler. Ama Irak günümüzde var olmaya devam edecektir. Ve Irak halkını rencide edecek her türlü politikanın faturası, birgün gelir bize ödetilir. Bu politikaları saptayanlar tarihin çöplüğüne atılmış bile olsalar, bazı şeyler kolay unutulmaz. Körfez krizinin Türkiye'ye en büyük zararı bu olmuştur.

KÖRFEZ KRİZİNİN ETKİLERİ VE TÜRKİYE

Prof. Dr. ÖNDER ARI

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ARAŞTIRMA MERKEZİ MÜDÜRÜ

SENARYO I:

BARIŞ İÇİNDE ORTADOĞU

IRAK - KÜVEYT ANLAŞMAZLIĞI VE ETKİLERİ

1. Petrol, batılı ülkelere ve dünyanın diğer taraflarına Körfezin açık tutulması sonucu düzenli bir şekilde ihraç edilebiliyor. Bu düzenlilik başlıca ABD - İngiltere ve Fransa'nın Hind Okyanusu - İran Körfezi uluslararası sularında filo bulundurmaları ile sağlanabilmektedir. Görevli kolluk kuvvetleri niteliğindeki gemiler, aynı zamanda Irak üzerine konan deniz ambargosunu fiilen BM kararı çerçevesinde uygulamaktadır. Çatışma çıkmamasına özen gösterilmektedir.

2. Petrol fiyatları 2 Ağustos - 20 Ekim 1990 tarihleri arasında 18 dolardan 41 dolara kadar çıkmıştır. Yükselen fiyatlardan özellikle aşağıdaki ülkeler yararlanmıştır.

A. Körfez Ülkeleri - Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün, Abu Dhabi, Bahreyn, İran

B. Diğer Bölgelerdeki OPEC Üyesi ve Diğer Petrol Üreticisi Devletler

Meksika, Venezüella, Nijerya, SSCB büyük çapta üretim yapan ve ihracatçı durumundaki ülkeler, hatta Norveç, İngiltere, ABD; ve petrol üretim - rafineri - satış - pazarlama alanında etkili çokuluslu şirketler ve bağlı oldukları Hollanda - Belçika - İtalya vs. gibi devletler.

3. Yükselen petrol fiyatları üretici ve yararlı sonuçların yanısıra gerek beklenmedik gelir (ek gelir) sağlayan ülkelerde, gerekse yükselen fiyatların bedelini daha fazla dolar ödeyerek karşılayan "100 civarında gelişmekte olan petrole bağımlı" ülkelerde enflasyonu artırmıştır. Maliyetlerde beklenmedik düzeyde artışlara da yol açmıştır. Petrole dayalı sektör ve mallarda aşırı fiyat dalgalanmalarına ve spekülasyona zemin hazırlamıştır.

3. Güvenlik için yeni askeri yatırım ihtiyacını acil bir hale getirmiştir. Gerek ulusal düzeyde her devletin bütçe kalemleri arasında "askeri hazırlık için ayrılacak fonların " yükseltilmesine, gerekse teknolojik açıdan en modern ve ülkeyi tam anlamıyla korumaya yönelik yeterli düzeyde "askeri organizasyona" ihtiyacı güncelleştirmiştir. Bütün bu zaruri ulusal güvenlik hazırlıkları, gelişmiş teknolojileri satan ve en modern askeri araç ve gereçleri üreten ekonomilere, firmalara ve bulundukları (ya da bağlı bulundukları) merkezlere yeni satış sağlama ve hızlandıran etkisi yapmıştır. Sonuç; modernize edilecek ordular, modern silah - araç - gereçlerin öğretilmesine ve personelin eğitilmesine hizmet edecek yeni programların gelişmiş ülkelerin uzmanları tarafından gelişmekte olan Ortadoğu ülkelerine bedeli karşılığı, ya da bu ülkelerin bağımlı-

lı olma pahasına öğretilmesi ve transferi, ek gelir ve istihkam sağlayacaktır.

4. Ortadoğu'da kolektif Güvenlik Sistemine duyulan ihtiyacı net bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Artık İran Körfezi'nde, Hint Okyanusu'nda ve genelde bu bölgenin stratejik noktalarında sürekli ortaklaşa bir örgüte, ve kolektif güvenliği garanti altına alacak bir askeri mekanizmaya, ve icabında belki de NATO gibi esnek bir güce ihtiyacın vurgulanmasına yolaçmıştır. Şimdi, her zamankinden fazla bölgedeki ulusal güvenliğini yedeklemek isteyen ülkeler, bölge dışından gelecek ya da sürekli bölgede görev yapabilecek güçlü bir desteğe sempo-ti ile bakmaktadır. Nitekim bunların başında ABD askeri kuvvetlerini ülkesine davet eden Suudi Arabistan gelmektedir. Mali ve modern askeri araç - gereç ve teçhizat açısından çok, geniş olanaklara 1970'lerden beri sahip olan Suudi Arabistan Krallığı'nın dahi böyle bir ihtiyacı dile getirmesi, diğer küçük ve orta büyüklükteki devletlerin onu izleyeceği izlenimini yaratmaktadır. Bölgedeki tüm ülkelerin bütçelerinde böyle bir kolektif güvenlik örgütünün giderlerine de ayrıca fon tahsis etmeleri doğul sayılmalıdır.

5. Ulusal büyüme oranlarında bütün ülkeler itibarlarıyla bir yavaşlama sözkonusu olacaktır. Enflasyon bütün çabalara rağmen hızlanacaktır.

6. Askeri araç - gereç - malzeme - yeni sistemler - haberleşme ağıyeni uçak ve uçak savar sistemleri - Awacs ve daha ileri donanımlı füze vuru-cu sistemlerin haberci uydu uçak radar - fiyatları en düzenli arttırılan vazgeçilmez modern askeri ihtiyaçlardır.

Bu durum ek ekonomik yük oluşturmaktadır. Örneğin, Ortadoğu ülkeleri bu ek ekonomik yükü bütçelerine katma durumundadır. Ancak, bu vazgeçilmez mali yük, Petrol zengini bu ülkeler için nisbi bir gider artışı anlamına gelmektedir. Çok büyük dezavantaj olmayabilir. Oysa, gelişmekte olan ülkeler için askeri ihtiyaç dolayısıyla ortaya çıkacak ek ekonomik yük, örneğin, Türkiye gibi eğitim - öğretim, sağlık gibi sosyal fonları yıllardır askeri giderlerin gerisinde kalan ülkeler için büyük dezavantaj olacaktır. Gelişmekte olan ülkeler körfez krizinin etkisiyle yükselen maliyetler ve askeri ihtiyaçları için ödenen döviz giderleri dolayısıyla büyük zararlarla karşı karşıyadır. Örneğin, Türkiye, Irak'tan gelen petrol borularından sağlanan gelirden ve komşu ülkeye yapılan düzenli ihracatın kesilmesi dolayısıyla büyük zarara uğramaktadır. Her ne kadar 20 - 25 ekim tarihleri arasında petrol fiyatları varil başına 30 doların altına düşmüşse de hiçbir zaman işgal öncesi 18 dolar düzeyine daha uzun bir süre inmeyecektir. Kısacası şu anda petrol satın alan ülkeler varil fiyatı 30 dolar kabul edilirse, 12 dolarlık bir fazla Döviz tahsis etmek zorundadır. ABD, Suudi Arabistan'da yaptığı askeri yığınağı 200 bin asker civarında tutarken, 100 bin

daha gönderme kararı alınca petrol varil fiyatı 30 dolara çıkmıştır. Kısacası petrol, ambargo süresince ithalatçı ülkelere sürekli ek ekonomik yük getirmekte ve ekonomilerini çökertmektedir.

7. Petrol satan ülkeler kârlı durumdadır. Petrol ilaveten ileri sanayi ve askeri araç - gereç - malzeme satan ülkeler karlarını daha da hızla arttırmaktadır. Bu ülkelerde bile (örneğin, ABD, İngiltere, Almanya) Enflasyon iki rakamlı hale gelmeye ve yükselmeye başlamıştır. Menkul sermaye piyasaları dalgalanmakta ve ekonomileri istikrarını kaybetmektedir. Bu çerçevede ambargonun etkili olması süresi başta üç ay olarak belirtilirken şimdi Bus ve Thatcher gibi liderler ve batılı iktisatçılar gerçeğe ambargo etkisinin ancak altı ay sonunda belli olacağını açıklamaktadırlar, ancak dünyadaki ülkelerin hepsinde dereceli olarak büyüme hızlarında yavaşlama olacağı yüksek bir ihtimal olarak görülmektedir.

SENARYO II: SAVAŞ İÇİNDE ORTADOĞU

1. Savaşın Ortadoğu ülkelerinde üretim tehlikeye girer. ABD ve batılı ülkeler, petrolün - birgü dahi olsa ileri sanayi ülkelere ulaştırılmasını tehlikeye sokmak istemezler. Savaş çıktığı takdirde ABC bunu küçük - sınırlı bir askeri hava ve kara hareketi olarak çok kısa sürede sonuçlandıracak biçimde, kesin galip çıkacağı bir operasyon biçiminde bitirmek isteyecektir.

B. Oysa Irak bu operasyonu başarısız kılmak için her türlü önlemi aldığını açıklamıştır. Üsler yabancıların yerleştirilmesi bile bu planın bir güverlik parçasıdır. Irak operasyonları tam bir savaş ile ilgili sayıp, zaten kaybettiği petrol gelirini ihraç edemediği kuveyt petrolü rafinerileri dahil olmak üzere, tüm rafinelerini işlemez hale getirme girişiminde bulunacaktır. Irak, ABD'nin her türlü askeri müdahalesini en kısa zamanda genel - yaygın bir savaş haline dönüştürecektir. Komşu ülkelere yayılmasını sağlayacaktır. Saddam tüm demeçlerinde böyle bir savaş olayını tüm Ortadoğu ülkelerini kraliyet rejimlerini kolayca sarsabileceğine inanmış bir lider izlenimi vermektedir. Ayrıca Arap kökenli insanların yaşadığı (İsrail dahil) bütün ülkelere kendisini, destekleyecek gönüllü mücadeleci grupların olduğunu iddia etmekte ve zaman zaman onları ulusal yönetimlerine baş kaldırmaya davet etmektedir.

C. Böyle bir kargaşa ortamı tüm Ortadoğu anlaşmazlıklarına ilaveten Filistinlilerin ulus olmaya yolundaki yerel mücadelesini kanlı hale dönüştürebilir. Lübnan'da savaşın hızlanmasına, terörist grupların başta Ortadoğu olmak üzere, bölge dışı ülkeler de dahi kanlı terör olaylarını hızlandırmalarına yol açacak zemini hazırlayacaktır.

D. Bir yandan İsrail - Arap Savaşı ihtimal dahilinde girerken, diğer yandan Türkiye gibi Irak ve Suriye'ye sınır komşusu ülkeler en riskli savaş alanları

ra bitişik "Potansiyel askeri hareket bölgeleri" haline dönüştürülecektir.

E. Bu arada NATO içinde etkisi ve askeri gücü yüksek olan ABD, örgütün bir denge mekanizması olmasını ve katkısını talep edecek, ayrıca tüm örgüt üyelerine sorumluluklarını, askeri ve mali yükümlülüklerini yerine getirme çağrısında bulunacaktır.

2. Barış içinde bir Ortadoğu'da yabancı (bölge dışı ülkelerin) filo ve kollektif güvenlik amacıyla askeri güç bulundurması Sovyetler ve Ç.H.C. dahil olmak üzere tüm devletler tarafından hemen meşru kabul edilmiştir. Ortadoğu'da savaş çıktığında işe bu kollektif güvenlik kuvvetlerinin kullanılmasının da meşru olacağı teklif ve kabul edilecektir. Savaşa yol açan nedenleri ortadan kaldırmaya kadar mütecaviz Irak ve onun destekleyen savaşçı grupların yenilgisi sağlanıncaya kadar tüm insanlığı endişeye sokacak bu süreç devam edecektir. Özellikle Ortadoğu ülkeleri ve bitişik bölgelerdeki ülkelerde insanlar, savaş ekonomisinin mali ve psikolojik koşullarını yaşama zorunda kalacaklardır.

3. Bütün bu savaş süresince körfez, kısa ya da uzun dönemli olarak bir ölü deniz haline gelebilir. Petrol ve malların ulaştırılması için kullanılan gemi taşımacılığı duracaktır. Zira askeri deniz ve hava filoları faaliyette olduğu sürece taşımacılık hiçbir riske giremez.

4. Körfezde gemiler batırılabilir. Körfez, 1956 yılındaki Süveyş kanalına benzer şekilde aylarca kapalı kalabilir. Böyle bir olay, batının, ABD'nin, Japonya ve SSCB'nin katlanamayacağı derecede büyük bir risk'dir. Dolayısıyla Irak'ın cevap veremeyeceği çapta büyük ve anlamlı, tam organize askeri hareket yapılabilirse bir müdahale söz konusu olabilir.

5. Askeri müdahale yapılırsa, bu çok yönlü hareket kontrol edilemez hâle gelebilir. Kuvvetlerin eşgüdümü çok zor olabilir.

- Özellikle - a) Düzenli ordular
- b) Destek komandolar
- c) Terörist gruplar
- d) Otonom etnik gruplar

Böyle bir koordinasyon sürecinde engelleyici ana öğelerdir. savaş başlatılabilir anlar kolay durdurulamaz niteliktedir.

6. Dünya ekonomisi, evrensel bir savaş ekonomisi yaşayacaktır. Evrensel ekonomik negatif etkileri, yaygın bir biçimde savaşa taraf olmayan ulusal ekonomileri de büyük çapta savaş ekonomisine benzer, "yoklar ve kutsanmış ekonomiler" haline dönüştürebilir. Dış Ticaret sektörü pratik olarak duracaktır. Petrole bağımlı ülkeler, en fazla zararları karşı karşıya kalan devletler olacaktır. Savaş ekonomik olarak kazananlara da büyük bedele mal olacaktır.

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE BİR ANLAŞMAZLIK ÖRNEĞİ

İRAN KÖRFEZİ KRİZİ, İRAK ASKERİ KUVVETLERİNİN KUVEYT ŞEYHLİĞİNİ İŞGALİ VE İLHAKI

Ağustos 2, 1990 tarihinde Irak, güneybatısında ki sahil komşusunun topraklarına askeri kuvvetlerini sokmuştur. Kuveyt askeri kuvvetlerinin hemen hiç direnmesi olmamıştır. Esasen 60.000 kişilik Kuveyt ordusunun, asker mevcudu 1 milyonu bulan modern donanımlı, mekanize Irak ordusuna pek fazla dayanacağı beklenemezdi. Ancak uluslaşmış bir toplumun "ulusal güvenliği koruma görevini üstlenmiş" ordusunun düşmana karşı topraklarını savunması beklenir. Oysa demokrasilerin geçerli olmadığı, halkın ulusal bilince erişmediği ve nüfusunun yerli olmayan kişilerinin çoğunlukta olduğu bir toplumun, "gerçek anlamda" ulusal bir ordusunun da olamayacağı görülmüştür. Kuveyt, işgal öncesinde bir şeyhlik yönetimine sahipti ve ulusal güvenliğini yeterince garanti altına alan ne ciddi bir askeri organizasyona, ne de ulusal siyasal bir birliğe kavuşmuş bir toplumdur. Bunun sonucu nüfusunun Kuveytli olanlarının ve maalesef toprakları savunmakla görevli askeri kuvvet mensuplarının, herhangi bir bağımsız ve demokratik ülkenin bireyleri gibi "ulusu için ve bir karış toprağı uğruna" düşmana göğüs germeye hazır olmadıklarını göstermiş ve ülke topraklarını işgal kuvvetlerine bırakmışlardır.

Bu olaydan takriben üç ay öncesinden itibaren Irak, komşusu Kuveyt Şeyhliği nezdinde aralarında ki ihtilaf noktalarını çok açık ortaya koymuş ve bu konularla ilgili çareleri sıralamıştı. İş en sonunda işbirliği ve tazminat hakkında müzakerelere başlama evresine gelmişti. Nitekim gündemi önerilmiş böyle bir işbirliği toplantısı "İran Körfezi Krizi" ya da "Kuveyt İşgali" olayından takriben bir hafta önceki bir tarih için planlanmıştı. Muhtelif kalemlerden oluşan farklı gerekçelere bağlı Kuveyt borcu, ya da Irak devletinin talep ettiği tazminat toplamı 400 milyar Amerikan doları civarındaydı. Coğrafi olarak Irak, körfeze sadece 18 kilometrelik bir sahil bandı ile açılabilirdi. Oysa Kuveyt topraklarına girdikten sonra bu sahil arazisi üzerinde hak talep edebileceğini doğal görmektedir. Irak daha bir yıl evvel çıktığı sekiz yıllık İran savaşının sonunda Bender Abbas iskelesi civarında da kendi körfez topraklarını genişletmemiştir. Oysa savaşa girdiği ilk günlerde esas hedeflerinden biri İran'ın sahip olduğu bu önemli körfeze çıkış noktasını ele geçirmek ve kesin galibiyet sağlamaktı. Oysa, Irak, Kuveyt'i işgal ettikten sonra da son karşılaştığı uluslararası tepkiyi azaltmak ve muhtemelen ambargoyu kırabilecek komşusu olarak değerlendirerek, kendi yanına çekebilirim ümidiyle İran'dan aldığı toprakları geri vermiş ve iyi diplomatik ilişkilere hız vermiştir. Irak lideri Saddam Hüseyin ve yönetimine tek dış

dünya, penceresi "Körfez"deki iskelesinin karşısında eskiden Kuveyt Şeyhliğine ait olan Bubiyan ve Varbah Adaları bulunmaktadır. Bu adalar Irak Devletinin iskelesinden yüklenen tanker ve gemilere ilk kontrol sürecinin başlatılabileceği yerdir. Diğer yandan İran'ın körfez içi ve dışı geçmişteki saldırı tutumlarını önleyebilmek amacıyla, uzun bir süreden beri ABD filosunun etkili gemilerinin aynı körfezde nöbetle uluslararası petrol nakliyatını nasıl asayiş içinde düzenli kıldıklarını bütün körfez ülkeleri izlemiştir. Körfezde ayrıca destek filo olarak İngiltere ve Fransa gemi bulundurmıştır. Son Kuveyt krizi dolayısıyla da aynı ülkeler bu sefer BM Ambargo Kararını fiilen uygulayan ve gemi kontrollerini yapan Körfez Kolluk Filosu rolünü gönüllü olarak oynamaya devam etmektedir. Özetle Irak, karaya kitlenmiş ve Kuveyt işgali sonrasında petrol dış ticareti engellenmiş, ve barış zamanında da tek kontrollü körfez çıkışı olan sıkı bir ambargoya alınmış ve mevcudunu ne zaman tüketeceği sabırla beklenen, köşeye sıkıştırılmış askeri yönden İsrail - Mısır - Türkiye dışında bölgenin en kuvvetli devletidir. Son alınan BM Hava Ambargosu ile de dıştan gelebilecek en zaruri ihtiyaçları dahi kısıtlanmıştır. Gerçekten bu uzun ambargo bekleyişi üç aya giderken yavaş yavaş bir sinir savaşına dönüşmektedir. Irak yine de lideri aracılığıyla sınırlı mesajlar vermemektedir. Üslerle ilgili akıllıca fakat Uluslararası Hukuk kurallarına insanı yönden pek uymayan önlemler almıştır. Ancak muhtemelen bu önlemler ki bugüne kadar ABD'nin İsrail'in Entebbe benzeri bir veya birkaç askeri baskın operasyonlarını geciktirmiştir. Böyle bir dizi baskının riskleri çok büyüktür.

Batılı liderlerin bölgeye yaptıkları ziyaretler göstermiştir ki hâlen diplomatik açıdan yapılabilecek çok temas vardır. Ancak hâlen ambargo kararına katılmış devletlerden hiçbir **Irak Lideri Saddam Hüseyin'i** kendi eşidi olarak görmemektedir. BM kararında gerekçe olarak ortaya konmuş olan önşarttan fedakârlık etmeye hazır değildir. BM örgütünün temel amaçlarına ters düşmüş bir eylemi gerçekleştirmiş bir devletin taleplerini hiçbir üye devlet gözönüne almak istememektedir. Bu da çok rasyonel bir davranıştır. Zira Pacta Sund Servanda "Ahde Vefa" kuralı uluslararası hukukun en temel ilkeleri içindedir. Nitekim BM Ana Sözleşmesi tüm üyelerin bu kurala ters düşecek bir davranışı ikinci maddesinin ikinci bendinde yasaklanmıştır. İkinci maddenin birinci bendi ise üye devletlerin egemenlik haklarının korunmasını, dördüncü bendi bütün üye devletlerin "Toprak Bütünlüğünün" korunmasını ilke olarak benimsemiştir: Üye devletlerin toprak bütünlüğünü zedeleyecek veya ortadan kaldıracak her türlü güç kullanmasını BM'in temel ilkelerine ters düşen bir eylem olarak nitelemiştir. Irak açık bir şekilde BM Ana Sözleşmesi'nin ikinci maddesine ters düşen bir askeri faali-

yet göstermiş ve bundan vazgeçmeyeceğini tekrarlamıştır. Bu hareket uluslararası hukuka kaba kuvvetle kendi anladığı biçimde Irak Devletinin aykırı davranışı olarak tescil edilmiştir. Irak bu noktada ileri getmiş ve Kuveyt topraklarını kendi ulusa topraklarına kattığını (ilhak ettiğini) açıklamıştır. Doğru, geçmişte İsrail de savaş sonucu olarak kendi sınırlarının garanti altına alınması amacıyla Batı Şeria'yı, Sina çölünün Mısır bölgesindeki bazı bölümlerini ve Lübnan'ın güney bölümlerini Golan Tepeleri'ni işgal etmiştir. Ancak barış sağlanması yolunda bazı tavizler alınarak İsrail tarafından bazı bölümleri geri verilmiştir. Bu uzun bir süre almıştır. Oysa Batı Şeria ve İsrail'in güneyinde bazı toprak parçaları eski sınırının dışında yeni yerleşim alanları haline getirilmiştir. Irak buna benzer bir tutum ve niyet içindedir. Böyle bir tutum uluslararası barış tehlikeye düşürecek ilişkilerle yo açabileceği olasılığı dolayısıyla BM'in birinci maddesi çerçevesinde uzun süredir görülmemiş biçimde ABD den ÇHC'ne ve Sovyetler Birliğine kadar tam ittifakla ambargo kararının alınmasına yo açan neden olmuştur.

İşgalden sonra Kuveyt topraklarındaki durumu şöyle bir analiz tutabiliriz. İşgal öncesinde Kuveyt topraklarında 750.000 Kuveytli ve 1.5 milyon yabancı yaşamaktaydı. Bu yabancılar arasında en hızlı yerleşme eğilimi gösteren muhtemelen en kolay Irak etkisinde kalabilecek nüfus Filistinliler olabilir. İşgal öncesindeki nüfusunun 100.000'i aştığı tahmin edilmektedir. İsrail tarafından esasen kendi yurtlarından çıkarılmış ve Lübnan'daki kampları İsrail Devletinin zoruyla terketmiş olan 400.000 Filistinli arasından bu ilhak edilmiş Kuveyt topraklarına göç etme potansiyeline sahip insanlar olabilir. Batı Şeria ve İsrail devletinin işgal ettiği topraklar üzerinde yaşayan 1.5 milyon Yahudi olmayan nüfusun mücadelesine doğrudan katkısı olabilecek ve ideal bağlılığı olan yurtsuz Filistinliler en dinamik nüfusu teşkil etmektedir. Nitekim Irak devletinin Kuveyt topraklarını kendi eyaleti haline getirdikten sonra koyduğu ilk kural, burada yaşayanların derhal Irak yurttaşlığı için müracaat etmesi olmuştur. Kısaca hızlı bir asimilasyon politikası (bu bölgede yaşamaya devam etmek isteyen Arap nüfusun Irak vatandaşı olması) uygulanmaktadır. Bu ise ilerde yapılabilecek bir plebisit uygulamasında katılma lehinde oy kullanabilecek Iraklı nüfusu çoğaltmaktadır. Kuveytli esasen kendi ülkesinde azınlık durumuna düşmüştür. Her ne kadar sürgünde kendi gölge yönetimini ayakta tutmaya çalışan eski Kuveyt Şeyhi El Sabah, kendi tebasına ilerde kurulacak Kuveyt devletinde "Demokrasi" vaadediyorsa da, kendi toplumunun birlik içinde eskiden olduğu gibi en yüksek milli gelir payına sahip ve kendisine sadık kalabilecek bir insanlar topluluğu bulabileceği çok şüphelidir. Ancak nükompozisyonunun bu bölgede yeni sorunlara yol açacağı beklenmelidir.

Bu sorun özellikle Filistinlilerin uluslaşma ve ulusal bir toprak parçasına sahip olmalarına ve bu yolda ki her türlü mücadelenin en fazla etkisi büyük bir olasılıkla bölgenin en büyük ve fütursuz askeri İsrail devletini Filistinlilerin statüsü ve onlara verilecek toprak konusunda barışçı bir tavize ve rasyonel bir dizi karara zorlayacaktır. İşgal öncesindeki Kuveytli nüfusun üçte birinin yurt dışında olduğu, daha sonra da takriben 160.000 kişinin ülkeyi terkettiği bilindiğine göre son tahminlere göre, Iraklı vatandaşlık belgesi almaya zorlanan Kuveytli nüfus 400.000 civarındadır. Kuveytli ve Filistinliler dışında Asyalı nüfus Koreli, Pakistanlı, Hindli, Bengaldeşli, SriLankalı, Taylandlı bulunmaktaydı. Asya ülkelerinden gelmiş bu nüfus sürekli ülke dışına başlıca iki yoldan a) Ürdün yoluyla b) Türkiye Habur kapısı yoluyla çıkmaktadır.

İşgal altındaki Kuveyt topraklarında üçüncü büyük nüfusu Mısırlılar, Suriyeliler ve diğer Arap ülkelerinden gelmiş insanlar oluşturmaktadır.

Irak, coğrafi olarak Basra eyaletini yeni adıyla Saddamiyat Al Mitlaa olarak kendi topraklarının bir uzantısı haline getirmiştir. Eski Kuveyt, Kenti Kathima adıyla Irak'ın 19. cu eyaleti haline getirilmiştir. Bu eyaletin valiliğine Saddam'a yakınlığı ile bilinen Saddam Hüseyin'in yeğeni getirilmiştir. Kendisi Irak Mahalli yönetimler Bakanı olup askeri komutanlar tarafından desteklenmektedir. Ali Hasan al Majid, Irak Devleti'nin Bonn'la yaptığı iddia edilen kimyevi ve nükleer silah malzemelerinin satışıyla ilgili ilişkileri ile tanınan eski Irak Büyükelçisi Cabir al- Ghani al-Douri tarafından da desteklenmektedir. Kuveyt kenti askeri bölgelere bölünmüş, sokak adları değiştirilmiştir. Her bölgeye takriben 15.000 kişi düşecek şekilde askeri kuvvetler kollu görevini yürütmektedir. Halen Kuveyt topraklarında takriben 450.000 Irak askeri bulunmaktadır. Baas partisi istihbarat elemanları buna ilaveten bölgede faaliyet göstermektedir. Irak kuvvetlerine ek olarak 4.000 civarında Filistinli mücadeleciler grup elemanı Irak kuvvetlerini destekler nitelikte çalıştırılmaktadır. Bu yönde bir işbirliği haberi takriben 4 farklı Filistin (Halk Kurtuluş Ordusu) Savaşçı grubu tarafından açıklanan bir ay önce bilgilere göre "Eğer Irak'a karşı bir tecavüz hareketine girilirse, Avrupa ve Amerikan kentlerinden Japonya'ya kadar aynı anda terörist faaliyetlere başlanacağını Abu Nidal, Naif Havetme, Ahmet Cibril, Jorc Habaş ilan etmişlerdi. Filistin Ulusal Meclis Başkanı da Irak Meclisinde yaptığı konuşmada Irak'ı desteklediklerini özellikle Araplara karşı ve batıya duyurma ihtiyacını duyurmuştur. Konu yavaş yavaş "Filistin Sorunu"nu ön plana çıkarmıştır.

Kuveyt topraklarında çok zayıf bir direniş cephesi oluşturma eğilimi olduğu iddia edilmektedir. Şimdilik mahalleler düzeyinde oluşturulmuş sivil Kuveytli ihtiyac maddelerinin dağıtılması hizmetini yürütmektedirler. Buna karşılık Irak ordusu

sürekli evlerin aranması, fotokopi makinelerinin, daktiloların, alıcı - verici aletlerin toplanması ve kullanılmasının yasaklandığı ve yabancıları evlerinde barındırmanın ölüm cezasına yol açacağı halka duyurulmaktadır. Gece sokağa çıkma yasağı sürdürülmektedir. Sıkı yönetim vardır.

Ekonomik hayat çok kısıtlamalara tabidir. Bankalar teorik olarak açık olmasına rağmen günde kişi başına 8 dinardan aylık 225 - 250 dinara kadar çekme hakkı tanınmıştır. Elektrik ve su gibi medeni ihtiyaçlara cevap verecek hizmetler normal yürütülmektedir. Kuveyt topraklarındaki 5 genel ve 8 ihtisas hastanesi eksik personelle de olsa hizmete devam etmektedir. Ortopedi Hastanesi Irak Ordusu tarafından devralınmıştır. Bölgede takriben 50.000 otonun kaybolduğu rapor edilmiştir. Merkez Bankasından 500 Milyon dolarlık altın ve kıymetli evrak ve banknotların alındığı bilinmektedir. Askeri araçların sürekli dolaşımı sonucu yolların ve bazı köprülerin bozulduğu ve yıkıldığı belirtilmektedir. Bugüne kadar petrol tesislerinin herhangi bir zarara uğramadığı bildirilmiştir. Kuveyt'ten de petrol ihracı yapılmadığından petrol geliri kaybı aylık 1.5 milyar dolardır. Bilindiği gibi Kuveyt'in en gelişmiş üç rafinerisi günde toplam 800.000 varil ham petrolü rafine hâle getirebilecek kapasiteye sahipti. Bu miktar günlük takriben 10 milyar dolarlık bir degere eşittir. Son zamanlarda bu rafinerilerdeki petrolün Ahmedî limanına borularla akıtılması için borular döşenerek bir dağıtım ağı kurulmuştur. İcab ettiğinde yükleme, savaş halinde denizin kirlenmesi için bir tehdit unsuru haline getirilebilecek bir yeni boru hattı böylece mevcut dağıtım şebekesine bağlanmıştır.

Şüphesiz Kuveyt devletinin ve insanının kaybettiği toprak varlıkların tutarı çoktan Irak devleti tarafından işgalden önce talep edilen tazminat toplamının çok üzerindedir.

Çözüm halen liderlerin aralarında yapacakları diplomatik görüşmelerde, teknik düzeydeki ulusal heyetlerin gözlem ve sorunlarla ilgili hazırlayacakları raporlarla dile getirilecek ödün, tazminat, pazarlık önlem paketlerinde yatmaktadır. Arabuluculuk sürecinin işletilmesi yararlı olacaktır. Konuyla ilgili tarafların görevli temsilcileri, aynı aynı yuvarlak masanın etrafında müzakerelere girene kadar, Güney Kore'nin 1950'lerde "Komünist istilasını durduracağız" diye başlattığı bölgesel çatışma Türkiye'nin de askeriyle uluslararası barış kuvvetlerine fiilen katıldığı ve tam destek verdiği bir savaş sonucunda, çok sayıda üye devletin gönderdiği askerlerin canına ve bir o kadar da ulusal mali külfete yol açmış, ancak sonunda yine savaşa başlanıldığı yerde, 38. paralel de noktalanmıştı. Umarım aynı tecrübe 40 yıl sonra Irak'ta tekrarlanmasın.

KÖRFEZ KRİZİ EMPERYALİZM VE ARTIDEĞER

Prof. Dr. MEHMET ALTAN
İ.Ü. İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi

2 Ağustos Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi bir dizi kavramın tartışılmasına vesile oldu.

İşgal Birleşmiş Milletler Teşkilatı üyesi tüm ülkeler tarafından kınandı. Bu ilk kez oluyordu. Bununla da kalmadı, Irak'a karşı yaptırım uygulanmaya başlandı.

Ayrıca Birleşmiş Milletler Teşkilatı Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin Irak krizinden aynı cephede birleşmeleri de dikkat çekici bir gelişme sayıldı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin, Sovyetler Birliği'nin ve Çin'in ilk kez "çelişki" ortaya koymadan yan yana saf tutmaları gerçekten de çok dikkat çekiciydi.

Halbuki Sovyetler Birliği ile Çin'in varlıklarını anlamdıran Marksist düşünce kuramındaki "çelişme ilkesi", bu iki ülkenin Amerika Birleşik Devletleri ile yıldızının barışmasını önlemişti.

Marksist düşünce maddenin varlığına inanır. Maddenin özünü atomlar oluşturur. Nötronun, Protonla durmaksızın çelişmesi ise atomun dünyayı sürekli değiştiren dinamizmini yaratır.

Maddenin içindeki nötron ve proton zıtlığı, maddenin kendi kendiyile çelişmesine yol açar. Varlıkların da sürekli "kendileri olma isteği" ile "başka bir şeye dönüşme" eğilimi doğurur.

Maddenin özündeki bu çelişme, dünyayı ilerletir, değiştirir.

Marksist düşünceye inananlar, yıllar boyu dünyayı değiştirecek olan "temel çelişki"nin ne olduğunu tartışılar.

Sovyetler Birliği, bu çelişkinin proleterya ile burjuvazi arasında olduğunu öne sürüyordu. Sovyetlere göre dünyanın temel çelişkisi sosyal sınıflar arasındaydı.

Mao Çe Tung'a göre ise yaşamın temel çelişkisi "Emperyalist ülkeler" ile "geri kalmışlar" arasında aranmalıydı. Buradan üçüncü dünya teorileri türedi. Bunlar "neo- Emperyalizm" teorilerini de etkiledi.

Gerek Sovyet, Gerek Çin görüşünün değişmez "karşısı" ise Amerika idi.

İşte şimdi bu üç ülke Irak'a karşı saf tutuyor, aralarındaki çelişkiyi bir yana koyarak, temel çelişkinin dünya ile Irak arasında olduğunu öne sürüyorlardı.

YOKSA EMPERYALİZM Mİ DEĞİŞTİ?

Bu şaşırtıcı değişime karşın, Orta - Doğu'daki müslüman halklar, Araplar ve Filistinliler ve bazı

diğer az gelişmiş dünya ülke vatandaşları Irak krizinde "Amerikan Emperyalizmini" suçlayıp, hedeflediler.

Amerikan Emperyalizminin Irak'ı mahvetmek istediğini belirterek Irak'ın Küveyt'i işgal etmesinin "bahane" edildiğini savunuyorlar.

Hiç bir ülkenin "resmi" görüşü yukardaki yorumları paylaşmasa da, gene de iddialar "Emperyalizm" kavramına bir göz atmayı gerektiriyor.

Çünkü dünya bu kadar hızlı değişirken, Emperyalizm kavramının da değişmiş olma ihtimali çok fazla.

Emperyalizmin "ekonomik karakteristikleri" ilk kez açık bir biçimde Lenin tarafından sergilendi.

Lenin klasik tarifesinde emperyalizmin niteliklerini beş noktada topladı:

1 - Üretim ve kapitalin belirli ellerde toplanıp yoğunlaşarak tekellerin doğması.

2 - Banka sermayesi ile sanayi sermayesinin birleşip kaynaşması. Finans kapitalin ve Finans Oligarşisinin ortaya çıkması.

3 - Mal ihracı yerine kapital ihracı önem kazanması.

4 - Ekonomik bakımdan dünyayı kendi aralarında bölüşen kapitalist tekel birlikleri belirmesi.

5 - En büyük kapitalist devletler arasında top-
rak üleşim sürecinin tamamlanması

Emperyalizm'in de, kapitalizm gibi "temel yasa-sı" artı - değer'dir.

"emekle sermaye arasındaki ana çelişki, Emperyalizm aşamasındaki Kapitalizmin de ana çelişkisi-dir."

O halde, Emperyalizmin niteliklerini bu günün şartlarında yeniden gözden geçirmek için kısaca "artideğer" kuramına da göz atmalıyız.

ARTI DEĞER NE HALDE?

Kapital'i 1852 ile 1864 yılları arasında oluşturdu. 34 yaşından 46 yaşına kadar ki yaşamını, bu eserin araştırmalarını yaptığı British Museum Kütüphanesine gömdü. Marks "artideğer kavramını" Katipal adlı eserinde ortaya koydu. Bu kavramı David Ricardo'nun değer kuramından yola çıkarak geliştirdi.

Marks'ın kuramına göre "bir malın değerini belirleyen, onda billurlaşan insan emeğidir."

"Kapitalist düzende işçiye, onun mallara kattığı değerden daha azı ödenir. Bu ancak onu geçindirecek düzeyde bir miktardır. Onun için de ödenen, işçinin toplam emeğinin çok küçük bir bölümünün karşılığıdır. Örneğin sekiz saatlik bir çalışma süresinde, işçinin kendisini yeniden üretmesi için dört saatlik bir çalışmanın yeteceği varsayılrsa, geri kalan çalışma "artıemek", üretilen değer ise "artideğer'dir. Marks, kapitalistin kar etmek amacıyla bu

artideğere el koyarak emekçiyi sömürdüğünü öne sürer."

Marks'ın "artideğer", Lenin'inde "Emperyalizm" kuramlarının bu çok kısa ve kaba anlatımdan sonra, yeniden günümüze dönelim. Lenin'in kurduğu Sovyetler Birliği'ne gözlerimizi çevirelim. Yüzyüzündeki değişimleri, ve yukardaki kuramları Sovyetler'deki gelişme ışığında tartışalım.

Galiba zamanımızdaki farklılıkları iki temel noktada da toplayabiliriz:

1 - Ekonomi bilimindeki niteliksel değişme

2 - Artideğer'i oluşturan sermayenin organik yapısındaki yenileşme.

Sovyetler Birliği'nin resmen "serbest piyasa" modelini tercih etmesi ile, "ekonomi bilimi" de "insan iradesinin" etki alanından uzaklaşıyor.

"Kıt kaynakların en verimli nasıl kullanılacağı sorusunun" cevabı, her yerde , farklı sistemlerde de "aynı biçimde" cevaplanıyor. Kaynakları "arz ve talebe" göre belirlemenin "insan iradesine" göre belirlemeden çok daha etkin olacağı kabul edilerek tartışma dışına çıkarılıyor.

Böylece iktisat bilimi ideolojilerden arınıyor.

Ekonominin de, fizik ve kimya gibi, yasaları olduğu, bu yasaların insanlar tarafından değiştirilemeyeceği, ancak bu yasalarla uyum içinde olan ekonomik kararların yarar sağlayacağı iyice vurgulanıyor.

Onun için de, Sovyetler Birliği Komünist Parti Lideri Gorbaçov şöyle diyor:

"Bugün hangi çeşit olursa olsun, kapalı toplumun korunması imkansızdır. Bu durum, evrensel güvenliğin temel bir ögesi olarak, uluslararası işbirliğinin sorunlarına yönelik yaklaşımların radikal biçimde gözden geçirilmesini gündeme getiriyor. Dünya ekonomisi tek bir organizma olmaktadır. Sosyal sistemi ya da ekonomik statüsü ne olursa olsun hiç bir şey bunun dışında gelişmez."

Gorbaçov'un "dünya ekonomisinin tek bir organizma" olduğunu söyleten itici gücün ne olduğunu anlamak için, Marks'ın artideğer kavramına dönelim.

Marks artideğer kavramını betimlerken, sermayenin organik yapısını inceler. Değişken sermaye ile sabit sermaye oranlarını ele alır.

Emeği oluşturan değişken sermayenin, üretime katkısı olmadan, sabit sermayenin büyüyemeyeceğini ispata yönelir.

Değişken sermayenin yani kolgücünün üretim aşamasına katılması ile sermaye büyür. Çünkü sermaye "emeği" sömürür.

Ancak bugün, "sermayenin organik bileşiminde" büyük farklılıklar var.

Sabit sermayenin, değişken sermayeye bağımlılığı gittikçe azalıyor. Emek en yüce değer olmak-

tan çıkıyor. Yeryüzünü kol gücünden ziyade teknoloji değiştirmeye başladı.

Nitekim, gelişmiş ülkelerdeki "değişken sermaye" yerini alan "robot gücü" bunu doğruluyor.

Bu gelişme "sömürü" kavramını da devrime uğrattıyor. Kol gücünün sömürüsü azaldıkça, dünya bütünleşiyor, tek bir organizmaya dönüşüyor.

Böylece Marksist temel gelişme yasasının ışığındaki analizler de eskisi gibi kalmıyor.

Amerika, Sovyetler ve Çin birarada, kolkola girerek Irak'a saf tutuyorlar.

Ekonominin rüştünü ispata meyl etmesi, artideğerin yapısındaki farklılık, Emperyalizmi de farklı kılıyor.

Emperyalizm de yapısal bir değişim geçiriyor.

BUGÜNKÜ DÜNYA

Artık, emperyalizmin en ilkel düzeyde sömürdüğü geri kalmış ülkelere ihtiyacı yok. Nitekim, o yüzden de bugünkü geline olumlu aşama, en çok Afrika'yı ürkütüyor. Tüm Afrika liderleri eski soğuk savaş dönemlerinin hızlı estiği iklimi arıyor.

Emperyalizm elini ayağını Afrika'dan çekmesiyle, bu kıta artık "sömürülüyor" bile.

Emperyalist ülkeler yüksek teknolojiyle ürettikleri malları satabilecekleri diğer Kapitalist ve gelişmiş ülkelere ihtiyaçları var. Bu nedenle de, gelişmekte olan ülkelerin biran önce kapitalist evreye geçmesini istiyorlar.

Bu amaçla emperyalizm teknoloji ve kapitalizm ihraç ediyor.

Kapitalist Sermaye Birikim modelinin değişmesi, emperyalizmin taleplerini de etkiliyor. Uluslararası sermaye "asker devletler" değil, "tüccar devletler" istiyor.

Yüksek teknoloji ürünlerini böylelikle rahat "mal ve hizmet dolaşımına" sokacağını hesaplıyor.

Onun için de, yeryüzündeki "global ve yerel anlaşmazlıkları" çözmeye dönük duruyor.

Dünyadaki huzur ve güvenin sağlanması ile arzuladığı "mal ve hizmet" dolaşımının çok daha rahat yapılacağını sanıyor.

Bu pasifik yaklaşım, kaynaklarını bugüne kadar verimli kullanamayan Sosyalist ülkelerin de mutabakatını almayı kolaylaştırıyor. Çünkü o ülkelerin bugünkü ilk amacı gelişmeyi hızlandırmak.

Kamplar arasındaki bu ittifak, dünyayı hala eski soğuk savaş dönemlerindeki tavırlarla algılamaya yönelen Saddam gibi liderleri ayazda bırakıyor.

Ne Sermaye, ne Kapitalizm, ne Sömürü, ne de emperyalizm olduğu gibi kalmıyor.

Her şey gibi ve herşeyle birlikte bu kavramlar da değişiyor.

Yeter ki, değişmeyen tek şeyin "değişmek" olduğunu unutmayan bir zihinsel teyakkuzla olaylara yaklaşılsın.

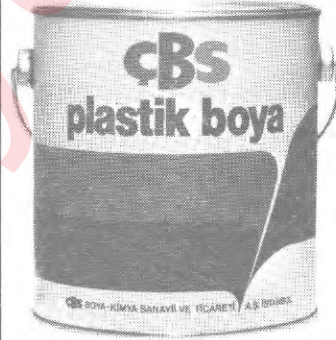
ÇBS

inşaatınızda güç yuvanızda güzellik

ÇBS SUPERLAC

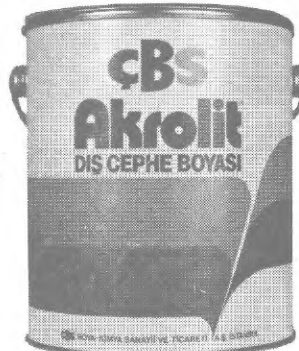
ÇBS PLASTİK

ÇBS LUX

ÇBS AKROLİT

ÇBS
güçlü boya

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE - ORTADOĞU İLİŞKİLERİ.

C. Uğur Özgöker

İktisat Fakültesi Uluslararası ilişkiler Bölümü
Araştırma Görevlisi

A) ORTADOĞU

1. TANIMI

Ortadoğu Bölgesi coğrafi bakımdan tam olarak herkesin üzerinde birleştiği bir tanımı yoktur. Bugün Ortadoğu denilince geniş anlamda batıda Fas'tan doğuda Afganistan'a, kuzeyde Türkiye'den güneyde Suûdi Arabistan'a kadar olan bölge anlaşılmaktadır. Dar anlamda ise batıda Akdeniz'den doğuda Basra Körfezi kuzeyde Türkiye'den güneyde Suûdi Arabistan'a kadar olan coğrafi alanı kapsar.

2. TARİHİ GELİŞİMİ

19. yy'ın sonunda Ortadoğu denilince Osmanlı İmparatorluğunun bu bölgedeki toprakları anlaşılıyordu. Bu bölge Yavuz Sultan Selim devrinde 1516 Mercidabık ve 1517 Ridaniye savaşlarıyla Osmanlı İmparatorluğu katılmıştı.) Osmanlı İmparatorluğu bölgede toprak kaybettikçe Ortadoğu Bölgesi coğrafi sınırları daralıyordu.

a) İki Dünya Savaşı Arasındaki Durum

1. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu çeşitli nedenlerle ittifak devletleri yanında savaşa girince 3'lü ittifak devletleri aralarında yaptıkları gizli anlaşmalarla Osmanlı elinde kalan son toprakları da paylaşmışlardır. Savaşın sonra Ortadoğu durumunu ortaya çıkaracak en önemli gizli anlaşma 1915'de İngiltere ve Fransa arasında yapılan Sykes-Picot anlaşmasıdır. Bu anlaşmaya göre Ortadoğu, İngiltere ve Fransa arasında 2 nüfuz bölgesine ayrılıyordu. Şam, Halep, Humus, Hama Adana, Kilikya ve Harput'u içine alan bölge Fransız yönetimine Basra, Bağdat, Mezopotamya, Akka ve Hayfa limanları da İngiliz yönetimine verilecekti. Ayrıca daha önce Hüseyin - Mac Mahon anlaşmasıyla da Batıların himayesinde bağımsız bir Arap devleti kurulması ve Filistin uluslararası bir yönetime bırakılması kararlaştırılmıştı.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşında yenilip, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalayınca İngiltere ve Fransa savaş sırasında yaptıkları gizli anlaşmalar uyarınca bölgeyi fiilen işgal ettiler ve savaş sonrası Paris Barış görüşmelerine bu önerilerle geldiler. Sevr Anlaşmasıyla da bu fiili durumu Osmanlılara kabul ettirerek hukukileştirdiler. Fakat Mustafa Kemal ve Yeni Türk Devleti "Türk unsurlardan oluşan halkın yaşadığı bölgelerin Türkiye sınırlarına dahil olması" prensibini içeren Misak-ı Milli çerçevesinde kurtuluş savaşını kazandıktan sonra Musul hariç Adana, Urfa, Antep ve Maraş, Türkiye topraklarına yeniden kattılar ve Lozan Antlaşması, bunu düşmanlarına kabul ettirdiler. Fakat çoğunluğu Arap unsurlardan oluşan Ortadoğu diğer bölgeleri (Bugünkü Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filis-

tin toprakları) İngiliz ve Fransız yönetimine bırakıldı. Türk ve Arap unsurların dengede olduğu ve Ermeni, Süryani Rum gibi azınlıkların'da yaşadığı Hatay Sancağı'na ise özel statü verildi. Ortadoğu'nun bu fiili ve hukuki durumu 2. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarına kadar sürdü. Fakat 1940 yılında Almanlar Fransızları ağır bir yenilgiye uğratarak bu ülkeyi işgal ettiler. Bunun üzerine Almanların da yoğun çabaları sonucu Alman işgalindeki Fransa'ya bağlı Lübnan ve Suriye'de, De Gaulle liderliğinde İngiltere'de sürgün bulunan Fransız hükûmetine karşı bağımsızlık için için ayaklanmalar baş gösterdi. Almanya'nın propaganda ve tehdit bombardımanı sonucu bu huzursuzluklar İngiliz işgalindeki Irak'a da sıçradı. Bölgede bulunan petrol savaşı sonucunu da etkileyebilecek stratejik bir hammadde olduğu için İngiltere derhal duruma müdahale etti. Almanların bölgeye girişini engellemek için Alman taraftarı olan İran Şahının Ülkesini ABD ve Rusya'yı beraber işgal etti. Böylece Türkiye savaştan tarafsız olduğu için ve Alman ordularının Kafkaslar'dan Ortadoğu'ya sarkma yolu üzerinde bulunan İran'da müttefik kuvvetleri işgali altında olduğu için Almanya, İngiliz ve Fransızlara karşı ayaklanan Araplara yardım yollayamadı. Bunun üzerine de müttefik kuvvetleri kolayca bölgedeki ayaklanmaları bastırdılar. Ama bu durum bölgedeki milliyetçilik duygularının artmasına engel olamadı.

2. Dünya Savaşından hemen sonrada bölge "müttefiklerin savaşta galip gelmesine rağmen" bağımsızlığına kavuşmuştur.

Bunun nedenleri:

1. Arapların batılılara güvensizliği; 1. Dünya Savaşı sırasında İngilizler Araplarla yaptıkları gizli görüşmelerde Arapların Türkleri savaşta arkadan vurması halinde savaştan sonra kendilerine bağımsızlık tanıma sözü vermişlerdi. Savaşta, Arapların Türkleri arkadan vurmalarına karşılık İngilizler sözlerini tutmayarak buraları işgal ettiler. Bu durum Araplarda batılılara karşı bir güvensizlik ve tepki yarattı.

2. Daha önce yukarda da açıklandığı üzere bölgede Arap Milliyetçiliğinin uyanması,

3. Dinlerine, gelenek ve göreneklerine çok bağlı olan Müslüman Arapların Hristiyan Avrupalıların egemenliği altında olmalarını kabul edememeleri,

4. İkinci Dünya Savaşı'nda kaynaklarının büyük kısmını harcayan ve kaybeden İngiltere ve Fransa'nın bölgeyi ellerinde tutabilecek ekonomik, siyasal ve askeri güçlerinin kalmaması,

5. Savaştan sonra ortam; Rus tehdit ve tecavüzlerinin Doğu Avrupa'dan sonra Batı Avrupa'ya da yönelmesi İngiliz ve Fransızların özgüvenliklerini tehlikede görerek bütün güçlerini Avrupa'da yoğunlaştırmaları;

Böylece yukarda sayılan nedenlerden ötürü bugünkü (dar anlamda) Ortadoğu Bölgesi'ni oluşturan Suriye, Lübnan, Irak ve Ürdün 1943 ile 1947 yılları arasında teker teker bağımsızlıklarına kavuştular. Araplardan başka Yahudilerin de yaşadığı Filistin topraklarından ise İngiltere 1948'de tamamen çekildi. Fakat 2 düşman kavim ve dinin yaşadığı Filistin topraklarına o günden sonra bir daha barış gelmedi ve bu problem hala devam etmektedir.

B) 1945 SONRASI GLOBAL OLARAK ORTADOĞU BÖLGESİ'YLE TÜRKİYE'NİN İLİŞKİLERİ

1. ORTADOĞU SAVUNMA PAKTI PROJESİ

2. Dünya Savaşı sonrasında bölgenin Sovyet nüfuzundan uzak tutulması amacıyla İngiltere tarafından ortaya atılmıştır. Ortadoğu üzerinde o tarife en fazla nüfuza sahip olan İngiltere Türkiye' NATO'ya almayıp kendi güdümünde olacak bir Ortadoğu ittifakının kilit noktası yapmak istiyordu. Fakat 22 Mayıs 1950'de A.B.D, Fransa ve İngiltere üçlü bir deklarasyon yayınlayarak, Ortadoğu ülkelerinden kendilerine silah temini talebi gelirse buradan ancak meşru müdafa ve bölge savunması için zorunlu olduğu durumlarda dikkate alacakları açıkladılar. Arap Devletler bu deklarasyonu kendilerine karşı alınmış bir tedbir olarak gördüler. E kararla İsrail'i ortadan kaldırmak imkanlarının ellerinden alınmak istendiği düşünüldü. Bu düşünce Arap devletlerinin batı destekli ve Rusya'ya karşı oluşturulmak istenen bir Ortadoğu Savunma Pakti fikrini reddedilerinin ana sebebi olmuştur. Böyle bir Savunma Pakti'nin kuruluşunun imkansız olduğu anlaşıldığı üzerine İngiltere Türkiye' NATO'ya almama fikrinden vazgeçmek zorunda kalmıştır.

2. BAĞDAT PAKTI - CENTO

ABD 2. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan komünizm tehlikesini önlemek ve boğmak için S.Rusya ve peyklerini çevreleme (containment) politikası izlemeye başlamıştır. Önce Batı Avrupa Birliği, arkasından NATO, S.Rusya ve demirperce gerisindeki ülkeleri Batıdan kuşatmıştı, Balkan Paktı ise, Güney ve Güney - Batıdan bu kuşatmayı sürdürüyordu, SEATO ise Doğudan kuşatmanın zincirini oluştuyordu. Fakat Doğuyla Batıyı Güneyden birleştirecek olan zincirin Güney halkası eksikti.

İşte bu halka Bağdat Pakti oldu. S. Rusya'nın güneyinde yer alan ve üç yüzyıldır Rusya'da bütün rejim ve iktidarların emeli olan sıcak denizlere inme yolu üzerinde yer alan Türkiye, İran, Pakistan ve Irak, İngiltere'nin katılımıyla bir dizi anlaşmayla Bağdat Pakti'ni 1954'de oluşturdular. AB ise pakta gözlemci üye olarak katıldı.

1958 yılında Irak'ta General Abdülkerim Kasım 'ral Faysal ve Başbakan Nuri Sait Paşa'yı kanlı bir larbeyle devirdi ve bir süre sonra da Irak Bağdat 'aktı'ndan çekildi. Irak'ın Bağdat Pakti'nden çekilmesi üzerine paktın adı CENTO (The Central Treaty Organization = Merkezi Antlaşma Teşkilatı) olarak değiştirilmiş ve merkezi Bağdat'tan Ankara'ya taşınmıştır. Teşkilatı kuran antlaşma 1955 yılında Bağdat'ta Bağdat Pakti'nin kuran metnin ynisidir ve Teşkilatın üyeleri Irak hariç Bağdat 'aktı'nın üyeleridir. 1971'deki Pakistan Hindistan 'avaşından sonra Pakistan'ın CENTO'ya olan 'juveni azalmıştır. 1979'da Humeyni'nin İran'da 'zbaşına gelmesinden sonra Pakistan ve İran CEN-O'dan çekilmişler geri kalan diğer iki ülke Türkiye ve İngiltere ise artık Teşkilatın fonksiyonunu kay-zettiği gerekçesiyle CENTO'yu feshetmişlerdir.

3. RCD - CDP - ECO

RCD Regional Cooperation For Development = Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Teşkilatı) 1964 yılında İstanbul zirvesiyle CENTO'nun İngiltere dışındaki üyeleriyle kurulmuştur. Genel Sekreterliği Tahran'dadır. RCD çerçevesinde Türkiye - İran - Pakistan arasında iktisadi, ticari, sanayi ve sosyal, kültürel alanlarda işbirliği amaçlanmıştır.

Sanayi faaliyetleri olarak Doğu Pakistan'da (bugünkü Bangladeş) tarım ilaçları fabrikası, Pakistan'da banknot, çivit ve rulman fabrikası, İran ve Türkiye'de alüminyum tesislerinde işbirliği gibi projeler gerçekleştirilmiştir. Ticari faaliyetler olarak İran'ın Pakistan'a piyasa fiyatının altında petrol satması, Türkiye'nin Pakistan'a antibiotik hammadde-si satması, Türkiye'nin İran ve Pakistan'a civa, boraks satması gibi projeler üzerinde çalışılmış İstanbul'da ortak bir denizcilik şirketi kurulmuştur.

Sosyal ve kültürel alanlarda çeşitli branşlarda, RCD spor turnuvaları yapılmış, sanat faaliyetlerinin karşılıklı teatisi gerçekleşmiş, Tahran'da bir RCD bankacılık ve sigortacılık enstitüsü kurulmuş ve 3 ülkenin yüksek öğretim öğrencilerinin karşılıklı olarak diğer üye ülkeler yüksek öğretim kurumlarında burslu olarak okumaları sağlanmıştır.

RCD özellikle sanayi ve ticaret alanında öngörülen projelerin çoğunu gerçekleştirilememiştir. Böylece başta düşünülen bölgesel kalkınma için işbirliği amacı yürürlüğe girememiştir. CENTO'nun 79'da feshedilmesinden sonra, İran ve Pakistan'dan gelen talepler üzerine RCD 1980'de faaliyetlerini dondurmıştır.

1983'de bu kez İran'ın talebi üzerine RCD'nin faaliyete geçirilmesi çalışmalarına başlanmış ve ECO (İktisadi İşbirliği Örgütü) adıyla yeniden örgütlenmişse de bugüne kadar henüz somut bir gelişme gösterememiştir.

Bu arada RCD ülkelerinin askeri konularda işbirliğini sağlamak üzere CDP adlı bir kuruluş oluşturulmuştur. Bu kuruluş çerçevesinde 3 ülke Milli Savunma Bakanlıkları düzeyinde çalışmalar yapılmış, özellikle harp sanayinin üye ülkelerde kurulması ve ortak savunma ve güvenlik konularında işbirliğine gidilmiştir. CDP çerçevesinde 3 ülkenin ortak olarak Türkiye'de helikopter üretme projesi tasarlanmışsa da uygulanamamıştır.

C) SON KÖRFEZ KRİZİNDEKİ GELİŞMELER IŞIĞINDA TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU'DAKİ DURUMU

2 Ağustos 1990 günü Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ve 3 Ekim 1990 günü İki Almanya'nın birleşmesi Türkiye'nin Ortadoğu'daki ve NATO içindeki önemini son derece arttırmıştır.

Önce NATO'daki durumu ele alalım. Bilindiği gibi NATO'nun stratejik merkezi İki Almanya'nın birleşmesinden önce Federal Almanya'ydı. ABD'nin Batı Avrupa'daki en büyük ordusu Federal Almanya'da S. Rusya'nın en büyük ordusu Rusya dışında Demokratik Almanya'daydı. Böylece Soğuk savaşın başlangıcı olan 1950'lerden beri soğuk savaşın simgesi Almanya'nın ve Berlin'in bölünüşü idi. Bu yıl içinde İki Almanya'nın birleşmesi, Batı Almanya'dan A.B.D., Doğu Almanya'dan da Rus kuvvetlerinin anlaşmalar çerçevesinde çekilmesiyle, NATO'nun stratejik merkezi yer değiştirilerek Rusya'yla tek kara sınırına sahip olan Türkiye'ye kaymıştır.

2 Ağustos günü Irak'ın, zengin petrol rezervlerine sahip ve Batı yanlısı yönetimi olan Kuveyt'i işgal etmesi, dünya petrol rezervlerinin beşte birine sahip ve gene Batı yanlısı idareyle yönetilen Suudi Arabistan'ı tehdit etmesi, NATO'da bazı strateji değişiklikleri yapılması yönünde görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. NATO bir savunma teşkilatı olarak, NATO ülkelerinin herhangi birine yapılıcak tehdidi bütün üyelere karşı yapmış saymaktadır. Fakat NATO ülkeleri dışında askeri kuvvet kullanamamaktadır. Körfez kriziyle birlikte dünya barışını tehlikeye düşüren NATO ülkeleri dışındaki askeri hareketlere karşı da NATO'nun askeri güç kullanabilmesi için, doktrin değişikliği yapılması gerekliliği öne sürülmektedir. Bu görüş özellikle Dünya petrol rezervlerinin %60'ına sahip Ortadoğu bölgesi için ortaya atılmaktadır.

NATO'daki bu iki strateji değişikliği de doğrudan Türkiye'yi ilgilendirmektedir. Ortadoğu bölgesindeki tek NATO üyesi devletin Türkiye olması, NATO'nun strateji merkezinin Almanya'dan Türkiye'ye kaydırılması ve NATO askeri güçlerinin NATO üyesi ülkeler sınırlarının dışında da kullanılabilmesi Ortadoğu'da ABD ve NATO kaynaklı bir müdahalenin Türkiye eksenli olacağını ve Türki-

ye'nin 70 sene öncesine kadar hakimi olduğu Ortadoğu Bölgesi'nde yeniden hakim konuma gelebileceğini göstermektedir.

Ayrıca bugün, Misak - ı Milli'de yer alıp da Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dahil olmayan tek toprak parçasının, çoğunluk nüfusunu Türklerin oluşturduğu Musul ve Kerkük olduğunu ve bu yörelerin Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra uluslararası hukuka aykırı şekilde İngilizlerce işgal edildiğini unutmamalıyız. Saddam'ın batının çıkarlarına aykırı olarak Ortadoğu bölgesinde yayılmaya ve hakimiyet kurmaya çalışması, Batı yanlısı krallıkları tehdit etmesi, başta ABD olmak üzere batıyı son derece rahatsız etmektedir. Bu durumun sürmesi, batının Saddam'ı iktisadi ve dolayısıyla askeri bakımdan zayıflatmak için, zengin petrol yataklarının bulunduğu bölgelerde bazı coğrafi değişiklikler yapılması gerekliliğini duymalarına yol açmıştır.

Dolayısıyla körfez krizinden sonra Türkiye'nin bölgedeki öneminin çok arttığını ve bundan olumlu şekilde yararlanacağını söyleyebiliriz.

BİBLİYOGRAFYA

- 1) Sadık Atak, Harp Sonrası Dünya
- 2) Kemal Melek, Doğu Sorunu ve Milli Mücadele nin Dış Politikası
- 3) Kamuran Gürün, Dış İlişkiler ve Türk Dış Politikası
- 4) Peter Marsfield, Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası
- 5) Önder Arı, Uluslararası İlişkiler Bakımından Türkiye ve Komşuları
- 6) Olaylarla Türk Dış Politikası, Ulus. İliş. böl. yay.
- 7) Kemal Melek, İngiliz Belgeleriyle Musul Sorunu
- 8) Ömer Kürkçüoğlu, Türk - İngiliz İlişkileri
- 9) Türk - Arap İlişkileri Geçmişte, Bugün ve Gelecek te I. Uluslararası Konferansı Bildirileri
- 10) Fred Charles Ikle, "Turkey; The New Strategic Center of NATO"
- 11) Anders C. Sjaastad, "The Future European Security System and the Nato Flanks".
- 12) Orgeneral Necip Torumtay, "Değişen Doğu Batı İlişkileri ve Körfez Krizi Muvacehesinde Ortaya Çıkan Yeni Riskler ve Tehditler Işığında NATO'nun Güney Kanadı."

KÖRFEZ'DE KRİZ İÇİN VARSAYIMLAR, SAVLAR, AYKIRI DÜŞÜNCELER

GÖKHAN KOÇER

Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi

1. "Ulus - Devlet": Dünyanın en gelişmiş silahlarıyla donanabilme olanağına sahip ve belli ölçüde de donanmış Kuveyt ordusu, işgalci Irak kuvvetlerine karşı, 1/5 oranında bir gücü bulursa da, neden yalnızca yedi saat direnebildi? (Daha doğrusu, Irak işgali yedi saatte tamamladı.) 100.000 dolayındaki Irak askerine Kuveyt, 20.300 mevcutlu ordusuyla karşı koydu. İlginçtir, bu süreçteki yaralı ve ölü kayıp konusunda bugüne kadar bir açıklama yapılmamıştır. Bu da, gerçekte hiçbir direnişin olmadığı düşüncesini doğuruyor ki, doğaldır, olağandır: Kuveytli bir Arap asker için, Kuveyt'in - bir Arap şeyhliği olan - Sabah ailesi ya da başka bir Arap, Saddam Hüseyin - ve arap milliyetçisi BAAS Parti'si - tarafından yönetilmesinin hiçbir ayırdı yoktur. Yurtseverliğin göstergesi salt ölmek değildir, ancak bu anlamda ölmek yurttaşlık bilincini gerektirir. Bu da ulus olma bilincinin bir alt duygusu ve aynı anda sonucudur. Hemen hiçbir Arap devletinde ise, böyle bir bilinç söz konusu değildir. Bu bilince ulaşmayı dışlamada, "ümme" kavramının önemli bir payı olduğu da düşünülürse, bir süredir Türkiye'de yoğunlaştırılan uç (köktenci) İslamcı hareketin hangi güçler tarafından desteklendiği anlaşılabılır. Nitekim Türkiye, Nüfusunun neredeyse bütünü Müslüman olup da ümmetçilik anlayışına karşı tek ülkedir (İran bile, Şii ve Farsî kimliğine karşın bu anlayışı temellendirmeye çalışmaktadır).

2. Irak'ın Paradoksu : Kuveyt'in, Irak tarafından işgal ve ilhak edilmesinin uluslararası hukuka, barışa, Birleşmiş Milletler Anayasası'na v.b.'ne aykırı olduğu kuşkusuz doğrudur. Ancak bir paradoksun varlığı da söz konusu : Irak (Saddam Hüseyin ve / veya BAAS Parti'si / yönetimi) Arap milliyetçiliği üzerine temellenen bir "güç politikası" izlemektedir. Amaç da bir "güç" olmaktır. Bu gücün alanı ise öncelikle Ortadoğu'dur. Saddam Hüseyin, kendisine yakıştırılan biçimde ruhsal sağlığı bozuk bir kişi olabilir; fakat politikası salt bir dış politika uygulamasıdır. Sınıflama ister saldırgan, empeyalist, ister - yıllardır hiçbir Arap devletinin uygulamadığı biçimde - prestij politikası olarak yapılsın, sonuçta Irak'ın eylemi bir "çıkı"tır. Tehlikelidir, zararlıdır, barışı bozmaktadır. Ancak, dünya, krizi art niyeti olmaksızın çözmek istiyorsa, önce bu çözümlemeye hareket etmelidir. Nitekim Irak'ı bugünkü vurucu gücüne ulaştıran da çeşitli dünya ülkeleridir.

3. Yukarıdaki paradoksal doğrultuda olmak üzere: Kuveyt'in işgalinin ilk anından başlayarak, kimi basın yayın organlarında, kimi insanlar Irak'ın davranışına gerekçe arıyor, usallıktan ne kadar uzak olduğunu tartışıyorlar. Irak'ın mantığı ile çelişen sorulara yanıtlar aramak, en az 12 Eylül'ün onuncu

yıldönümü nedeniyle bazı gazete ve dergilerde Kenan Evren ile yapılan röportajlarda sorulan sorular kadar anlamsızdır. Bir askeri darbenin liderine, Anayasa oylamasında neden başka Cumhurbaşkanı adayı olmasına izin verilmedi ya da siyasal partileri niçin kapattınız v.b. sorular sormanın fazlaca tutar bir mantığı olmasa gerek, en azından sorunun muhatabı yanlıştır.

4. Bütün Ortadoğu bölgesinde Araplar egemen bugün. İsrail bir an için gözardı edilirse, bölgedeki Müslüman Arap ülkelerinin hepsi çağdaş dünyaya hiçbir katkısı bulunmayan ülkeler. Petrol dolayısıyla olağanüstü zenginleşmiş bu ülkeler (özellikle Körfez'dekiler), sosyal ve kültürel göstergeleri dünya ortalamasından oldukça düşük durumda bulunuyorlar. İnsanlık tarihinin çok değişik ve çok boyutlu bir kimlik kazanmasına neden olan petrol gibi bir kaynağın, bu ülkelerin elinde bulunmasına, bir an için diğer etkenler dışlanarak 1973 - 74 'lerdeki gibi çok etkili bir silah durumuna geçmesine, özellikle kalkınmış Batılı ülkelerin tahammül edememesi fazlaca geçersiz bir neden olmasa gerek.

5. Türkiye'nin Tavrı: Körfez Krizinde izlediği tutum ile Türkiye, geleneksel dış politikasından ayrılmayacağını bir kez daha göstermiştir. Türkiye'nin geleneksel politikası son elli yıldır öncelikle B.M. platformunda, sonra da Batı'nın yanında yer almak olmuştur. Bu anlamda yer aldığı saf tartışılabilir, ancak buradan bir sapma olmadığı açıktır. Fakat Türk dış politikasının temel niteliklerinden biri olan "millîlik kavramı açısından bir durum söz konusudur: Bir dış politika tavrı, Türkiye'de ilk kez böylesine tartışmaya açık duruma gelmiş, parlamento ilk kez böylesine çok farklı düşünceleri taşımıştır. Bu gelişme, millî dış politika karakterinden kopma ile sonuçlanmasa bile, dış politikadaki tutum, davranış ve uygulamaların da parlamentoda çok boyutlu olarak tartışılması alışkanlığını başlatabilecektir.

6. Ehven-i şer? : T.B.M.M.'de ve Türk kamuoyunda "kriz" sürecinde çok tartışılan bir konu oldu : Dış politikayı kim yönetiyor? İlk Meclis'ten başlayarak Türk dış politikası, oturmuş bir düzenle yönetilmekte, yürütülmektedir. Burada bu mekanizmayı ve süreci irdelemenin gereği, herhalde yok. Savunulmak istenen şudur: Türkiye'nin sisteminde hiçbir zaman - karizmatik kişi dönemleri; Millî Mücadelede Mustafa Kemal, II. dünya Savaşında İsmet

İnönü hariç Cumhurbaşkanı dış politika mekanizma ve sürecinde yer almamıştır. Bu nedenle bugünkü Cumhurbaşkanının yaklaşımı yadırganmaktadır. Buna, iç siyasal konjonktürün varolan tepkisi de eklenmektedir. Ancak, soğukkanlı olarak düşünülse, Cumhurbaşkanının "de facto" yaklaşımı herhalde olumlu olmuştur. Güncel bazda ve siyasal bir yaklaşımla; var olan hükümetin daha iyisini yapamayacağı açıktır.

7. Yeniden Düzenleme: Yukarıdaki saptama ile bağlantılı olarak bir yeniden düzenlemenin gerekliliği sözkonusudur. İnsanoğlu artık kendisinin bu duruma getirdiği dünyanın hızına ulaşamamaktadır. Her alanda olduğu gibi dış politikada da olaylar öylesine hızlı gelişmektedir ki, bu bir şeyi zorunlu kılmaktadır: etkiye anında tepki vermek ya da "girdi"yi en kısa sürede "çıkı"ya dönüştürmek. Öyle anlar olmaktadır ki, yetkilerin yasamadan yürütmeye devri, zaman oçısından kaçınılmazdır. Bu anlamda, yetkilerin yürütme organında toplanması, ulusal süreçte bir dengesizlik yarattığından, parlamenter demokratik rejimlerde bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye açısından da anayasal bir düzenleme - her konuda olduğu üzere kaçınılmazdır. İki önemli nokta: Bu mekanizma ve yapıda Dışişleri Bakanlığı'nın (ki "Türk Hariciyesi"nin köklü bir devlet örgütü olarak yönetimde yeri çok önemlidir) uzman bir kurum niteliğiyle öncelikle kollanması; ikinci olarak da, Cumhurbaşkanı'nın sistemde yer almasına ödün vermez bir tavırla yaklaşılması.

8. Fırsatçılık Değil Akılcılık : Körfez'deki krizin bir an için sıcak çatışmaya dönüştüğü düşünülebilir. Bu, Türkiye'nin engelleyemeyeceği ya da kontrolden çıkmış bir süreçte gelişebilir. Ancak, haritaların değişebileceği bir aşamaya gelindiğinde Türkiye'nin hala çıplak olarak "yurtta barış, dünyada barış" ilkesinde yönünü belirlemeye çalışması fazlaca anlamlı olmasa gerektir. Ulusal çıkarlar ne saldırgan olmayı çağırıştırmalı, ne de saldırı durumu olmaksızın hiçbir eyleme girişmemeyi. Türkiye, gerektiği ve sırası geldiği an uluslararası platformda yerini almalıdır. Bunun ötesinde, üçüncü ülkeler tarihsel haklar savunusunda bulunurken, Türkiye'nin antlaşmaları argümanında göstermesi, barışçıl geleneğine uygun olsa da, dünya konjonktüründe fazlaca işlerliği olmayan bir yaklaşıma sahiplenmekten başka bir görüntü vermemektedir.

KÖRFEZ BUNALIMI ÜZERİNE

TALAT TURHAN

Üç ayını dolduran KUVEYT'in IRAK tarafından işgali ile başlayan Körfez Bunalımı olası tüm senaryoların gündeme getirilmesine karşın süprizlere gebe niteliğini korumaya devam etmektedir.

Vietnam bataklığından ağır bir yenilgiyle çıkan ABD, Arabistan çöllerinde kum fırtınasına yakalanmadan sorunu çözmek istemektedir.

Bunalım "Dünya Enerji Politikası" ile yakından ilgili görünmektedir IRAK ve KUVEYT'ten çıkan petrolün devre dışı kalması bir yandan Dünya'daki tüm ekonomik dengeleri alt üst ederken petrol fiyatları tırmanışa geçmiştir. Böyle bir atmosfer içinde IRAK'a karşı BM'lerce kararlar büyük bir çoğunlukla alınmıştır. Kuşkusuz BM'lerin IRAK'a karşı aldığı yaptırım kararları ve BM üye devletlerinin buna uymaları BM'lerce benimsenen kurallar açısından tartışılmaz. Ancak olayların kronolojik gelişimine göz attığımızda ABD açısından "İSTİM ARKADAN GELSİN", anlayışının varlığını da yadsıyamayız. Bunalımın başlamasıyla birlikte ABD olaya müdahale etmiş daha sonra eylemine uyarlı BM'ler kararları alınmıştır. ABD ve SSCB'nin bunalıma karşı ortak cephede yer almaları bazı yorumcularca BM'lerin bugüne kadar görülmemiş başarısıymış gibi sunulmaya çalışılmış ve bu konu dünya kamuoyunca da onaylanmıştır. Tüm bu oluşumlara karşın olayda her iki tarafın da uzun ve yakın verimli ortak çıkarlarının varlığı olgusunu da göz ardı etmememiz gerekir.

"İSTİM ARKADAN GELSİN" mantığıyla hareket eden ve bu tavrına BM kararlarıyla yasal destek sağlamayı beceren ABD'nin "Dünya Jandarmalığı"na soyunmasının onun emperyalist tutumuna uygun olduğu söylenilebilir.

İdeolojilerin etkilerinin zaman içinde değişebildiği yaşanılarak öğrenilmiş bir gerçektir. Ancak, emperyalizm var olduğu sürece sömürülenlerle sömürülenler arasındaki çelişkilerin varlığı da aynı ölçüde doğrudur. Bu, yadsınması olanaksız gerçek karşısında emperyalist ülkelerle ilkesel ve eylemsel birliktelik içine giren "MAZLUM ULUSLAR" ve onların liderleri, bu tuzağa düşmemekle ancak ülkelere hizmet edebilirler.

Hatırdan çıkarmamız gereken, "İngiliz emperyalizmi şeridir, ABD emperyalizmi ehvenişerdir. Fakat unutulmamalıdır ki ehvenişer şerlerin en büyüğüdür" ve "Bizi mahvetmek isteyen emperyalizme ve kapitalizme" karşı çıkan anlayış ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI'mızın/şiarları arasında bulunmaktadır. Her ne kadar 70'li yıllardan bu yana "İKİNCİ KURTULUŞ SAVAŞI"ndan söz edenlerin sesleri kısılmağa çalışılmışsa da emperyalizme karşı çıkıl-

madan ne ulusçu, ne enternasyonalist, ne de dinci olunur...

Kanımızca Kuveyt'in işgali ABD'ye beklediği bir fırsat vermiştir. ABD Körfez Bunalımını kullanıp dünya petrol ve ham madde kaynaklarını tümüyle kontrol edebilecek bir konumda Dünya Liderliğine soyunmaktadır. Eğer bu hedefine ulaşabilirse "MAZLUM ULUSLAR"ın bağımsızlığı, ulusallığı ve onuru paspas gibi çiğnenecek, ekonomileri emperyalizmin değerimine su taşıma konumunda yaşatılacaktır.

BRZEZINSKI : "Öncelik petroldedir. SUUDİ ARABİSTAN'ı koruyarak ABD petrol fiyatını düşürmeyi başarmak zorundadır. Batı'nın gerçek çıkarı budur"⁽¹⁾ derken ROBERT SAMUELSON : "İkinci Dünya Savaşından sonra görev, komünizmi durdurmaktır. Bugün ise sanayileşmiş dünyanın bağımlı olduğu enerji kaynaklarının çıkışını garanti altına almaktır"⁽²⁾ şeklinde emperyalistlerin niyetleri açıklanmaktadır.

Körfez bunalımına katılmaya hevesli görünen ülkeler, emperyalistlerin çıkarlarıyla kendilerinkileri arasındaki çakışma ve çatışma ilişkisini hesaba katma zorundadırlar.

Batının kontrolunda bulunan basın, yayın organları, ajanslar, diğer haber ve istihbarat kaynakları emperyalistlerin çıkarlarıyla "MAZLUM ULUSLAR"ın kini koşturmak için yoğun bir çaba içine girmişlerdir. ABD⁽³⁾ ve İSRAİL'in saldırıganlığına karşı suskunluğunu koruyan bu çevreler, SADDAM'ı canavar gibi göstermekte ve onu sık sık HİTLER'le özdeşleştirmektedir.

Amacın ABD'nin mutlak liderliği olduğu görülüyor, şöyle ki:

- "Soğuk savaşın bitişinden sonraki ilk büyük bunalım, uluslararası denge, serkeş bir ülke tarafından tehdit edildiğinde, Amerikanın liderliğinden başka bir seçenek olmadığını gösterdi"⁽⁴⁾

- "Ben Birleşik Devletler'in ilerde de bir süper güç olmak istediğini .....düşünüyorum"⁽⁵⁾

- "Washington krize balıklama dalarken sanki soğuk savaş sonrasında da dünya lideri olduğunu gösterme fırsatının çıktığından memnun olmuş bir hali vardır"⁽⁶⁾

ABD'nin dünya lideri olmasında Türkiye'nin çıkarı var mıdır?

Öncelikle bu ana soru ulusal çıkarlarımız doğrultusunda yanıtlanmalı, sonra diğerlerine çözüm aranmalıdır. Kuşkusuz 1950'lerden buyana gözü kapalı ABD'ye bağımlılığı ilke edinen iktidarlara, 12'li dönemlerin iktidarlardan ulusal çıkarlara uygun çözümler beklemek gibi kendimizi bir hayale kaptıracak değiliz. Ancak gözü kapalı ABD'nin dümen suyunda olanlara demokratik yöntemlerin tümünü zorlayarak karşı çıkma en hayati sorun

olma niteliğiyle sürekli gündemde tutulmalı Türkiye'nin savaşa sokulma tertipleri önlenmelidir.

ABD ve CIA ilgililerinin açıklamalarına bakıldığında Irak'ın Kuveyt'i işgal edeceği olaydan önce ABD yetkililerine bildirilmiştir⁽⁷⁾. Bunun yanında günümüzdeki teknoloji uydular aracılığı ile Irak'ın hazırlığını saptamayı olanaklı kılmaktadır. Bunun dışında IRAK yönetiminin Kuveyt hakkındaki emelleri ta 1960'lı yıllardan bu yana açıklığa çıktığı gibi "Kuveyt'in yanı sıra BAE'ni de ihanetle suçlayan Saddam Hüseyin 1978'de "Savaş prenslerin yatak odalarına kadar sokacağız"⁽⁸⁾ diyerek niyetini açıklamıştır.

Daha da önemlisi başta ABD olmak üzere tüm silah satan ülkelere yıllarca pazar oluşturan Irak'ın askeri gücünün yaratacağı tehlikenin öngörülmediği varsayılmaz.

ABD, SSCB'nin kendi sorunlarıyla uğraştığı bir dönemde Ortadoğu petrolü üzerindeki egemenliği kesinleştirmek için bir nedene mi gereksinimi olduğu, Kuveyt'in işgaline bu nedenle mi göz yumulduğu, olayın tüm dünyayı olumsuz yönde etkilemesini hesaba katarak BM'leri amaçlarına alet ettiği düşünülebilir.

Eğer böyle ise, uluslar ve devletler dünya tarihinin en büyük şantajı ile karşı karşıya bulunuyorlar demektir...

CIA'nın KIRLI İŞLER BÖLÜMÜ'ndeki anlayışı BEYAZ SARAY'a taşıyan Watergate ve Irangate skandallarına sebep olan Başkanların entrikaları bütün dünya kamu oyuna yansımıştır. Eski CIA patronu olan Bush'un BEYAZ SARAY'da KARA İŞLER çevirmeyeceğini kim garanti edebilir?

Sorunların bu boyutta algılanması gereken bir dünya'da Türk Dış politikasının dizginleri beceriksiz ve basiretsiz bir iktidar tarafından sorumsuz bir kişinin yönetimine terkedilmiştir. Telefon görüşmeleri ve kapalı kapılar ardında tüm iktidar yetkilileri dışlanarak yürütülen politikanın Türkiye'nin başına ne belâlar açacağı belli değildir.

Bu aşamada iktidarın arkasında kamuoyu desteği bulunmaması, etkin güçler ve muhalefet partilerinin savaşa karşı olmaları güvence olarak görünmekte ise de olası sürprizlerle Türkiye sıcak savaşa sürüklenebilir.

Batı Özal'a destek vermekte ve tüm isteklerini bu destekten yararlanarak somutlaştırmaktadır. Türk halkı daha şimdiden zamların ağırlığı altında ezilirken, iktidar pervasızlık ve vurdum duymazlık içinde gaflet uykusuna yatmış bulunmaktadır.

Batı'nın abartılı bir ÖZAL imajına gereksinimi olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin:

- "Bir petrol ambargosunun başarıya ulaşması Türkiye Cumhurbaşkanı Özal'ın desteğine bağlı"⁽⁹⁾

- "Atatürk'ten beri gelmiş geçmiş en büyük dev-

let adamı olduğuna çok kişinin inandığı Turgut Özal Bizans ustalığıyla ülkesinin çıkarlarını korumasını biliyor⁽¹⁰⁾

- "Türkler yoksuldu ve Irak boru hattından gelir sağlıyorlardı. Bu nedenle Cumhurbaşkanı Özal, hattı kapatarak takdir edilecek bir cesaret örneği gösterdi. Türkler arasında daha da yayılan İslami akım düşünülecek olursa kararı daha da cesur bulunur⁽¹¹⁾

- "Türkiye'nin soğukkanlı ve kararlı bir şekilde boru hattını ve sınırı kapatması, herkesten çok tek bir kişiye yaradı: Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a⁽¹²⁾

- Frankfurter Allegemeine Zeitung gazetesinde: Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın son on yılın yetiştirdiği "tek siyasi kabiliyet" olduğu, belirtildikten sonra "Cami sayısı giderek artarken İslamın yaygınlaşan nüfuzu, Saddam Hüseyin'e karşı Batı ile birleşen hükümetin işini şüphesiz, kolaylaştırmıyor" denilmektedir⁽¹³⁾

- Cumhurbaşkanı Özal, Batı'ya yaranmaya çalışıyor. Özal'ın amacı, Ortadoğu'da kurulacak yeni düzenden kârli çıkmak⁽¹⁴⁾

Görüldüğü gibi Batı Özal miti yaratmak için yoğun bir propaganda kampanyası sürdürmüş, kuşkusuz sonuçlarından da yararlanmış. Ve de yararlanmaya devam etmeği ummaktadır.

Oysa Almanya'da yayımlanan etkin bir dergide⁽¹⁵⁾

"Turgut Özal'ın aldığı kararların milletin temayüllerine muhalif olduğu belirtilmiş Özal'ın, "Kraldan çok kralcı" olduğuna dikkat çekilmiştir.

Özal'ın dış politika çizgisini Saddam Hüseyin'in devrileceği, Ortadoğu haritasının değişeceği fikri üzerine oturttuğu kaydedilen yazıda "Özal'ın kapalı kapılar ardında Körfez Krizinin çözümünü aradığı" görüşüne yer verdi.

Dergide Özal'ın bu rizikolu politikasının pek anlayışla karşılanmadığı belirtilirken Körfez bölgesine asker ve malzeme gönderilmesine Türklerin dörtte üçünün karşı çıktığı kaydedilmiştir."

Batılı kaynakları yorumuna göre Türkiye İslam alemine ve ülke içinde yükselen İslama karşı yeğlemesini Batıdan yana yaptığı vurgulanmaktadır. Eğer bu gözlem doğru ise, ANAP'ta günümüzde ortaya çıkan kanatlar arası sürtüşme çatışmaya dönüşebilir ve böyle bir bunalımda ANAP'ı tarikat şeyhleri bile kurtaramaz. Çıkabilecek bir savaşın Müslüman Hristiyan çatışmasına dönme olasılığı gündemindeki yerini korumaktadır. Nitekim bu konuda İslam aleminden sesler yükselmektedir.

İran dini lideri Ayetullah Ali Hamaney yaptığı konuşmada⁽¹⁶⁾ Müslüman milletlerin ABD'nin bölgede kalmasına izin vermeyeceğini ve "ABD siyasetine, planlarına ve saldırılarına karşı gelmek Allah yolunda cihattır ve bu yolda ölenler şehittir" şeklin-

de görüşünü açıklamıştır. İran'ın üst düzey dini liderlerinden Ayetullah Ali Meşkini ise⁽¹⁷⁾ "Körfezde bir savaş çıkarsa İran'ın ABD'ye karşı savaşacağı"ni açıklamıştır. Bu arada⁽¹⁸⁾ Amman'da FKÖ ve Arap ülkelerinden gelen delegelerin katıldığı ARAP HALK GÜÇLERİ KONFERANSI'nda temsilciler "Amerikan tehditlerine karşı ulusal mücadelesinde Irak'ı destekleyeceklerini" belirtmişlerdir

Bunun gibi Cezayir dini liderlerinden Mahfuz Nahnal⁽¹⁹⁾ "Sorunlarımızı yalnızca kan çözebilir ve İslam düşmanlarına karşı koyabiliriz" derken Tunus dini liderlerinden Raşit Ganuşme : "Biz uluslararası entrikalarla gizli planlarla karşı karşıyayız, etrafımızı yabancı donanmalar çevirmiş ve içimizde hainler var. Eğer Allah yolunda gidersek, bütün bu güçlerin bir örümcek ağı gibi yitildiğini de görebiliriz" diye konuşmuştur.

ANAP iktidarı güçlü bir ikilemin kancası içinde İslami liderlerin yorumlarına göre "İhanet cephesi", içinde yer almış görünüyor.

Gerçekte izlenen kişisel ağırlıklı dış politika buram buram Amerikan hayranlığı ve teslimiyetçiliğinin izlerini taşıyordu.

Ambargo uygulamasının çok kısa sürede IRAK'ı pes ettireceği düşüncesini olaylar doğrulamamıştır. Sıcak bir savaş durumunda ABD'nin karşısına çıkacak gücü TAHTA KURUSU GİBİ EZİP GEÇECEĞİ görüşünün de abartılı olduğunu zaman gösterecektir.

Bülent Ecevit⁽²⁰⁾ ve Necmettin Erbakan⁽²¹⁾ IRAK'a ilişkin gözlemlerinde ambargonun etkisini kanıtlayacak belirtilere tanık olmadıklarını açıklamışlardır.

İngiltere'de yayınlanan etkin bir dergide⁽²²⁾ "Irak'ın ambargoyu delebileceği ve halkını 6 veya 8 ay daha besleyebileceği" açıklanmıştır.

Kaldı ki IRAK'ın Kuveyt'in işgalinden yaklaşık bir ay sonra (1 Ekim 1990) karne sistemine geçmiş olması ve en temel ihtiyaç maddesi olan eti karne dışı bırakması bu konuda hazırlıklı olduğunu kesinlikle göstermektedir.

Körfez Bunalımı'nın uzamasından ABD ve SSCB'nin ortak çıkarları bulunmakta ve OPEC ülkeleri dolarlarına dolar katmaktadır. Oysa Türkiye gibi ülkelerde durumun farklı olduğu peş peşe gelen zamlarla daha bugünden yaşanılarak görülmektedir.

Bir varsayım uğruna elinizdeki kozları ABD'ye teslim edeceksiniz, sonrada zararların karşılanacağını hayal edeceksiniz. Bu politikayı anlamak mümkün değildir.

Olası bir sıcak savaş durumunda SADDAM'ın üç kozu bulunduğu açıklanmıştır⁽²³⁾

1. Suudi Arabistan'daki petrol bölgelerinin füzeyle vurulmasıyla Batı ekonomilerinin tahribi

2. İsrail'e füzelerle saldırı. Ayrıca Suriye ve Mısır'ında vurulması

3. Avrupa, ABD ve Japonya'da biyolojik silahlarla terörist saldırılar.

Bunların yanında IRAK'ın güçlü ve deneyimli ordusu, üstün zırhlı ve kimyasal silah gücü yanında, nükleer teknolojisinin çok ileri bir aşamada olduğu da bilinmektedir (24 - 25)

ABD havadan ve denizden baskın tarzında bir saldırıyla Irak'ın hava kuvvetleri, zırhlı gücü, kimyevi ve nükleer tesislerini hava meydanları ve ulaşım sistemini ilk aşamada yok edeceğini planlamakta ancak baskına karşın Irak'ın elinde kalacak güçle SADDAM'ın vereceği karşılıktan da çekinmektedir. Bu amaçla yapılan yığınak tamamlanmak üzeredir. Kuşkusuz iklim koşullarının da savaşa uygun olması düşünülmektedir. Böyle bir harekatta Türkiye'nin üslerinden ve kara gücünden yararlanmak için planlar yapılmış olduğu anlaşılıyor (26-27).

İnternational Herald Tribune'de Thomas L. Friedman imzasıyla yayınlanan bir yazıda (28).

"Türkiye ile ABD'nin hem askeri hem de istihbarat alanındaki işbirliğini son Körfez Krizi nedeniyle önemli ölçüde genişlettikleri ve körfezde olası bir savaş durumunda Türkiye'nin ABD savaş ve bombardıman uçaklarına bu ülkedeki üsleri kullanmak için NATO görevi görünümü altında izin veremeyi kapsayacağını" ima etmiştir.

Bunun gibi ABD'nin eski Genelkurmay Başkanlarından Amiral Thomas Mourer: "ABD'nin körfez'deki askeri yığınağındaki temel hedefin, dengeyi kara ordusunda 2'ye 1 oranında Amerika lehine bozacak bir askeri güce ulaşmak olduğu" nu söylemektedir. Yani Irak kara ordusunun iki misli kara ordusu .... Batının bu rakamı bulmasının tek yolu T. Sih. K.lerinin kullanılmasından geçmektedir. Bu nedenle Özal'a övgüler dizilmektedir.

Bazı ABD stratejistlerinden (30) James Schlesinger (ABD eski savunma Bakanlarından), Zkigniew Brzezinski (Carter'in ulusal güvenlik danışmanı), Barry Rubin (Yakın Doğu enstitüsünden) zamanın Amerikanın lehine işlediği konusunda olmalarına karşın, Richard Perle (ABD eski Savunma Bakan Yrd.) Irak'ın nükleer ve kimyasal yeteneğinin tahribini istemektedir. Güvercinlerle şahinler ne düşünsürse düşünsün Türkiye'nin dış politikadaki ilkesizliği bugünden ekonomisini sarmış bulunuyor. Bu gidişe son verilmelidir...

Tek güvencemiz olası bir savaşa karşı Türk ve Dünya kamuoyundan yükselen seslerdir... İnsanlık belki ilkeler adına savaşa sürüklenebilir ama başkalarının çıkarları adına asla... (31 - 33)

22.10.1990 Kuzguncuk

DİPNOTLAR

- (1) "Liberation" - 10 Ağustos 1990 - Ludo Martens - Aktaran : "Teori"nin EKİM 1990 SAYISI
- (2) "Newsweek" - 20 Ağustos 1990 - Ludo Martens - Aktaran : "Teori"nin EKİM 1990 SAYISI
- (3) "ABD, 200 yıllık tarihi boyunca 379 kez ülke sınırları dışındaki olaylara askeriyle karıştı" Engin AŞKIN'ın TORONTO'dan verdiği haber (Milliyet : 2 Ekim 1990)
- (4) "The Daily Telegraph"tan aktaran : Cumhuriyet : 10 Ağustos 1990
- (5) "Der Spiegel" ABD temsilciler meclisi üyesi Lee Hamilton'un verdiği demeç (Cum. 25 Ağustos 1990)
- (6) "Herald Tribune" Cato Enstitüsü Dış Politika Bölümü Başkanı Ted Galen CARPENTER (Cum. 25 Ağustos 1990)
- (7) "Körfez'de barış ve savaş söylentileri" M. Necati Özfatura (Türkiye : 20 Ekim 1990)
- (8) "Der Spiegel" den aktaran (Cum. 7 Ağustos 1990)
- (9) "The Sunday Times" ten aktaran (Cumhuriyet : 6 Ağustos 1990)
- (10) "Le Figaro" dan aktaran (Cumhuriyet : 12 Ağustos 1990)
- (11) "The European" den aktaran: (Cumhuriyet: 12 Ağustos 1990)
- (12) "The Daily Telegraph"tan aktaran: (Cumhuriyet 15 Ağustos 1990)
- (13) (Milliyet 16 Eylül 1990)
- (14) "Der Spiegel" den aktaran (Cumhuriyet: 19 Eylül 1990)
- (15) "Der Spiegel" den aktaran : (Yeni Asya: 19 Eylül 1990)
- (16) Cumhuriyet : 13 Eylül 1990
- (17) Hürriyet : 16 Eylül 1990
- (18) 16'da a.g.gazete
- (19) Milliyet : 17 Eylül 1990
- (20) "Bağdat'ın nabızı" Bülent Ecevit - (Milliyet 23 Eylül - 1 Ekim 1990)
- (21) "Körfez Barış harekâtı" - Necmettin Erbakan - (Milliyet 12:25 Ekim... 1990)
- (22) "The Economist" ten aktaran (Cumhuriyet : 10 Eylül 1990)
- (23) "Time" dan aktaran (Cumhuriyet 2 Ekim 1990)
- (24) Saddam, uranyum peşinde - (Milliyet: 12 Ağustos 1990) Londra'dan Temuçin Tüzecan'ın haberi
- (25) "Journal de Brasil", den aktaran : (Cumhuriyet: 4 Eylül 1990)
- (26) "L'expres" - ABD Kasım'da saldırı - Aktaran (Cumhuriyet: 13 Eylül 1990)
- (27) "Washington post" - Savaş planında Türkiye de var - (Hürriyet 24 Eylül 1990)
- (28) Cumhuriyet : 14 Ağustos 1990
- (30) Zaman kimden yana işliyor - Ufuk Güldemir'in haberi (Cumhuriyet: 28 Ağustos 1990)
- (31) "Der Spiegel" den aktaran (Cumhuriyet 25 Ağustos 1990)
- "Lee Hamilton'nun açıklamaları
- (32) ABD ve Kongre - (Milliyet 21 Ekim 1990) - Altan Öymen
- (33) ABD ve Fransa'da binlerce kişi sokağa döküldü - Batıda savaş aleyhtarlığı başladı. (Cumhuriyet : 22 Ekim 1990)

ÖZELLEŞTİRME VE İKTİSAT TEORİSİ*

Daron Acemoğlu

Kamu İşletmelerinin özelleştirilmesi, birçok ülkede, 1980'lerin önde gelen iktisat politikalarındandır. Örneğin, 1979'da İngiltere'de işbaşına gelen Mrs. Thatcher hükümeti özelleştirmeyi en önemli silahlarından biri olarak gördü ve 1980'dan bu yana tüm devlet işletmelerinin üçte birini özelleştirdi. Türkiye'de de ANAP hükümeti KİT'lerin özelleştirilmesini ön plana çıkardı. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bu konudaki tartışma sonuçlanmış değil ve salt iktisadi analiz ışığında böyle bir tartışmanın sonuçlanmasını da bekleyemeyiz. Ancak, bu satırların yazarı özelleştirmenin sonuçlarının, iktisat teorisi çerçevesinde değerlendirilmesinin çok aydınlatıcı olacağı kanısındadır. Bu yazı önce iktisat teorisinin bize özelleştirme konusunda neler açıkladığı, dünyadaki gelişmeler ışığında basite indirgeyerek incelenecek, daha sonra bunları kullanarak Türkiye açısından geçerli çıkarımlar, doğal olarak, ülkemizin özel koşullarını göz önünde tutarak, yapılmaya çalışılacaktır.

Özelleştirmenin amaçları arasında önde gelenleri şöyle sıralayabiliriz:

- (1) Mikro verimliliği arttırmak.
- (2) Devlet bütçesini iyileştirmek.
- (3) Yönetim ve koordinasyon problemlerini çözümlmek.
- (4) Sendikaların, eğer KİT'lerde çok güçlenmişlerse, güçlerini azaltmak.
- (5) Popüler kapitalizmi halka kabul ettirip, girişimci ruhunu yerleştirmek.
- (6) İktidar partisinin gücünü arttırmak.

bunlardan (3), (5) ve (6) yı iktisadi kıstaslarla değil, bazı politik yargılarla değerlendirmemiz gerekeceğinden bunları yazımızın dışında tutacağız. Ayrıca (4) de benzer bir argümanla dışlanabilir, ama daha önemlisi Türkiye'de sendikalar hiçbir sektörde güçlü olmadığı için bu argüman ülkemiz açısından önemli bir faktör değildir. (2)'ye döndüğümüzde ise şu gözlemde bulunabiliriz: Eğer söz konusu hükümet kârlılığa eşit bir faiz oranında borçlanabiliyorsa, gelecekte beklenen kârlılıkta bir değişme yoksa, özelleştirme uzun dönemde devlet bütçesinde bir iyileşmeye yol açamaz. Bu savı şöyle açıklayabiliriz; öncelikle alıcıların iskonto oranı hükümetin borç için ödeyeceği faiz oranına eşit olmalıdır, aksi takdirde iki taraftan biri için sonsuz kâr getirecek arbitraj işlemleri mümkün olur.

Böylece alıcıların hisse senetleri için ödemeye razı olacağı maksimum miktar; sözkonusu işletmenin gelecekte elde edecekleri kârların bugüne iskonto edilmiş değerini geçmeyecektir. Eğer alıcılar rasyonel beklentilere sahiplerse, aksi ancak gelecekte kârlılığın artması ile mümkün olur. Gele-

Yazar, London School of Economics'de Matematiksel İktisat ve Ekonometri konusunda master öğrenimi görüyor. Daha önce P.J. Lambert ile Bulletin of Economic Research'ün Oktober 1989 sayısında yayınlanmış "Equi-proportionate Growth of Income and Fiscal Drag" başlığında bir Makalesi var.

cek kârlar ise iki şekilde artabilir. Ancak bunları açıklamadan önce iktisatta kullanılan verimlilik kavramlarını tanımlamakta yarar var.

1) Teknik verimlilik (Technical efficiency)

2) Maliyet verimliliği (Cost efficiency)

Şimdi gelecek kârların artmasına dönersek, sözünü ettiğimiz iki yol şunlardır:

a) Teknik ve / veya maliyet verimliliğinin (ya da Leibenstein'in terimini kullanırsak X - verimliliğinin) artması.

b) Üretimin, karları maksimum kılacak veya artıracak düzeyde belirlenmesi. Ancak çoğu KİT'in doğal tekel durumunda olduğu düşünülürse bu dağılımsal verimliliğin azalması anlamına geliyor. Üçüncü bir yol ise dinamik verimliliğin artması olabilir, fakat analizimizi karmaşıkleştırmamak için bunu X-verimliliğinin içine dahil ediyoruz.

Bu tartışmadan elde ettiğimiz sonuca göre bütün iyeleşmesini belirleyebilir ana faktör verimlilik. Ancak özelleştirme uzun dönemde bütçeyi iyileştirmese bile hükümetler tarafından kısa dönemde gelir arttırmak için kullanılabileceğini de gözardı etmemek gerekir.

Bunun için ilkin özelleştirmenin X- verimliliğini nasıl etkileyeceğini incelememiz gerekir.

Genel kanı, KİT'lerde verimliliğin düşük olduğu yolundadır. Ancak incelediğimiz zaman tüm argümanların X-verimliliği hakkında olduğunu görürüz. Bunu açıklamak için bu tür argümanların en ayrıntılı ve bilimseli olan "mülkiyet hakları" ("property rights") teorisini özetliyalim.

1) X - verimlilik üretim kapasitesi kıvam düzeyinde kullanıldığı zaman gerçekleşir.

Bu teoriye göre yöneticilerin amacı kendi faydalarını maksimum kılmaktır ve bu yöndeki çabaları hisse sahiplerince kontrol edilerek, sınırlandırılır. Tipik olarak, KİT'lerde hisse sahipleri, ki bunlar tüm halktır, yönetici kararlarını etkinliği arttıracak şekilde sınırlama arzuları güçlü olmadığı gibi, çoğu zaman bu haklarını uygulama olanağına da sahip değildirler, çünkü:

a. Birey için maliyet faydadan daha fazla olmaktadır zira bireyin etkinliği artırma çabası diğer hisse sahipleri lehine bir dışsalılık yarattığı için kendisi bunun tam karşılığını alamaz. (Bedavacılık, free-rider problemi).

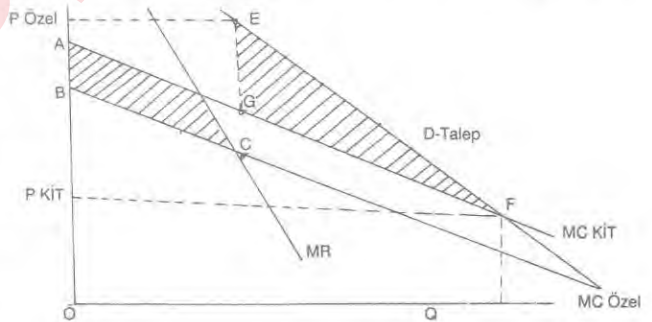
b. Bu problemi aşsak bile, hisse sahiplerinin isteklerini duyuracakları kanallar mevcut değildir.

Başka bir etken de, KİT'lerin amaçlarının muğlak olmasından ötürü yöneticilerin, tek amacı kârı maksimize etmek olan bir şirketin yöneticilerine göre karar alma yetkilerini genişleterek, bu yetkiyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmeleridir. Bu koşullarda, yöneticiler bu gevşek sınırlar sayesinde ekonomik artığı maksimize etmek yerine baş-

ka amaçlar peşinde koşup X - verimsizliğine sebep olacaklardır. Özellikle gereğinden fazla servis personeli kullanarak ve teknik verimliliği sağlamak için gerekli olan kontrol, izleme ve düzenleme etkinliklerini - ki bunlar yöneticiler için doğal olarak eksi fayda taşır - gerekli düzeyde yürütmeyerek ve yatırım konusunda doğru sinyallere göre hareket etmiyerek X - verimliliğini azaltacaklardır.

Ayrıca, KİT'in karar alma sürecine verimlilikle ilgisi olmayan amaçlar doğrultusunda bakanlar, hükümet ve diğer yetkili kişiler müdahale edebilir ve bunun sonucu büyük ölçüde X- verimsizliği ortaya çıkar.

Fakat, tüm bunlardan KİT'lerin daha az verimli olduğu sonucunu çıkaramayız, çünkü iktisadi anlamıyla verimlilik Pareto Optimumu kavramıyla bağlantılıdır ve böylece dağılımsal verimliliği de kapsar. Oysa, çoğu doğal tekel konumunda olan KİT'ler kâr maksimizasyonu amacını gündemez. Özel sektör kontrolünde, Kârlarını artırırken sebep olacakları dağılımsal verimlilik kaybı, X-verimlilik kazancını aşabilir. Şekil 1 bu durumu açıklıyor. Bu örnekte üretimin azalmasından meydana gelen tüketici rantı kaybı, teknik ve maliyet verimliliği artışını geçmektedir. Gerçek hayatta, KİT'lerin üretilen miktarı fiyat eşittir marjinal maliyet noktasında belirlemedikleri doğrudur ve bizim örneğimizin tersine, özelleştirme dinamik iyeleşmelere de yol açabilir. Fakat, vurgulanmak istenen nokta, özgül durumlara bakmadan, özelleştirme verimliliği artırır mı arttırmaz mı gibi bir soruya yanıt veremeyeceğimizeyizdir.

$EGF > ABCG$ EGF = Dağılımsal verimlilik kaybı

$ABCG$ = x- verimlilik kazancı

Bazı araştırmaların sonuçlarına geçmeden, çok önemli bir noktayı vurgulamak da yarar var. Yukarıda özetlenen "mülkiyet hakları" argümanı herkes tarafından kabul edilmiyor, örneğin, Kay ve Thompson X - verimliliğinin de en önemli belirleyicisinin kimin hisse sahibi olduğu değil, piyasa rekabet koşulları olduğunu savunuyorlar⁴. Gerçekten de bu tez hem sağlam temellere dayalı, hem de biraz daha çok ampirik desteğe sahip. Ancak, Tür-

kiye'deki özelleştirme hareketi piyasa rekabetini artırma (liberalisation, deregulation) hamleleriyle bağıntılı olmadığı için bu konuya fazla değinmeyip, yazının sonunda temas edeceğiz.

Şimdi, ampirik verilere dönerken, karşımıza çıkacak zorlukları şöyle sıralayabiliriz:

1. Yukarıda da belirtildiği gibi kâr özellikle doğal tekel niteliğine sahip ve önemli dış yarar sağlayan KİT'ler için iyi bir başarı göstergesi değil ve bu durumda etkinlik kıstası olarak kârlılığı almak sağlıklı olmaz. Ayrıca KİT'lerin talep eğrileri de iyi bilinmediğinden tüketici rantını kıstas olarak kullanamayacağımız için ancak maliyet karşılaştırmaları yapabiliriz.

2. Maliyet karşılaştırmaları yapmak da, üretkenlik özellikle servis sektöründe zor ölçülebileceğinden, her zaman mümkün değildir.

3. Maliyet karşılaştırmaları sağlıklı da olmayabilir, çünkü çoğu zaman, özellikle tüketicilere hizmet veren sektörlerde, KİT'ler artı hizmetler de sunabiliyorlar.

Ampirik çalışmalara döndüğümüzde çoğunun bu faktörleri, özellikle (3)'ü iyi belirliyemediklerini görüyoruz. Örneğin İngiltere'de, Pryke tarafından yapılan inceleme özel sektörün genelde daha verimli olduğu sonucuna varıyor(5). Ama British Caledonian Hava Yollarının devletin işlettiği British Airways'den daha verimli olduğunu belirtirken, British Airways'ın çok yoğun bir şekilde düzenlenen hatlarda uçuşunu hesaba katmıyor. Başka endüstriler için Avdıt Commission'un 1984'deki raporu da aynı sonuçlara varıyor. Yine Avusturalya'da özel hava yolları, devlet hava yollarından daha verimli bulunurken, özel hava yollarının devletin yürüttüğü kısa mesafeli uçuşları çok masraflı diye kabul etmedikleri unutuluyor. Amerika'da ise elektrik endüstrisinde devlet sektörü % 20 daha verimli iken, su endüstrisinde tam tersi söz konusu(6). Yine İngiltere'de özelleştirilen kuruluşlarda şu ana kadar kaydedilmiş bir verimlilik artışı iktisadi basına yansımış değil. Yani, özet olarak özelleştirme maliyet verimliliğinde büyük bir iyileşme sağladığı gibi, buna dğılımsal verimlilikte meydana gelen azalmayı da eklediğimiz takdirde özelleştirmeyi genel olarak desteklemek güç. Ancak bundan çıkarılması gereken sonuç özelleştirmenin gereksiz ya da zararlı olduğu değil, her özelleştirme olayını ayrı olarak değerlendirilmesinin gerekliliğidir. Ancak, Vaka analizi negatif sonuç verse bile özelleştirmeyi zorlayan başka amaçlar olabileceğini gözden uzak tutmamak gerekir. Örneğin, Mrs. Thatcher'in özelleştirmelerinin ana amacı iktisadi değil politiktir; yukarıda belirtilen amaçlardan (3), (4), (5) ve (6). Ayrıca Mrs. Thatcher'in bunu bir borçlanma politikası olarak da kullandığını belirtiriz.

Peki ya Türkiye?

Ülkemizde, yukarıda sözünü ettiğimiz vaka analizinde kullanılacak veriler pek bulunmuyor. Bu nedenle, bu durum da özelleştirme için bir politika belirlemek gerekebilir. Tabii ki, yine de, özel veriler bulunduğu zaman bunları analizimize katmamızda büyük yarar vardır.

Türkiye'de uygulanacak politikayı belirleme için sormamız gereken temel soru şu :

Türkiye koşulları da yukarıda çizdiğimiz teorik tablonun hangi bölümleri geçersizdir?

a. Yukarıda, söz konusu hükümetin piyasa falz oranından dilediği kadar borç alabileceği varsayılmıştı. Oysa ki, bu Türkiye için geçerli değil; o halde özelleştirme Türkiye'de diğer ülkelerden daha yararlı olabilir.

b. Türkiye'de bürokrasi, batılı ülkelerde olduğundan çok daha güçlü bir konumda. Ayrıca hükümetlerin muhalefet tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilemediği de gerçek. Böylece hem bürokrasinin kontrol edilemezliğinden, hem de politik müdahalelerden doğan verimsizliklerin Türkiye'de daha önemli olması doğaldır. Yani, özelleştirme Türkiye bakımından yararlı görünüyor. Sonuç olarak genelde Türkiye'de özelleştirmeler Batı'daki örneklerinden daha gerekliye benziyor. Yine de herhangi bir özelleştirme konusunda bir sonuca varmadan, eğer mümkünse, vaka analizine başvurmanız gerekiyor.

Fakat hepsi bu değil, Türkiye'de özelleştirme yararlı olsa dahi - ki bu da tam anlamıyla kesin değil, yine özel proje analizlerinin vereceği sonuçlara bağlı - şu anki özelleştirme uygulaması içi aynı şeyi söyleyemeyeceğiz. Bunun nedeni özelleştirmenin yabancılaştırma şeklini alması değil. Bu yargıyı şöyle savunabiliriz. Özünde yabancılaştırma, ülkeye diğer şekillerde giren yabancı sermaye ile aynı özelliğe sahiptir ve belki de etileri olur lu olur, çünkü KİT'lerin çoğunun geniş yatırımlar gereksinim duymasından satımı takip eden ilk o yıl içinde yurt dışına fazla bir kâr transferi olamaması, aksine yatırım için fon girişi olması beklenebilir. Bundan başka, ekonomik açıdan stratejik endüstriler argümanı da büyük bir anlam taşıyor. Eğer bu terimle Petkim gibi diğer endüstrileri beleleyen bir işletme düşünülüyorsa o zaman bu, özelleştirmeden sonra olası tekel fiyatlarından kaynaklanan ve dğılımsal verimlilik düşüşü ile ilgili kaygı; olumsuz etkiyi vaka analizimizin içine katalırız. Ayrıca bu yabancılaştırmaya değil, özelleştirmeye karşı bir nokta. Eğer, diğer taraftan, stratejik endüstriler ülke savunması için stratejiktir denilirse, o zaman bu argüman çok az sayıda işletmeye uygulanabilir ve bu ancak Türkiye yakın zaman içinde bir savaşa girebilecek durumda ise öne

ya da "Managerial Theories of the Firm" yaklaşımı ile bağlantılı sayılabileceği gibi H.A. Simon'un "satisficing" modellerine de uygundur.

3) Bu nokta yine "satisficing" türü bir argümanla desteklenebileceği gibi çaba ve kâr (yada verimlilik) arasındaki negatif ilişkiden doğan bir eğri boyunca fayda maksimize eden yöneticelerin seçimi olarak da görülebilir. Tabii ki yönetici gurubunun tek bir fayda fonksiyonu olmadığı için problem aslında daha karmaşıktır ve Condorcet Paradoksu ya da Arrow'un imkansızlık teoremi türü zorluklara yol açabilir.

4) J.A. Kay ve D.J. Thompson "Privatisation: a Policy in Search of a Rationale", Economic Journal, March 1986; VEYAJ.A. Kay ve Z.A. Silbertson "The

New Industrial Policy - Privatisation and Competition", Midland Bank Review, Spring 1984.

5) R. Pryke "Comparative Performance of Public and Private Companies" Fiscal Studies, 1984.

6) Örneğin, R. Rees Public Enterprise Economics, Second Edition 1984. G. Jarrow "Privatisation in theory and Practice", Economic Policy, April 1986 veya R. Millward ve D. Parker "Public and Private Enterprise", R. Millward et. al. (eds), Public Sector Economics

7) İktisat Dergisi, Sayı 298, "Özelleştirme ve Petkim".

* Bu yazıyı okuyup, yapıcı eleştirilerini bildiren Prof. Dr. Sevim Görgün'e teşekkürlerimi sunarım.

Riske Karşı!

İmtaş Sigorta

İTTİHADI MİLLİ TÜRK ANONİM ŞİRKETİ

1918

Merkez

Büyükdere Cad. No.116 İmtaş Han
Zincirlikuyu 80300 İSTANBUL

Tel: 174 70 00 / 20 Hat

Faks: 172 08 37

Teleks: 26404 unas tr

İzmir Şubesi

Cumhuriyet Bulvarı 1375. Sok. Cumhuriyet İşhanı

No. 25/103 İZMİR 35210

Tel: 21 92 57 / 58 - 21 87 82

Faks: 21 87 82

Teleks: 52297 imsi tr

Ankara Şubesi

Olgunlar Sok. No.32/3

Kocatepe 06640 ANKARA

Tel: 117 91 15-18 (4 Hat)

Faks: 125 98 73

TÜRKİYE'DE MAKROEKONOMİK GELİŞMELER

Y.Doç. Dr. Nazım Kadri Ekinci
Ortadoğu Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü.

1. Giriş:

Türkiye ekonomisinin 1987 - 1989 dönemindeki önemli makroekonomik göstergeleri Tablo 1. de gösterilmiştir.

Tablo 1. Makroekonomik Göstergeler

	1987	1988	1989(*)
GSMH (büyüme hızı)	6.1	3.4	1.1
Cari İşlemler Dengesi (milyon \$)	-982	1503	646
Dış Ticaret Dengesi (milyon \$)	-3229	-1800	-3149
Yatırımlar (1988 sabit fiy., GSMH yüzdesi)	25.4	24.2	22.8
Döviz Reserpleri (milyar \$) (**)	3.7	5.0	6.9

Kaynak : DPT Yıllık Programları, TÜSiAD (1990)

Notlar (*) 1989 verileri geçicidir ve ilk 10 - 11 aylık dönemi kapsamaktadır.

(**) Merkez Bankası ve Ticari Banka rezervleri toplamı.

Görüldüğü gibi bir yandan yatırımlar azalıp büyüme hızı düşerken, diğer yandan ekonomi cari işlemler fazlası verip döviz bikimi sağlamaktadır. Öte yandan, bilindiği gibi T.L. 1989 yılında 1980 yılından beri ilk olarak önemli ölçüde değer kazanmıştır. Reserv artışları ve T.L.'nin "güçlü" para oluşu olumlu bir gelişme olarak görülmekle birlikte bu durumun kalıcılığı ile ilgili kuşklar da belirtilmektedir. /1/

Bu yazının amacı değinilen gelişmelerin analitik bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu amaçla izleyen bölümde "iki-açık" modellerinin eldeki duruma uygun bir uyarlaması yapılacak ve gelişmeler değerlendirilecektir. Kısa bir sonuç bölümü ile konvertibilite tartışmalarına da değineceğiz.

2. Yatırımlarca Belirlenen Bir "Açık" Modeli

İki - açık modelleri gelişmekte olan ekonomilerde iç tasarruf yetersizliği ve dış tasarrufların iç tasarruflarla bire -bir ikame edilemeyeceği olgularının bir çerçeve içinde ele alınmasıyla oluşur. Bir ekonomide toplam yurtiçi tasarruflar toplam yatırımları aşsa bile, yatırımların ithal girdi bağımlılığı nedeniyle, ekonominin dış tasarruf gereksinimi oluşabilir. Bir başka deyişle, belirli bir dış açık ya da dış finansman düzeyinde, yapılabilecek maksimum yatırım düzeyi ya da ulaşılabilir maksimum büyüme hızı iki nedenden dolayı mümkün olmayabilir. Birincisi, yatırımları karşılayacak ithalat mümkün olsa bile iç tasarruflar yetersiz olabilir. İkincisi, iç tasarruflar yeterli olsa bile ithalat yeter-

siz kalabilir. Dolayısıyla, belli bir dış finansman düzeyinde yapılabilecek maksimum yatırım düzeyini iki açıktan, yani iç tasarruf ve ithalat kapasitesinden, en küçük olanı belirleyecektir. Örneğin, ithal kısıtı nedeniyle yatırım yapamama durumundaki bir ekonomide iç tasarrufları artırıcı politikalar, ancak tipik bir Keynesgil mekanizma olan, gelir düşüşlerine yol açabilir. Bu geleneksel iki açık yaklaşımda nedensellik dış finansman olanaklarından yapılabilir maksimum yatırım düzeyine doğrudur.

İlk bölümde görüldüğü gibi, son iki yıllık konjonktürde Türkiye ekonomisi cari işlemler fazlası vermekte, dolayısıyla da yatırımlar üzerinde bir dış finansman kısıtı söz konusu olmamaktadır. Öte yandan yatırımlar belirli bir azalma eğilimindedir. Bilindiği gibi, kamu kesiminin özellikle imalat sanayinde yatırım yapmama eğilimindedir. Öte yandan son yıllarda gelişmekte olan ülkelerle ilgili iktisat yazınında kamu ve özel kesim yatırımları arasında bir tamamlayıcılık olduğu, dolayısıyla da kamu yatırımlarındaki bir artışın (azalışın) özel yatırımlarda artışa (azalışa) yol açacağı savı vurgulanır olmuştur (bu sav "Crowding-in" savı olarak anılmaktadır). Doğal olarak bu tamamlayıcılık belli sınırlar içerisinde olmakta ve kamu ile özel kesimler mevcut fonlar için rekabet eder duruma geldiklerinde, kamu yatırımlarında bir artış ancak özel yatırımlarda bire -bir azalışla mümkün olabilecektir ("crowding-out"). Söz konusu "crowding-in" savı geçerli olduğu ölçüde 1980 sonrasında özel kesimin imalat sanayinde yatırım yapmama eğilimi de anlaşılır olmaktadır.

Nedeni ne olursa olsun, bizim tartışmamız açısından önemli olan yatırımların bir dış finansman kısıtına bağlı olmadan düşük olmasıdır. Bu nedenle iki - açık modelini nedensellik yatırımlardan dış açığa doğru olacak şekilde yeniden kurmak mevcut konjonktürü kavrama açısından daha anlamlı olacaktır.

Başlangıç noktamız aşağıdaki temel özdeşliktir:

$$Y = C_p + I + C_g + (X - M) \quad (1)$$

Burada, $Y = \text{GSYİH}$; C_p ve C_g , sırasıyla, özel ve kamu tüketimi $I = \text{toplam yatırım}$; X ve M , sırasıyla, toplam mal ve hizmet ihracatı ve ithalatıdır. Ayrıca, $WR = \text{işçi gelirleri}$ ve $FI = \text{dış borç faiz ödemeleri}$ olmak üzere

$$J = WR - FI \quad (2)$$

tanımını yaparsak;

$$F' = X - M + J \quad (3)$$

cari işlemler dengesini elde ederiz (cari işlemler dengesine giren diğer kalemler analizi basitleştirmek amacıyla yok varsayılmıştır). Öte yandan Y_d ve T özel ve kamu harcanabilir gelirlerini gös-

termek üzere, $Y + J = \text{GSMH} = Y_d + T$ eşitliğini kullanarak (1) ilişkisini

$$(Y_d - C_p) + (T - C_g) - (X - M + J) = I \quad (4)$$

$$\text{ya da } S_p + (T - C_g) + F = I \quad (5)$$

olarak yazabiliriz. Burada S_p özel kesim tasarruflarını, F ise dış tasarrufları göstermektedir ($F = -F'$). Değişkenlerin potansiyel GSYİH düzeyindeki değerlerini * ekiyle gösterirsek (5) denkleminde

$$FS = I - S_p^* - (T^* - C_g) \quad (6)$$

elde ederiz. FS belirli bir yatırım düzeyini gerçekleştirmek için gerekli olan dış tasarruf miktarını göstermektedir. /2/ Eğer toplam yurtiçi tasarruflar ($S_p^* + (T^* - C_g)$) veri olan yatırım düzeyinden büyüke ekonomi cari işlemler fazlası ($F < 0$) verecektir. S_p^* ve T^* değişmez sabitler olarak algılanmamalıdır. Türkiye ekonomisinin 1980 sonrası makroekonomik intibaklarında gelir dağılımının içsel intibakının önemli olduğu son yapılan araştırmaların bulguları arasındadır. /3/ Gelir dağılımının tasarruf eğilimi yüksek kesimler - örneğin kamu - lehine bozulması her gelir düzeyinde tasarrufları arttıracaktır. Bu tür bir gelişme $I - F$ düzleminde FS eğrisinin aşağıya kayması olarak gösterilir ve veri yatırım düzeyinin gerektirdiği dış tasarruf miktarında azalma demektir. Gerçekleşen GSYİH (Y) potansiyel GSYİH (Y^*)'den düşükse FS eğrisi $I - F$ düzleminde yukarı kayacaktır.

Yatırımların ithal bağımlılığını aşağıdaki basit ilişkiyle formelleştirebiliriz:

$$M_k = mI \quad (7)$$

Burada M_k yatırım malları ithalatını; m , $0 < m < 1$ olmak üzere, bir birim yatırımın ithal girdi gereksinimini göstermektedir. $M_o = \text{diğer ithalat}$ olmak üzere, $M = M_o + M_k$ eşitliğini kullanarak (3) denkleminde

$$FE = mI - (X - M_o + J) \quad (8)$$

elde ederiz. FE , belirli bir yatırım düzeyinin gerektirdiği ithal girdiler için gereken dış finansman miktarını göstermektedir. X , M_o , ve J 'nin değerleri de sabit değildir. Döviz kuru ve ihracat teşvikleri X 'i, faiz politikaları J 'yi, faizler arttığında WR 'nin artması bekleneneğinden, ithalat liberasyonu da M_o 'ı arttıracaktır. X ve J 'yi arttıran (azaltan) politikalar $I - F$ düzleminde FE eğrisi aşağıya (yukarıya) kaydıracaktır. M_o 'ı arttıran politikalar ise FE eğrisini yukarıya kaydıracaktır.

FS ve FE eğrileri Şekil 1'de gösterilmiştir. Şekilde $S_p^* - (T^* - C_g) > X - M_o + J$ varsayıldığından ve $m < 1$ olduğundan iki eğri I yatırım düzeyinde kesişeceklerdir. Modelin nasıl çalıştığını görmek için yatırımların I düzeyinde olduğunu varsayalım. Bu durumda hem ithal girdilerin finansmanı, hem de iç tasarruf yetersizliği için dış finansman gereklidir. Eğer uluslararası finans piyasalarında miktar

kısıtları yoksa ve F1 kadar dış finansman sağlanabiliyorsa I yatırım düzeyi gerçekleştirilir. Türkiye'nin 1975 - 1977 dönemi bu biçimde algılanabilir. Bilindiği gibi Türkiye bu yıllarda yüksek oranlı yatırım hamlelerini, büyük bölümü kısa vadeli olmak üzere yoğun bir borçlanma ile gerçekleştirmiştir.

I" gibi bir yatırım düzeyinde ise Fa kadar bir dış finansman gereklidir. Görüldüğü gibi I" yatırım düzeyinde sadece Fc kadar iç tasarruf açığı olmasına rağmen, yatırımların ithal bağımlı olması I" yatırım düzeyinin yapılabilir olması için Fa kadar dış finansman gerektirir. Böyle bir konjonktürde ihracat artırıcı politikalar FE eğrisini aşağıya kaydırarak (C noktasına), I " yatırım düzeyinin Fc kadar dış finansmanla yapılmasını olanaklı kılar. Diğer bir politika ise kamu tüketim harcamalarını arttırmak ya da özel kesim harcanabilir gelirleri üzerindeki baskıyı azaltarak (tarım kesimine yapılan subvansiyonları arttırmak veya ücretlerde artış sağlamak yoluyla), FS eğrisini yukarıya (A noktasına) kaydırmaaktır. Bu durumda I" yatırım düzeyi daha çok dış kaynak kullanarak mümkün olacaktır. Görüldüğü gibi aynı yatırım düzeyi değişik politika önlemlerine bağlı olarak, farklı dış kaynak kullanımları ve buna bağlı olarak da değişik gelir dağılımı ve ürün bileşimleri ile uyumlu olabilmektedir. İhracat artırıcı politikalar uygulandığında toplam üretimin ihracata giden bölümü daha çok olacağı için, iç piyasada talep kısılması gerekecek ve bunun gereği olan gelir dağılımı deseni ortaya çıkacaktır. Öte yandan ihracat arttırılmayıp, iç talep körüklendiğinde, gelir dağılımı harcama eğilimi yüksek kesimler lehine düzelecek, ancak bu da daha çok dış tasarruf kullanarak mümkün olabilecektir.

Son olarak la gibi bir yatırım düzeyi ele alalım. la düzeyinde iç tasarruf fazlası vardır. Ancak ekonomi gene de dış finansman gereksinimi duymaktadır. Bu durum iç ve dış tasarrufların ikame edilemez oluşunun, yani iki - açık modellerinin temel noktasının, en açık görüldüğü durumdur. Eğer iç tasarruf fazlası ihracat yoluyla massedilemez ve gerekli döviz akışı yaratılmazsa, gelir düşecek (FS yukarı kayacak) ve ekonomi la yatırımını daha düşük gelir düzeyinde ve dış tasarruf kullanarak gerçekleştirebilecektir. Bunu önlemek için iç tüketim arttırılarak FS gene yukarıya kaydırılabilir. İki durum arasındaki fark aynı dış tasarruf miktarında iki ayrı gelir düzeyinin tutturulmasıdır (iç tüketim arttırılırsa gelir Y* düzeyinde kalabilecektir). la konjonktüründe en anlamlı politika ihracat artırıcı politikalar (FE eğrisi D noktasına kayacak). İhracat artışları iç tasarruf fazlasını massederek, la yatırım düzeyinin cari işlemler fazlası verecek gerçekleştirmesini mümkün kılacaktır.

Şekil 2.'de, lo yatırım düzeyinde S noktasında dengede olan ekonomi, Tablo 1.'de özetlenen

durumun model çerçevesinde gösterilmesidir. Yatırımlar kısılmış, ihracat teşvikleri ve yüksek faizler FE eğrisini; gelir dağılımı etkileri de FS eğrisini aşağıya kaydırarak ekonominin cari işlemler fazlası vermesi sağlanmıştır. 1989 yılındaki durumu göstermek için şekilde FS ve FE eğrileri eklenmiştir. FS - FS kaymasını 1989 yılında sağlanan ücret ve tarımsal fiyat artışlarının etkileri olarak yorumlayabiliriz. FE FE kayması ise ithalat liberasyonunu, Mo artışı etkileri olarak yorumlanırsa ekonomi lo yatırım düşük yatırım düzeyinde daha az miktarda dış fazla vererek dengeye gelmiştir diyebiliriz. Görüldüğü gibi iki eğrinin yatay eksenin altında kesiştikleri konjonktürlerde ithalat liberasyonu mümkün olmaktadır.

Bu konjonktürde ihracat artışları iki şekilde finanse edilebilir. İlk olarak yatırımlar daha da kısılr ve ekonomi S gibi bir noktaya gelir; ikinci olarak, iç piyasada daha çok daralma yaratılarak (FS aşağı kayacak) aynı yatırım düzeyinde S" durumunda dengeye gelinecektir. Her iki durum da yapılabilir olmaktan uzaktır. Kısaca, içinde bulunduğumuz konjonktürde ihracat artışı pek arzu edilir bir durum gibi gözükmemektedir. Böyle bakılınca 1989 yılında T.L.'nin değer kazanmasına beklenenden çok daha az tepki gelmesi anlaşılır olmaktadır.

Elbetteki ihracatın azalması da kabul edilebilir bir durum değildir ve 1989 yılında ihracat teşvikleri sürmüştür. Sonuçta ihracat bir önceki yıla oranla belirgin bir azalma göstermemiştir. İç piyasalarda daha fazla sıkıntı yaratmamak için potansiyel dış fazlanın bir bölümü de ithalat liberasyonu ile eritilmiştir.

3. Sonuç

Yukarıda özetlenen konjonktürün temel nedeni yatırım azalmasıdır. Yatırımlar azaltılmış, iç tasarruf fazlası ihracat yoluyla massedilmiş ve böylece gelir azalmaları da engellenmiştir. Dış fazla verilmiş ve azımsanmayacak döviz rezerv birikimi sağlanmıştır. Ancak ulaşılan durumda fazla bir manevra imkanı kalmamıştır. Uzun dönemli çıkış yolu yatırımların artmasıdır. Ancak yukarıdaki tartışmalardan görüldüğü gibi S noktasından başlayarak yatırımları arttırmak iç tasarruf ve ihracat potansiyeli açısından cüzi miktarlarda olanaklıdır. Ayrıca iç piyasalarda gelir dağılımının artan oranlarda makroiktisadi intibak yükünü üstlenmesi ve, gelir kaybına uğrayan kesimlerin giderek artan tepkileri de hesaba katılırsa, mümkün değildir. Bu şartlarda yeniden dış borçlanma ile beslenen bir büyüme sürecine girmek, bu arada ihracat hamlesini sekteye uğratmadan, her zaman bilinen bir yoldur.

Mevcut anlayış bu son olanağı değişik bir bağlamda kullanma peşindedir: yabancı sermaye. Yabancı sermaye girişleri de bir borçlanma yolu-

dur, ancak karşılığı doğrudan yatırım olarak gerçekleşen ve dolayısıyla da ileride kendi olanaklarıyla borç servisini yapabileceği umulan bir borçlanma yoludur. Kısaca, kamu kesimi 1970'li yıllarda olduğu gibi dış borçlanma yoluyla sanayileşmeye öncülük etme yolundan kaçınmaktadır ki, bu da belli ölçülerde anlaşılır bir durumdur.

Kanımızca, konvertibilite tartışmaları bu bağlamda ele alınmalıdır. Konvertibiliteye geçiş yabancı sermaye akışını en üst düzeyde özendirmeye yönelik bir girişimdir. Konvertibiliteye geçişin yabancı sermaye girişlerini ne ölçüde hızlandıracağını, Türkiye'nin çok ihtiyaç duyduğu yatırım hamlesine ne ölçüde katkıda bulunacağını biz burada tartışacak durumda değiliz. Sadece tartışmaların bu yöne kaydırılması gerektiğine işaret etmekte yetiniyoruz.

Son olarak giriş bölümünde değinilen soruna ilişkin kısa bir değerlendirme yapacağız. T.L.'nin 1989 yılında yabancı paralara karşı değer kazanması T.L.'nin "güçlü" para olduğu ve bu durumun da konvertibiliteye geçiş için uygun bir ortam oluşturduğu söylenmektedir. Ancak bir paranın üç fiyatı vardır: döviz kuru; paranın mallar cinsinden fiyatı, yani fiyatlar genel düzeyinin tersi; ve nihayet faiz oranları. Bilindiği gibi 1989 yılında enflasyon oranı % 60'ların üzerinde seyretmiş ve mevduat faiz oranları tedricen azaltılmıştır. Kısaca, paranın diğer iki fiyatı düşerken döviz cinsinden fiyatı artmaktadır. Bu durum kalıcı olamaz. Uzun dönem dengede her üç fiyatın belirli bir uyum içinde olması gerekir. Burada en çok arzu edilen enflasyonun azalarak sözkonusu dönem dengenin düşük enflasyon, yabancı paralar karşısında aşırı değer kaybetmeyen T.L. ve daha makul düzeylere çekilen faiz oranları (özellikle kredi faizleri ile mevduat faizleri arasındaki farkın azalması) biçiminde gerçekleşmesidir. Bir ölçüde konvertibilitenin devamlılığı da böyle bir konfigürasyona bağlıdır. Ancak, aksine bir gelişme yakın gelecekte oluşabilecek olası bir istikrarsızlığın temel nedeni olabilecektir.

NOTLAR:

1. Bu konuda bu derginin Ocak, 1990 (Sayı: 301 - 302), sayısındaki Mali Kesim tartışmalarına bakılabilir.

2. Geleneksel iki - açık yaklaşımı (6) ilişkisini

$$IS = F + Sp^* + (T^* - Cg) \quad (6)$$

olarak yazacaktır. IS veri olan bir dış finansman düzeyinde yapılabilecek maksimum yatırım miktarını, iç tasarruf açısından, göstermektedir. Benzer şekilde (8) ilişkisinde

$$IE = (1/m) (F + (X - Mo + J)) \quad (8')$$

olarak ifade edilecek ve yapılabilecek maksimum yatırım miktarını, ithal girdi kısıtı açısından, gösterecek-

tir. Yapılabilecek maksimum yatırım miktarı IS ve IE'den küçük olanı tarafından belirlenecektir.

3. Bu konuda Celasun ve Rodrik (1989) çalışmasına bakılabilir.

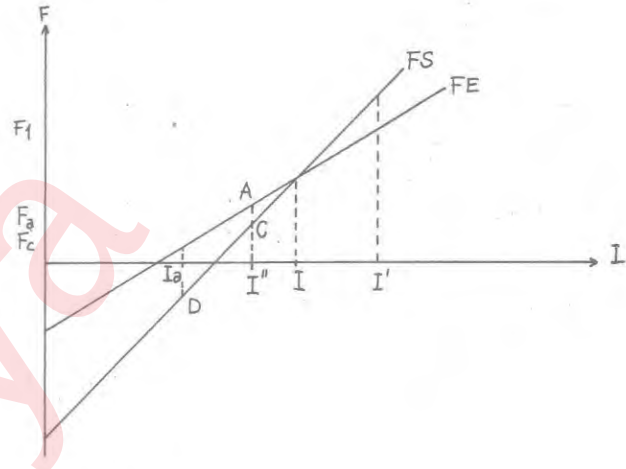
Kaynaklar:

BACHA, A. L. (1989) "A Three - Gap Model of Foreign Transfers and GDP Growth Rate in Developing Countries", Mimoe.

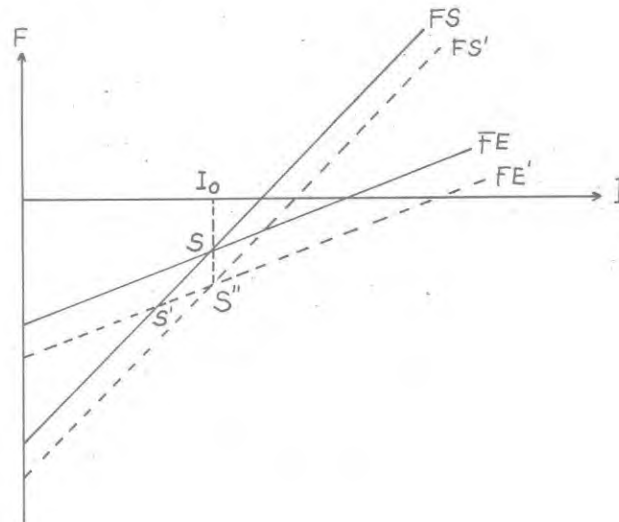
CELASUN, M. ve D. RODRİK (1989) "Debt, Adjustment and Growth: Turkey"; j. SACHS VE S. COLLINS (der.), Developing Country Debt and Economic Performance, Cilt 3, Bölüm 4; The Chicago University Press, Chicago and London; içinde.

TÜSİAD (1990) 1990 Yılına Giren Türk Ekonomisi

Şekil : 1

Şekil : 2

AVRUPADA PARASAL BİRLİĞİN SAĞLANMASI YOLUNDA DÜNKÜ VE BUGÜNKÜ DURUM

Beril Dedeoğlu

İ.Ü. İktisat Fakültesi Araştırma Görevlisi

Avrupa'da ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmenin sağlanabilmesi için 1945 yılından beri süregelen çalışmalar, 1958 yılında AET ve EURATOM'un oluşturulmasıyla kurumsal bir nitelik almıştır. 1968 yılındaki "Füzyon Andlaşması" ile, daha önce kurulmuş olan Avrupa Kömür ve Çelik Birliği, AET ve EURATOM'un idari ve karar organları birleştirilerek günümüzdeki Avrupa Topluluğu ortaya çıkmıştır. 1958 yılından beri süregelen olaylar göstermektedir ki üye ülkeler arasında hem ekonomik hem de siyasal entegrasyonun sağlanması konusunda karşılaşılan bir dizi sorun, Topluluk'un nihai amacına ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Üye ülkelerin ulusal yetkilerini Topluluk'a devredebilmeleri ve bundan bir zarar görmemeleri için aralarındaki önce ekonomik, daha sonra sosyal, hukuksal ve siyasal farklılıkların en aza indirilmesi gerekmektedir. Oniki üye devletin ulusal planda uyguladıkları ekonomi ve para politikalarına Topluluk çıkarlarını gözönüne alarak ortak bir yön vermeleri, entegrasyonun ilk basamağını oluşturmaktadır. Öyle ise; herşeyden önce Avrupa Topluluğu içinde parasal birliğin gerçekleştirilmesi, entegrasyonun sağlanmasına yönelik gelişmeler önündeki sorunların daha kolaylıkla çözümlenmesine hizmet edebilir. Ancak unutmamak gerekir ki, parasal birliğin sağlanması 1958'lerden beri konu edilmişse de henüz sağlanamamıştır.

En geniş tanımı ile parasal birlik ise, birliğe dahil ülkeler arasındaki döviz kurlarında birliğin sağlanması ve birlik içinde sermaye hareketlerine konan tüm sınırların kaldırılması anlamına gelmektedir.⁽¹⁾ Herhangi bir üye ülke parasının hakimiyeti söz konusu değildir. Bu nedenle parasal birlik için tek bir paraya ve Topluluk Merkez Bankası'na gerek duyulmaktadır. Söz konusu gereklilik, 1958'de AET'yi kuran Andlaşmadan itibaren ele alınmış, bir dizi tartışmalar yapılmasına yol açmış, karar ve yasalara konu olmuştur. Sonuçta parasal birliğin gerçekleştirilmesi için 1992 yılı gösterilmiştir. Ancak aşağıda kronolojik olarak incelenecek olan gelişmeler göstermektedir ki parasal birliğin 1992 yılında kadar da gerçekleşmesi zordur. Çünkü 1960'larda, 70'lerde tartışmalara konu olan sorunlar 1980'lerin sonunda hala geçerliliğini korumaktadır.

Topluluk için parasal birlik ve ortak para politikasının ilk kaynağını, 1958 tarihli Roma Andlaşmasında bulmaktayız.⁽²⁾ Andlaşmada üye ülkelerin ekonomi politikalarının uyumlaştırılması, kambiyo serbestisinin sağlanması, Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulmuş ve Para Komitesi'nin kuruluş önerilerinin kabul edilmesi konu edilmiştir. Ancak Roma

Andlaşması, parasal birliğin ne zaman, nasıl sağlanacağı konusunda yetersiz kalan bir kaynak durumundadır. ⁽³⁾ Üye ülkeler temel olarak kendi paralarının egemenliklerini korumayı amaçlamış ve buna bağlı olarak Roma Andlaşması'nın herhangi bir değişimden korunmasını istemişlerdir. Söz konusu Andlaşma'da parasal birliğe ilişkin 2., 104. ve 109. maddeler en somut maddeler en somut maddeler olarak görülmekte birlikte, hem yetersizlikleri hem de değişen koşullar nedeniyle ortak para ve parasal birlik sorunu, 1960'ların ortasından itibaren sürekli gündemde tutulmuştur. 1963 yılında hazırlanan Topluluk Komisyonu Faaliyet Programı, parasal birliğin sağlanmasına ilişkin bazı maddeler içermekte ancak ulusal egemenlik anlayışından uzaklaşmamaktadır. Komisyon Faaliyet Programı'nın 127 - 138. maddeleri Topluluk para politikasını ele alır. ⁽⁴⁾ Buna göre Topluluk'ta tek merkezli bir ekonomi oluşturulmakta ancak üye ülkeler iki büyük paraya ve de altın rezervine bağlı mali sisteme tabi olmaktadır. Görüldüğü gibi parasal birlik, beraberinde hem teknik hem de siyasal sorunlar getirmektedir. Güçlü paraya sahip olan ve olmayan üye devletlerin çelişkileri, 24 temmuz 1963 tarihli Konsey'e sunulan Komisyon önerisinde de gözlenmektedir. Söz konusu öneriye göre ⁽⁵⁾ üye ülkeler arası parasal işbirliği konu edilmekle birlikte üye ülkelerin mali politikaları, entegrasyonun diğer alanlardaki ilerlemelerden bağımsız ele alınır. Ekonomik sınırların üye ülkeler arasında kaldırılması ile zaten diğer ortak politikaların kendiliğinden gelişeceğinin savunulması, parasal birliğin sağlanmasının ertelenmesine ve önce entegrasyon sonra parasal birlik / önce parasal birlik sonra entegrasyon tartışmalarının başlamasına yol açmıştır. Tüm çelişkilerine rağmen, Komisyon önerisi, Konsey tarafından aynen kabul edilmiştir ⁽⁶⁾.

Avrupa Konseyi, 1964 yılında da, Avrupa'da parasal birliğin sağlanmasına ilişkin kararlar almıştır. 1 - 8 Mayıs 1964 Kararları, ortak para biriminin yaratılması ve ulusal politikaların basit koordinasyonunu konu almakla yetinmiş, bir de üstelik ulusal politikaların basit koordinasyonunun gerçekleşme olasılığı daha yüksek olduğundan, bu konuya daha fazla ağırlık vermiştir. Ortak para, bir dilek olarak kalmış, koordinasyon ise - parasal alanda para Komitesi nezdinde danışma ve işbirliği olarak belirlenmiştir. 1964 Kararlarının en önemli maddesi, üye ülkelerin önceden danışma ve inceleme yapılmaksızın bireysel olarak para paritelerinde değişiklik yapamayacaklarını belirten maddedir. Ancak bir danışma mantığı yaratılmasından öteye gidemeyen 1964 Kararları, Roma Andlaşması'nda olduğu gibi, Avrupa Topluluğu'nun gerçek bir ortak para politikası oluşturmasında yetersiz kalmıştır. Kurulduğu dönemden itibaren parasal birli-

ğe ilişkin olarak hazırlanan rapor, öneri ve kararların pratiğe dönüşmesi için yıllarca beklenmiş ve daha da beklenecek gibi gözükmektedir. Örneğin daha 1966'da Dichgans'ın Avrupa Parlamentosu'na sunulan raporunda (x), Avrupa Para Birliği'nin öncelikle kurulması önerilmiştir ⁽⁷⁾. Bundan iki yıl sonra Komisyon üyesi Groeben, yine aynı önerileri kapsayan bir rapor hazırlamış, rezervler düzeyinde harminizasyon öncelik tanımış, altının gelecekteki rolü üzerine dikkatleri çekerek, önlemler hazırlamıştır ⁽⁸⁾.

1958 - 68 yılları arasında Avrupa'da entegrasyonun sağlanması yolunda yukarıda belirtildiği türden kapsayıcı çalışmalar yapılmışsa, görüldüğü gibi sonuçları alınamamıştır. Bu on yıl içinde bir gümrük birliği gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, ortak gümrük tarifesi 1968'de yürürlüğe konmuş ve tarifenin düşürülmesi daha sonraki yıllara bırakılmıştır ⁽⁹⁾. O tarihlerde üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sağlanmışken sermaye bunun dışında bırakılmış ve bir sermaye piyasası oluşturulamamıştır. Ayrıca ekonomik bütünleşme için gerekli hukuksal değişiklikler bile tamamlanamamıştır. 1968'lerdeki bu gelişmelerden sonra, Topluluk para politikasında yenilik yapılması amacıyla Barre Planı olarak bilinen 12 Şubat 1969 tarihli Konsey'e verilen Komisyon önerisi hazırlanmıştır. Fransa Cumhurbaşkanı George Pompidou, ilk kez 1 - 2 Aralık 1969 tarihinde La Haye'de toplanan Topluluk Devlet Başkanları Toplantısında Avrupa Para Birliği'nin kurulması için çağırıda bulunmuş ve bunun üzerine Raymond Barre'a bu konuda bir rapor hazırlama görevi verilmiştir. Raporda, ABD Dolarının gücünü azaltmak amacıyla resmi pariteler etrafındaki dalgalanma marjını kaldırarak tek bir para birimine geçiş önerilmiş ve dış ödeme zorlukları olan ülkeler için otomatik bir kredi sistemi savunulmuştur. Rapora göre parasal birlik 1976 - 80 yıllarında gerçekleşecektir. Yine Rapora göre üye ülke politikalarının orta vadede uyumu esas alınmış, yapılacak yardım ölçüleri de kısa vadeli mali duruma göre düzenlenmiştir. Söz konusu plan, ancak parasal sorunların çözümü ile ekonomik bütünleşme sağlanacağını savunan Fransa ve Belçika'nın görüşünü yansıtmaktadır. Almanya ve Hollanda ise, önce ekonomik entegrasyonun daha sonra parasal birliğin sağlanması görüşünü taşımaktaydı. Bu türden tartışmalar ve hazır olmayan diğer koşullar nedeniyle hazırlanan raporun sadece kısa vadeli politikaların harmonizasyonu önerisi, 17 Temmuz 1969 tarihli Konsey Kararı'na konu olabilmıştır ⁽¹⁰⁾ otuz sayfalık Konsey Kararı'na göre kısa vadeli parasal işbirliği, Para Komitesi ve Konsey kararları nezdinde gerçekleştirilecektir (xx).

Hukuksal olarak somut sonuçlar yaratmamakla birlikte, Topluluk'ta parasal birliğin sağlanmasına

lişkin olumlu denebilecek bu dönem, aynı yıl Fransa'da yapılan devalüasyonla ve Batı Alman Markının değerinin artırılmasıyla son buldu. Para politikalarında kısa vadede bile gerçekleştirilemeyen ayum ve paralar arasında başgösteren bu denge bozuklukları, entegrasyonun her alanını özellikle de tarım politikalarını olumsuz yönde etkilemiştir. 1964'de belirlenen politikaların yetersizliği 1970'le e kadar moneterist / ekonomist tartışmalarına ve 1968'de yaşanan krize yol açmıştı. Kriz ise, parasal birliğin ve ortak para saptanmasının gerekliliği-i bir kez daha ortaya koymuştu: Sabit Oran ve ınırsız Konvertibiliteye gerek vardı.

Sözkonusu gereklilik, Ocak 1970'de toplanan 3akanlar Konseyi'nin bir çalışma grubu oluştura-ak başına Lüksemburg Başbakanı ve Maliye Baka-ı Pierre Werner'i getirmesi sonucunu hazırladı. Verner, parasal birliğin sağlanması için rapor ıazırlamakla görevlendirildi. Barre Planından da ıararlanarak 8 Ekim 1970'de hazırlanan Rapor, ekonomist görüş ile moneterist görüşleri uzlaştırır itelikteydi. ⁽¹¹⁾ Barre Raporu'nda parasal birliğin ıağlanmasına ilişkin olarak gösterilen 1980 yılı, Verner Raporunda da, aşamalı gelişme çerçeve-ünde, sabit tutulmuştu. Werner'in hazırladığı öneri-er, şu biçimde özetlenebilir:

- Üretim faktörlerinin serbest dolaşımını bölge-er arasında dengesizlik yaratmadan gerçekleştiri-nek ve bu amaçla ekonomik atılımları Topluluk üzeyinde düzenlemek,
  - Geliştirilecek ortak para politikaları ile uluslara-ası para alanında Topluluk'un bir bütün olarak ıavranmasını sağlamak. Bunun için de;
  - Tek paranın
  - Avrupa sermaye piyasasının
  - Para birimleri arasındaki dalgalanma marjının ıaraltılmasının
  - Tam konvertibilitenin
  - Avrupa Merkez Bankası'nın
  - Ve üye ülkeler arasında kısa ve orta vadede ıarasal denetlemenin
- gerçekleştirilmesi.

Werner Raporu'nun büyük bir kısmı, 9 Şubat 971 tarihinde Konsey tarafından onaylanmıştır.

Bu gelişmelerin ardından 1972 yılında Topluluk ıyesi ülkeler, parasal bütünlüğe ve ortak para biri-nine ulaşmanın ilk adımlarından birini daha atarak ırupa Para Yılı'nı - Tüneldeki Yılan'ı oluşturu-şlardır. ⁽¹²⁾ 1973 yılında ABD Doları karşısındaki ıalgalanma sınırının kaldırılması ile, tünel işleme-ıale gelmiş ve sistem 1979'da son bulmuştur. 957 - 1977 yılları arasındaki 20 yıl içinde, Avrupa ıara Birliğinin gerçekleşmesi açısından somut bir ıaşandan söz edilememiştir. Tindemans'ın 1975'de ıazırladığı ve gelişmiş Topluluk üye ülkelerinin lehi-

ne bir mekanizmayı öneren raporuna rağmen bu gelişmiş ülkeler bile aralarında uzlaşmamışlardır. Hem üyeler arasındaki gelişmişlik farkları, hem de 1972'lerdeki para ve petrol krizleri, entegrasyonu yavaşlatıcı etkiler yaratmıştır. Bununla birlikte 1978 yılında Giscard d'Estaing ve Helmut Schmit, Avrupa'da entegrasyonun sağlanması için ön şartın parasal birlik olduğu konusunda uzlaşmaktaydılar ve Avrupa para Sistemi'nin (EMS) öncelikle kurul-masını istemekteydiler. Yaptıkları çağrı sonucunda Avrupa Konseyi 1978'de Kopenhag, Bremen ve Brüksel'de toplantılar yapmış ve Bremen'de hazırlanan Rapor kabul edilerek Avrupa Para Sistemi'-nin ana hatları saptanmıştır. ⁽¹³⁾ Buna göre döviz kuru işbirliği ve ECU esas alınmış ve Avrupa Para Sistemi 13 Mart 1979'da kabul edilmiştir. 1970 - 1980 arasındaki bu gelişmeler, üye devletler açısın-dan aslında uzun vadede köklü bir yetki transferi-nin Topluluk'a kaymasını gerektirmektedir. Bu da ancak Avrupa'nın federal tipte örgütlenmesi ile sağlanabilir. Ulusal yetkilerin Topluluk'a transferi, sadece 1965, 1969 ya da 1971'de değil, 1980 son-rasında da bir dizi krizin yaşanmasına yol açmıştır.

Avrupa'da entegrasyonun sağlanması yolunda-ki engellerin kaldırılması, yukarıda belirtilen türden krizlerin önüne geçilmesi için hazırlanan Tek Senet ise, daha önceki mevzuatın eksik yönlerini kapat-ma amacını sürdürmektedir. Tek Senet'in hazırlan-ması, 1980'lerden sonraki çalışmaların bir ürünü olarak değerlendirilebilir. 14 Şubat 1984 tarihli Spi-nelli Raporu ⁽¹⁴⁾, ortak para birimini önermekle bir-likte (xxx) bunun hangi kanallar yoluyla ve nasıl olacağına bir açıklık getirememiştir. Ancak Avrupa Para Biriminin hem rezerv hem de ödeme birimi olarak kullanımının genişletilmesi önerilmişti. Sö-z-konusu raporun diğer maddelerinde ulusal gücü artırıcı önerilerin bulunması nedeniyle de, Avrupa Konseyi 1984 Fontainebleu toplantısında görevlendi-rilen Dooge, yeni bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor, "Beyaz Kitap" adı altında yayınlanmış ve Tek Senet'in ortaya çıkmasını sağlamıştır. 17 - 28 Şubat 1986 tarihlerinde kaleme alınan ve 1 Ocak 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Senet kapsa-mında 20. madde, Avrupa'da parasal birliğin sağ-lanmasına ilişkindir. ⁽¹⁵⁾ Buna göre ortak para politi-kalarının saptanması ve Avrupa Merkez Bankası'-nın oluşturulması 1992 yılına bırakılmıştır.

1972 yılında Topluluk üyesi ülkeler, yukarıda da belirtildiği gibi, 1980 yılına kadar aralarında parasal birliğin kurulacağını ilan etmişlerdir. Ancak Toplu-luk bu amacına henüz ulaşamamıştır. İngiltere, Topluluk para politikalarının uzunca bir dönem dışında bırakılmış, Fransız Frank'ı Batı Alman Mar-kı önünde ezilmekten kurtulamamıştır. Eylül 1990'da, iki Almanya'nın birleşmesi sonucunda uzun vadede ortaya çıkabilecek Mark egemenliği-

ne karşı denge sağlamak üzere İngiltere de sistem içine dahil edilmiştir. Ancak, sözkonusu parasal birliğin, 1960'lardan beri çalışılmasına rağmen, ne zaman ve nasıl kurulacağı belirsizlik göstermektedir.

Avrupa'da ortak para sisteminin ve böylece parasal birliğin sağlanması, uluslararası sistemin işleyişine, Dolar - Mark - Yen ilişkilerine bağlıdır. 1979 yılında EMS'nin oluşturulmasına rağmen henüz bir ortak paradan ve Avrupa Merkez Bankası'ndan söz edilememektedir. Bunun en temel nedeni, uluslararası sistemin yanısıra, üye devletler arası siyasal ve ekonomik farklılıkların bulunmasıdır. Örneğin, İspanya ve Portekiz'in paraları, üye devlet ortak para birimi hesaplamalarının henüz dışında yer almaktadır. ⁽¹⁶⁾ Ayrıca sisteme dahil ülkelerin ekonomileri de, olması gereken standartlardan sapmalar göstermektedir. Örneğin 1979 yılında Fransa'nın tutarlı enflasyonunun % 2, 5 olması gerekirken % 8,7, İngiltere'nin 2,1 olması gerekirken % 12,5 olmuştur. ⁽¹⁷⁾

Bugün bir para birliğinden çok, bölge fiyat ve döviz kuru istikrarı amaçlanmış gibi gözükmektedir. Üye ülkeler arasında "müdahale" mekanizmalarından, ECU'nün hesaplanma biçiminde ve üye ülke para politikalarında tutarlılık sağlayacak düzenleme eksikliklerinden kaynaklanan bir dizi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Şöyle ki:

- Üye ülke kambiyo politikasındaki serbestisini ve para arzı üzerindeki denetimini kaybedecektir.

- Zengin ve fakir üye ülkeler arasında uyum sağlanması için, zengin ülke aleyhine gelişecek bir fon aktarımı ortaya çıkacaktır.

- Bir üye ülkedeki enflasyon oranı, saptanacak ortak enflasyon oranından yüksek ise, o ülkede işsizlik artacak, bu da Topluluk'un diğer dengelerini olumsuz etkileyecektir.

Sohmen'e göre ⁽¹⁸⁾ zaten ulusal paralar dolaşımından kalkmadığı sürece, parasal birlikten söz etmek olanaksızdır. Ortak para biriminin saptanması ve yaygınlaştırılması da bir dizi sorun taşımaktadır. Örneğin, ECU'nün hesaplanmasında kullanılan "sabit tutar" toplamında, her üye devletin ağırlığı aynı değildir. Sabit tutar, her üyenin ağırlık katsayısına göre belirlenir ve en fazla ağırlığa sahip ülkeler, Batı Almanya, Fransa ve İngiltere'dir. ⁽¹⁹⁾ Buna rağmen bu ülkelerin bile kendi hukuksal statüleri zorlanmaktadır. Bugün sadece bir hesap birimi olarak kullanılan ECU'nün tanımı bile, halen bazı uluslararası parasal kuruluşlar tarafından kabul edilmemektedir. Öte yandan Avrupa Merkez Bankası oluşturulması konusunda da ulusal Merkez bankaları, serbest iradelerinden hemen vazgeçme eğilimi göstermemektedirler. Bugün tek yetkili kurum olarak tanımlanan AET Merkez Bankaları Guvernörler

Komitesi ise sadece bir fikir danışma / öneride bulunma işlevini görmektedir.

DİPNOTLAR

(1) Rıdvan Karluk, Uluslararası Ekonomi, Bilim Teknik Yayınları, İstanbul, 1984, s: 470

(2) Konu ile ilgili maddeler, 2. madde, 4. maddenin 1. fıkrası, 67. maddenin 1. fıkrası, 68. maddenin 3. fıkrası ve 69. maddedir.

(3) D. Carreau, Le Systeme Monetaire International Colin, Paris, 1972, s: 110

(4) Louis Cartou, La Politique Monetaire de la CEE Colin, Paris, 1970, s: 43.

(5) Carteu, age, s:44

(6) a.g.e., s:47

(x) Dichgans Raporu tarihi: 28.12.1966

(7) Daha fazla bilgi için Bkz: Rıdvan Karluk, a.g.e. s: 472

(8) Cartou, a.g.e., s: 28

(9) Gülten Kazgan, 100 Soruda Ortak Pazar Ve Türkiye, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973, s: 58

(10) J. O. C. E., 25.7.1969, No: C 136

(xx) 69 / 227 No'lu karar

(12) Avrupa Para Yılına göre üye ülkelerin kendi paraları arasındaki dalgalanma sınırı % +/- 2,25 olarak saptanmıştır. Topluluk'un ABD Doları karşısındaki sınırı da % +/- 4,5 olarak belirlenmiştir. Üyelerin kendi paraları arasındaki dalgalanma sınırına "yılan", Dolar karşısındaki "tünel" adı verilmiştir.

(13) Bulletin CEE, No: 5, 1978

(14) J.O.C.E., 19.3.1984, No: C 77/34

(xxx) 52. madde

(15) Tek Senet, İ.K.V. Yayınları, Eylül 1987

(16) BEI Information, No : 50, October 1986, s: I- 2

(17) Daha fazla bilgi için Bkz: Okan Aktan, Para Birliği Kuramı ve Avrupa Para Sistemi, H.Ü. Yayınları, No 4, Ankara, 1983, s: 149

(18) Sohmen, "Currency Areas and Monetary Systems", Bhagwati et Al. Eds., s: 185

(19) IMF Survey, Mayıs 1975, Washington, s: 88

BAŞLICA EKONOMİK GÖSTERGELER

Binnaz Gökçek

GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA

Altı aylık verilere dayanılarak yapılan birinci tahmine göre, GSMH cari fiyatlarla 291.973 milyar TL'ye, sabit fiyatlarla 347.727 milyar TL'ye ulaşmıştır. DİE'nün yılın ikinci yarısındaki beklentiler de gözönüne alarak yaptığı bu açıklamaya göre 1990 yılı büyüme hızı cari fiyatlarla 71,1, sabit fiyatlarla yüzde 10,0 olarak gerçekleşecek bu verilere göre, yıllık enflasyon da yüzde 55,5 olacaktır "1990 Yılı Programı"nda enflasyon oranı yüzde 54,0 olarak tahmin edilmiş, büyüme hızı ise sabit fiyatlarla yüzde 5,7 olarak öngörülmüştür.

1990 yılı birinci tahminine göre, İktisadi Faaliyet Kollarının büyüme hızı ve GSMH içindeki payları aşağıda gösterilmiştir.

	SABİT FİYATLARLA		CARİ FİYATLARLA	
	BÜYÜME HIZI	GSMH İÇİNDE PAYI	BÜYÜME HIZI	GSMH İÇİNDE PAYI
TARIM	11,53	17,84	87,33	16,56
SANAYİ	11,65	29,47	74,69	33,06
HİZMETLER	7,85	49,02	67,00	46,79
İTHALAT VERGİ,	33,71	3,37	62,57	2,73
GSYİH (Alıcı Fiyatlarıyla)	10,33	99,70	72,53	99,14
DIŞ ALEM NET FAKTÖR GELİR.	-41,10	0,30	-12,04	0,86
GSMH (Alıcı Fiyatlarıyla)	10,04	100,00	71,11	100,00

KONSOLİDE BÜTÇE

(MİLYAR TL)

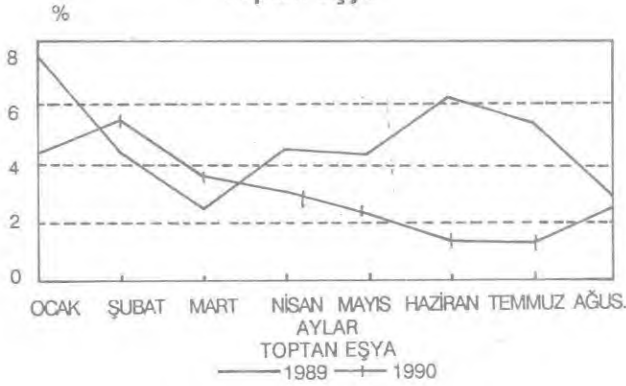
	OCAK - AĞUSTOS		
	1990	1989	FARK (%)
GELİRLER	32.144	18.515	73,61
GİDERLER	38.505	21.026	83,13
BÜTÇE DENGESİ	-6.361	-2.511	-153,33

Maliye ve Gümrük Bakanlığı verilerine göre 1990/ 1989 yılları Ocak Ağustos karşılaştırması göre Konsolide Bütçe Gelirleri yüzde 73,6 oranında 13.629 milyar TL artarak 32.144 milyar TL'ye giderler ise yüzde 83,1 oranında 17.479 milyar TL artarak 38.505 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu dönemde giderlerdeki artış hızının, gelirlerdeki artış hızından fazla olması nedeniyle bütçe açığı yüzde 153,3 oranında büyümüş ve 6.361 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

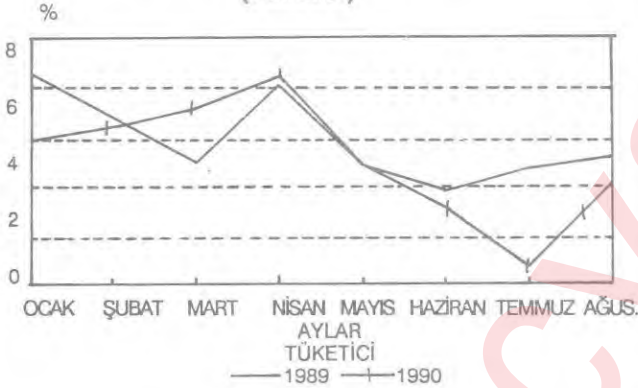

ENFLASYON

FİYAT ENDEKSLERİ Toptan Eşya

FİYAT ENDEKSLERİ (Tüketici)

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, Ağustos ayında toptan eşya ve tüketici fiyatlarında yüzde 2,5 oranında artış gerçekleşmiştir. Toptan eşya fiyatlarında, 1989 yılında sekiz aylık fiyat artışı yüzde 43,6 iken 1990 yılında yüzde 26,8'e, yıllık fiyat artışı yüzde 73,6 iken, yüzde 45,9'a düşmüştür. Tüketici fiyatlarında da bu oranlar sırasıyla 37,2'den yüzde 29,3'e ve yüzde 65,6'dan yüzde 54,8'e inmiştir. Ağustos ayı fiyat endekslerinin düşük çıkmasında, Körfez krizinden kaynaklanan zamlarının bu aya tam olarak yansımamasının etkisi olmuştur. DİE'nun açıklamasına göre, Ağustos ayında kamu sektöründe yüzde 4,7, özel sektörde ise yüzde 1,7 oranında fiyat artışı gerçekleşmiştir.

Toptan eşya fiyatları, Ağustos ayında tarım sektöründe binde 7, madencilik sektöründe yüzde 2,6, imalat sanayinde yüzde 3,2 ve enerjide yüzde 2,4 oranında artmıştır. 1990/1989 yılları Ağustos ayları karşılaştırmasına göre, bu oranlar sırasıyla yüzde 68,5, yüzde 36,8, yüzde 38,4 ve yüzde 64,9 olarak gerçekleşmiştir.

PARASAL GELİŞMELER

(MİLYAR TL)

	24.08.990	29.12.989	FARK %	25.08.989	30.12.988	FARK (%)
EMİSYON HACMİ	13.531	8.365	61,76	7.507	4.482	67,46
REZERV PARA	23.176	16.436	41,01	13.680	9.237	48,10
M.B. KREDİLERİ	7.473	6.699	11,55	5.947	5.142	15,66
PARA ARZI						
M1	26.472	20.358	30,03	14.984	11.244	33,26
M2	62.522	49.153	27,20	37.241	27.196	36,94
M2Y	77.138	60.516	27,47	46.151	34.338	34,40
M3A	65.436	50.930	28,48	39.022	28.999	34,56
M3	66.746	51.833	28,77	39.928	29.800	33,99

Merkez Bankası verilerine göre, yaklaşık sekiz aylık dönemde Dolaşımdaki Para 7.016 milyar TL'den 12.360 milyar TL'ye, Vadesiz Tasarruf Mevduatı 5.511. milyar TL'den 6.491 milyar TL'ye yükselmiş, Vadesiz Ticari Mevduat ise 7.807 milyar TL'den 7.605 milyar TL'ye, TCMB'deki mevduat da 24 milyar TL'den 16 milyar TL'ye düşmüş ve böylece bunların toplamında oluşan dar tanımlı para arzı (M1), yüzde 30,0 oranında büyüyerek 20.358 milyar TL'den 26.472 milyar TL'ye ulaşmıştır. Vade- li Ticari ve Tasarruf Mevduatı ile mevduat sertifikasını da kapsayan geniş tanımlı para arzı (M2) ise yüzde 27,2 oranında artarak 49.153 milyar TL'den 62.522 milyar TL'ye yükselmiştir. "M2"ye Yurtiçi Kaynaklı DTH'nın ilavesi ile oluşturulan "M2Y" yüzde 27,5 oranında artarak 60.516 milyar TL'den 77.138 milyar TL'ye, "M2" ye Resmi Mevduatın ilavesi ile oluşturulan "M3A" yüzde 28,5 oranında artarak 50.930 milyar TL'den 65.436 milyar TL'ye ve buna TCMB'deki Diğer Mevduatın ilavesi ile oluşturulan "M3" yüzde 28,8 oranında artarak 51.833 milyar TL'den 66.746 milyar TL'ye ulaşmıştır.

BANKALAR

(MİLYAR TL)

	24.08.990	29.12.989	FARK (%)	25.08.989	30.12.988	FARK (%)
Toplam Mevduat	53.060	43.889	20,90	32.286	25.352	27,35
Kamu Mev. Ban.	29.223	22.971	27,22	16.484	12.517	31,69
Özel Mev. Ban.	23.090	20.159	14,54	15.305	12.358	23,85
Yabancı Mev. B.	747	759	-1,58	497	477	4,19
Kredi Hacmi	50.938	38.143	33,54	29.769	24.340	22,30
Tüm Banka Krd.	46.326	34.256	35,23	26.305	21.176	24,22
-Kamu Mev. B.	21.092	17.342	21,62	12.171	11.133	9,32
-Özel Mev. B.	18.952	12.002	57,91	9.896	6.891	43,61
-Yabancı Mev. B.	1.591	1.060	50,09	775	527	47,06
Kalk. Ve Yat.B.	4.691	3.852	21,78	3.463	2.625	31,92
M.B.Doğrudan Krd.	4.612	3.887	18,65	3.464	3.164	9,48

Geçici verilere göre, 24.08.1990 tarihi itibarıyla, toplam mevduat içinde Kamu Mevduat Bankaları-

nin payı yüzde 55,1, Özel Mevduat Bankalarının payı yüzde 43,5, yabancı mevduat bankalarının payı ise yüzde 1,4'tür. Mudi gruplarına göre ise, toplam mevduatın 40.203 milyar TL'sini Tasarruf, 9.943 milyar TL'sini ticari, 2.914 milyar TL'sini resmi mevduat oluşturmaktadır. Yaklaşık sekiz aylık dönemde yüzde 34 / 66 olan vadesiz / vadeli kompozisyonu, vadeli mevduatın lehine gelişerek yüzde 32 / 68 olmuştur.

29.12.1989 - 24.08.1990 tarihleri arasında Kamu, özel ve yabancı mevduat bankaları toplamından oluşan mevduat bankaları kredileri, yüzde 36,9 oranında artarak 30.404 milyar TL'den 41.635 milyar TL'ye ulaşmış, Kalkınma ve Yatırım Bankaları kredileri yüzde 21,8 oranında artarak 3.852 milyar TL'den 4.691 milyar TL'ye ulaşmış ve tüm banka kredileri 46.326 milyar TL olmuştur.

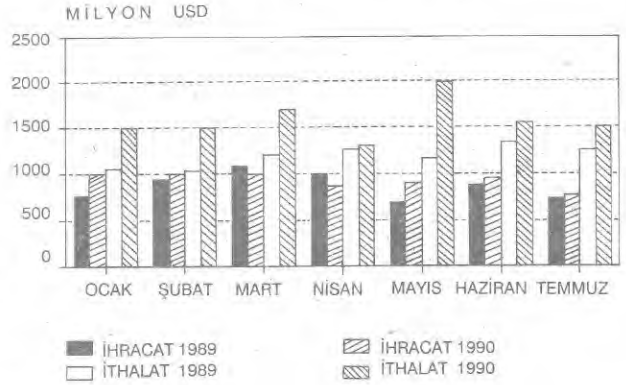
ÖDEMELER DENGESİ

	(MİLYON USD)		
	OCAK - HAZİRAN		
(%)	1990	1989	FARK
CARI İŞLEMLER DENGESİ	-1.448	340	-425,88
- DIŞ TİCARET DENGESİ	-3.874	-1.482	-161,40
İhracat (FOB)	5.761	5.476	4,82
İthalat (FOB)	-9.635	-6.978	-38,08
GÖRÜNMEYENLER DENGESİ	820	392	109,18
Görünmeyen Gelirler	3.815	3.016	26,49
Görünmeyen Giderler	-2.995	-2.624	-14,14
-KARŞILIKSIZ TRANSFER	1.606	1.430	12,31
Özel Gelirler	1.469	1.248	17,71
Özel Giderler	-14	-17	17,65
Resmi Transfer	151	199	-24,12

1988 yılında 1.596 milyon dolar, 1989 yılında da 966 milyon dolar fazla veren cari işlemler dengesi 1990 yılının ilk yarısında 1.448 milyon Dolar açık vermiştir. Ödemeler dengesi kapsamındaki dış ticaret açığı ise ilk altı ayda geçen yıla göre yüzde 161,4 oranında artarak 3.874 milyon dolara yükselmiştir. Merkez Bankası verilerine göre, revize edilmiş olan Turizm gelirleri altı ayda yüzde 46,9 oranında artarak 934 milyon dolardan 1.372 milyon dolara yükselmiş, Turizm giderleri ise yüzde 1,2 oranında azalarak 255 milyon dolardan 252 milyon dolara inmiştir. Bu dönemde işçi dövizleri de yüzde 17,6 oranında artarak 1.186 milyon dolardan 1.395 milyon dolara yükselmiştir.

1990 yılının ilk altı aylık döneminde 3.455 milyon dolarlık borç ödemesi gerçekleşmiştir. Bu ödemelerin 1.994 milyon dolarını anapara, 1.413 milyon dolarını faiz, 48 milyon dolarını da İMF'ye yapılan ödemeler oluşturmıştır.

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER İHRACAT - İTHALAT

1990 yılının ilk yedi ayında, İhracat 6.505 milyon dolar, ithalat ise 11.129 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiş, ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 58,5, dış ticaret açığı ise 4.624 milyon dolar olmuştur. 1989 yılının aynı döneminde ihracat 6.126 milyon dolar, ithalat 8.392 milyon dolar, ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 73,0, açık ise 2.266 milyon dolardır.

6.605 milyon dolar olan Ocak - Temmuz dönemi ihracatının 937 milyon dolarını tarım ve hayvancılık, 183 milyon dolarını madencilik, 5.385 milyon dolarını da sanayi ürünleri oluşturmaktadır. Bu dönemde gerçekleşen 11.129 milyon dolarlık ithalatın, 2.833 milyon doları yatırım, 1.251 milyon doları tüketim, 7.045 milyon doları da hammadde ithalatıdır. İhracat ve ithalatta ülkelerin payları sırasıyla, OECD ülkelerinde yüzde 64,3 ve 66,2, İslam ülkelerinde yüzde 22,5 ve 16,7, Sosyalist ülkelerde yüzde 8,9 ve 8,0, diğer ülkelerde yüzde 4,3 ve 9,1 olarak gerçekleşmiştir.

UNITRON

İŞİTME CİHAZLARI

KONUŞMA CİHAZLARI

Odyolojik ve İmpedansmetrik Tetkikler Merkezi

HERGÜN TİCARET

Mustafa Halûk Tatarâğası

İzmir Cad. Menekşe 1. Sk. No. 5 / 3.Yasemin Apt. Kızılay - Ankara
Tel. 125 78 68 - 125 00 67

SİNOP BELEDİYESİ
"BELDEMİZ" GAZETESİ

SÜMERBANK'A AĞIT...

SEMRA ARMAY
Sinop Belediyesi Başkan Vekili

Genç, yoksul ama alabildiğine onurlu ve umutlu Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yılında (11 Temmuz 1933) Atatürk'ün büyük çabalarıyla, olanaksızlıklar içinde tamamı hazineden sağlanan 20 milyon lira anapara ile kurulan Sümerbank da gidiyor... Tıpkı Atatürk'ün diğer kalıtları gibi: Türk Dil Kurumu gibi, Türk Tarih Kurumu gibi, Öğretim Birliği Yasası, zedelenen laiklik ilkesi gibi...

Adlarını eski Anadolu uygarlıklarından alan Sümerbank ve Etibank, devletçilik ilkesinin ışığında, planlı kalkınmayı benimseyen ülkemizin ilk ve bilinçli ataklarıdır.

Cumhuriyetin 10. yılını kutlama törenleri yapılır bu 1933 yılında Hipodrom'da. Atatürk; o değişik vurgulu, tiz ama yüreğinin ta içinden kopup gelen etkili sesiyle haykırır:

"Yurttaşlarım!

Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir..."

İnsanlarımız ne denli bir sevgi, nasıl bir heyecanla dinlerler o ulu Önder'i ... Çoğunun gözü yaşlı, kimi tüm nefesini tutmuş, kimi coşkuyla kendinden geçmiş, kimi daha iyi görebilsin diye çocuklarını omuzlarına almış, gözleri ışı ışı...

Ve Marşlar söylenir Onuncu yılda titrek, siyah beyaz filmlerde gördüğümüz, hep bir ağızdan, bir yürekten ve çığlık çığlığa:

"Demir ağırla ördük Ana yurdu dört baştan"

Tabii o zaman demiryollarının komünizm anlamına geldiğini bize öğretecek, bilgin devlet büyüklerimiz yoktu henüz. Varolan büyüklerimiz, devlet adamlarımız ve öğretmenlerimiz ise yerli malı kullanmayı, tutumlu olmayı öğütlerlerdi (yani ne kadar da transformasyonsuz insanlarmış!...)

Sanayimizin itici gücü, motoru ve insan yetiştiren okulu adı verilecek Sümerbank, işte o destansı ulusal atmosfer içinde kurulmuş; askerimize, dar gelirliimize, geniş halk yığınlarımıza ayakkabı, giysi, kağıt üretmiştir, çimento fabrikası, kimya, porselen, deri ve gıda ürünleri dallarında öncülük yapan Sümerbank'la ilişkisi hiç olmamış kimseler var mıdır dersiniz Ülkemizde?

Günümüzde ise 41 müessese, fabrika ve bağlı ortaklık, 467 satış mağazası var ve 44 banka şubesiyle dev bir üretim gücü olarak; ülkemizde üretilen ayakkabının % 11'ini, pamuk ipliği ve dokumasının % 17'sini, yün ipliği ve dokumasının % 15'ini, viskon ve selefan'ın % 100'ünü üreten Sümerbank'ta 50 bine yakın insanımız çalışmaktadır.

Isparta, Bünyan ve Hereke halısı, Yıldız Porselen, Merinos kumaşı ve Beykoz ayakkabısı üreten;

Amerika'ya konfeksiyon, İngiltere'ye kumaş satan; geçen yılki cirosu 559 milyar, bu yılki hedefi 980 milyar olan ve 60. doğum yılına hazırlanan bu dev kurum, bağıra bağıra satılıyor. Hem de televizyon reklamları ile ve de - ne demekse- "eşraf. dostlara" çağrılar yapılaraktan.

En acısı da. Ortağın, hatta ilk çağların kölecilik anlayışı ile içerisinde çalışanlarla birlikte haraç mezat. Nasıl utanmaz insanlar olduk ki biz, binlerce memur ve emekçinin yüzüne baka baka, hiç sıkılmadan: "Sizleri özlük haklarınız saklı olarak (nere, nasıl saklıymış acep?) mağazalarımızla birlikte satıyoruz, hiç üzülmeiniz sayın serflerimiz!" diyebiliyoruz. Pes artık, insanlar da özelleştirilebiliyormuş demek...

Ama asıl korkumuz özelleştirilmekten de değ özallaştırılmaktadır. Çünkü birincisinin, örneği bir iktidar değişimi ile "tedavisi mümkün" dür, hi değilse. Ama ikincisi toplumda giderek yaygınlaştığını üzüterek duyumsadığımız çarpık ve acımas bir dünya görüşüdür. Bilinen değerler dizgesi yer ne köşe dönme'yi, ezip geçme'yi koymaktır. Hukuğu hiç saymayı benimsemektir, insani boyutu yosaymaktır. Tehlikeli ve "tedavisi gayri mümkün olan da işte budur.

Bu nedenle Sevda Tepesi'nden PETKİM' değin satılan tüm ulusal kaynaklarımız içindir, am en önce en yakınımızda en içimizde olan SÜMEF BANK'ımızadır ağıtımız...

Çünkü biz SÜMERBANK'ı çok, pek çok seviyoruz.

TURAN DURSUN'UN ARDINDAN...

YAVUZ G. YILDIZ

İ.Ü. İktisat Fakültesi Doktora Öğrencisi.

Aydınlanma, Tanrı, Us, doğa ve insan kavramlarının yeni birleşimine ulaşmasıyla ortaya çıktı. Etkile-ri sanat, felsefe ve siyaset alanlarında devrimci gelişmelere yol açtı. Bu yeni olgular ve usu işler kılma ve yüceltme karşısında gerici akımlar uzun süre direndilerse de, değişen düşünce ortamına duyarsız kalamadılar.

Yeni oluşan modern bilim, dine dayalı baştan savma yanıtlara karşı çıkıyordu. Siyasal çıkarları ve toplumsal iktidar kaygıları ağır basan dini çevreler yeni görüşlere açık değildi. Kurulu düzen dini ve kendini savunmak için çeşitli girişimlerde bulundu. Engizisyon mahkemelerinin yanı sıra sivil mahkemelerde de dinsel yargalamalara girilerek ölüm cezaları verdi. Adsız birçok aydınlanma savaşçısı insanlık dışı uygulamalarla zindanlarda sokaklarda katledildi.

Ortaçağın karanlık zindanlarında yeşeren aydınlanma hareketi, tüm baskılara rağmen silinemedi. Bu baskılar ve yıldırma hareketleri ülkemizde de, belirli çevrelerce planlı şekilde uygulanmaktadır. Cumhuriyetimizin kuruluş yıllarında Kubilay'ın katledilişiyle başlayan bu zincir, Muammer Aksoy ve Turan Dursun'un katledilişiyle en uç noktasına varmıştır. Aydınlanmaya sıkılan kurşun; "insanın, kendi yüzünden içine girdiği sığıktan kurtulup usunu kullanmasına karşıdır". Sürekli olarak insanın Cennet'teki mutluluk özlemine ve Cehennem acılarına karşı duyduğu korkuya seslenilmiştir. İnsana özgü bu eğilim zamanla genelleşti. Yaşamımızın dinamik gücünü acı ve hazla birleştirmedikimiz ve insan olmanın erdemine ulaştığımız an, karanlığı karanlığa mahkum edeceğiz.

T. Dursun düşüncesi, kişiliği ve yaşamıyla insanın yüceliğine inanmıştı. "Aydınlanan dini" yalnızca yorumlamamış, düşüncelerini uygulamayı yaşamı pahasına seçmişti. Dursun'da Tanrı sevgisi, insan sevgisine dönüşmüştü. İnsanın yüceliği yanında kurulu düzende hiçliğini Dursun, şöyle dile getiriyor:

"Çağ: Milattan yüzyıllarca önce. Konu : "Köpek hakları ve güvencesi". Konu önemle ele alınıyor. Çerçevesi çiziliyor. Gerekleri belirleniyor. Hürmüz (Tanrı) adına, kutsal kitap AVESTA'da açıklanıyor. "Emekçi köpekler'in haklarının gereğine uymayanlara verilecek cezalar duyuruluyor. "İnsan emekçiler'in haklarının gereklerine uymayanlar için bugün düşünülmecek ağırlıktaki cezalar.

Çağ : Milattan hemen hemen iki bin yıl sonra. Konu : "İnsan emekçileri ve hakları". Bu haklar tartışılıyor. Kimi yerde kimi ölçüde tanınıyor, kimi yerdeyse bırakılıp geçiliyor. "İnsan hakları kabul" edilip dünyanın bir yanına duyurulmuş olsa bile.

İlginç olur diye bir küçük karşılaştırma yapmak istedim. Amacım ne "köpek"leri "insan"laştırmak, ne de insanları köpekleştirmek. Ne böyle bir savım var, ne de buna gücüm yeter". (*)

Dursun, karanlığa kapatılmayacak bir kapı açtı. Karanlığa vuran ışık Dursun'un kişiliğinde aydınlanmanın müjdesi oldu.

Devralınan aydınlanma meşalesinin sönmediğini senin şahsında görmek ülkemizin aydınlık geleceği için en büyük mutluluktur. Sana elveda demiyoruz. Hoşçakal....

5.10.1990

(*) YÜZYIL, Eylül 1990, Sayı:9, s: 60

beciya

BASIN AÇIKLAMASI 18.10.1990

Sayın Turgut Özal'dan sonra NATO Genel Sekreteri M. Wörner'e İstanbul Üniversitesi'nce fahri doktora verilmesi, bu ünvanın kimlere hangi gerekçelerle verildiği konusunda yeni sorular uyandırmıştır.

Üniversite kamuoyu 1990 - 1991 ders yılı başında her üniversitenin açılışında bir bakanın konuşmasını yadırgamış ve hem göreve geliş biçimi, hem de siyasal davranışları hayli tartışmalı olan Sayın T. Özal'a fahri doktora verilmesini tepkiyle karşılamıştır.

Rektörlerin yeniden atanmalarında tek söz sahibi mevkiinde bulunan bir kişiye fahri doktora verilmesi çok düşündürücüdür. 1980 sonrasında verilen fahri doktoraların çoğunda ya siyasi kimliğin ya da ekonomik gücün rol oynadığı anlaşılmaktadır. Böyle bir tablo hem üniversitelerin saygınlığını zedelemekte, hem de fahri doktora kavramına gölge düşürmektedir.

Üniversite yönetimlerinin bundan böyle bu konuda daha titiz ve daha duyarlı davranmaları gerektiği kanısındayız.

Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (İstanbul)
Yönetim Kurulu

VİNÇMAK

Hidrolik Vinç ve Makina Sanayi A.Ş.
Ümraniye, Tepeüstü Alındağ Cad. 68
Tel: 364 93 86 - 364 17 54 Üsküdar / İSTANBUL

1- KOMPLE FABRİKA TAŞIR

Tecrübeli makina montaj ekibi ile, makinalar yerlerinden sökülür, vinçli kamyonlarla nakledilir, yerine yerleştirilir, çalışır vaziyette teslim edilir.

2- KOMPLE TESİS NAKLEDER

Taş ocağı, beton santralleri, çelik binalar, asfalt tesisleri vs. Nakledilir çalışır halde teslim edilir.

3- VİNÇ KİRALAR

Çeşitli tip ve tonajlarda Vinçli kamyonlar, Vinçli TIR ve teleskopik vinçler kiraya verilir.

4- VİNÇ İMAL EDER.

Hiyap tipi ve teleskopik mobil vinç imal eder.

LİMA BİLDİRGESİ (*)

Başlangıç

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 40. yıldönümünde 6 - 10 Eylül tarihleri arasında Lima'da toplanan DÜNYA ÜNİVERSİTELER SERVİSİ (WUS) altmışsekizinci Genel Kurulu,

İnsan hakları alanında, başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Andlaşması, Uluslararası Temel ve Politik Haklar Andlaşması ve Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Andlaşması olmak üzere Birleşmiş Milletler'in ve diğer evrensel ve bölgesel örgütlerin oluşturdukları geniş kapsamlı uluslararası standartları gözeterek,

Üniversite ve akademik kuruluşların, insanların ekonomik, sosyal, kültürel, temel ve politik haklarının yaşama geçirilmesini takip etmekle yükümlü olduklarına inanarak,

Tüm diğer insan haklarından yararlanılmasında ve insanca kişilerin ve bireylerin yetişmesinde eğitim hakkının önemini vurgulayarak,

Eğitim hakkında yalnızca, akademik özgürlüğün var olduğu ve yüksek öğretim kurumlarının özerk oldukları bir ortamda tam anlamıyla yararlanılabileceğini göz önüne alarak,

Akademik çevrenin doğası gereği politik ve ekonomik baskılar karşısındaki savunmasızlığını akılda tutarak,

Ve eğitime ilişkin şu ilkeleri kabul ederek,

a) Her insan eğitim hakkına sahiptir.

b) Eğitim insan kişiliğinin ve onurunun tam gelişimini sağlamaya yöneliktir ve İnsan haklarına, temel özgürlüklere ve barışa duyulan saygıyı pekiştirir. Eğitim tüm insanların özgür ve eşitlikçi bir toplumun kurulmasına etkin biçimde katılmalarını sağlar ve tüm uluslar, tüm dini ve etnik gruplar ile tüm ırklar arasında anlayışı, hoşgörüyü ve dostluğu geliştirir. Eğitim kadınlarla erkekler arasında karşılıklı anlayışı, saygıyı ve eşitliği geliştirir. Eğitim, toplumsal eşitlik, barış, tüm ulusların eşit gelişimi ve çevrenin korunması gibi çağdaş toplumların ana hedeflerinin kavranmasında ve bunlara ulaşılmasında bir araçtır.

c) Her devlet, her tür ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik ya da başka görüş, milliyet veya toplumsal köken, ekonomik durum ya da başka bir statüye ilişkin olarak herhangi bir ayrımcılık yapmadan eğitim hakkını güvence altına almalıdır. Her devlet, ulusal gelirinin uygun bir miktarını eğitim hakkından tam anlamıyla yararlanılabilmesini sağlamak amacıyla ayırmalıdır.

(*)Dünya üniversiteler servisi'nin Türkiye'deki tek üyesi olan Bilar'dan temin ettiğimiz "Lima Bildirgesi"ne, üniversite özerkliği tartışmasında önemli bir referans kaynağı olması nedeniyle, dergimizde yer vermeyi uygun gördük.

d) Eğitim olumlu bir toplumsal değişimin aracıdır. Dolayısıyla, eğitim her ülkenin toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel durumundan kopuk olmamalı, bütün hak ve özgürlüklerin tam olarak edinilmesine yönelik bir biçimde statükonun değiştirilmesine katkıda bulunmalı ve daimi biçimde değerlendirilmeye açık tutulmalıdır.

Bu bildirgeyi kamuoyuna açıklar.

Tanımlar

1. Bu bildirmede kullanıldığı biçimiyle

a) "Akademik özgürlük", akademik bir çevre üyelerinin tek tek ya da toplu halde bilgiyi araştırma, inceleme, tartışma, belgeleme, üretme, yaratma, öğretme, anlatma veya yazma yoluyla edinmelerinde, geliştirmelerinde ve iletmelerindeki özgürlükleri anlamına gelir;

b) "Akademik Çevre", bir yüksek öğretim kurumunda öğretim, araştırma, inceleme yapan ve çalışan herkesi kapsar;

c) "Özerklik", yüksek öğretim kurumlarının işleyişlerine, mali işlerine ve yönetimlerine ilişkin kararlar almada ve eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar ve diğer ilgili faaliyetlerde kendi politikalarını oluşturmada devlet ve toplumun tüm diğer güçleri karşısındaki bağımsızlıkları anlamına gelir;

d) "Yüksek öğretim kurumları" üniversitelerden, orta öğretim sonrası eğitim veren diğer kuruluşlardan ve bunlarla ilgili araştırma ve kültür merkezlerinden oluşur.

2. Yukarıdaki tanımlar, akademik özgürlüğün ve özekliğin bu Bildirmede getirilen kısıtlamalara tabi olmadıkları anlamına gelmez.

3. Akademik özgürlük, üniversitelerin ve diğer yüksek öğretim kurumlarının üstlendikleri eğitim, araştırma, yönetim ve hizmet işlevleri için vazgeçilmez bir ön koşuldur. Akademik çevrenin tüm üyeleri herhangi bir ayırım yapılmaksızın ve devletten ya da herhangi bir başka kaynaktan gelebilecek müdahale veya baskı endişesini taşımadan işlevlerini yerine getirme hakkına sahiptir.

4. Devletler akademik çevrenin tüm üyeleri için İnsan Hakları Konusunda Birleşmiş Milletler Anlaşmalarında tanınan temel, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları sağlamak ve bunlara saygı göstermekle yükümlüdür. Akademik çevrenin her üyesi, başta düşünce, vicdan, din, ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlükleri olmak üzere kişinin özgürlüğü ve dokunulmazlığı ile seyahat özgürlüğünden yararlanır.

5. Akademik çevreye girme olanağı toplumun tüm üyeleri için hiç bir engellenme olmaksızın eşit olacaktır. herkes, yetenekleri temelinde, hiç bir ayırım yapılmaksızın öğrenci, öğretmen, araştırmacı, işçi ya da yönetici olarak akademik çevre içinde yer alma hakkına sahiptir. Akademik çevrenin fırsat eşitliğine sahip olmamış üyeleri için eşitliğin

sağlanmasını fiilen hızlandırmaya yönelik geçici önlemler, fırsat ve muamele eşitliği sağlama amaçlarına ulaşıldığında sona erdirilmek koşuluyla ayrımcı girişimler olarak değerlendirilmez. Tüm devletler ve yüksek öğretim kurumları öğretim üyeleri ve araştırmacılar için istikrarlı ve güvenceli bir istihdam sistemini temin ederler. Akademik çevrenin hiç bir üyesi, akademik çevrenin demokratik yollarla seçilmiş bir organı önünde adil bir savunma yapılmadan görevinden alınamaz.

6. Akademik çevrenin araştırma işlevi ile ilgili tüm üyeleri, bilimsel araştırmanın evrensel ilke ve yöntemlerine tabi olarak, herhangi bir müdahaleye maruz kalmaksızın araştırma çalışmalarını sürdürme hakkına sahiptir. Bu kişiler aynı zamanda araştırmalarının sonuçlarını başkalarına özgürce iletmeye ve sansürlü yayınlama hakkına da sahiptir.

7. Akademik çevrenin öğretimle ilgili tüm üyeleri, öğretimin kabul edilmiş ilkelerine, standartlarına ve yöntemlerine tabi olarak, herhangi bir müdahaleye maruz kalmaksızın öğretme hakkına sahiptir.

8. Akademik çevrenin tüm üyeleri, dünyanın herhangi bir yerindeki meslekdaşları ile temas halinde olma özgürlüğü kadar eğitim kapasitelerinin geliştirme özgürlüğünden de yararlanırlar.

9. Tüm yüksek öğretim öğrencileri mevcut müfredat içinden istediği branşı seçme hakkı ve edindiği bilgi ve deyimlerin resmi olarak tanınması hakkı da dahil olmak üzere, öğrenim özgürlüğünden yararlanırlar. Yüksek öğretim kurumları beklentilerini karşılamayı amaçlamalıdır. Devletler, eğitimlerin sürdürülebilirlik için yardıma ihtiyacı olan öğrencilere gerekli kaynakları sağlamalıdır.

10. Tüm yüksek öğretim kurumları öğrencilerin kurumun idari organlarında yer almalarını temin ederler. Tüm devletler ve yüksek öğretim kurumları öğrencilerin herhangi bir ulusal ya da uluslararası sorunla ilgili görüşlerini tek tek ya da toplu halde ifade etme haklarına saygı gösterirler.

11. Devletler, tüm orta öğretim mezunları veya yüksek öğretim düzeyinde öğrenimlerini sürdürebileceklerini ispat edebilecek diğer kişiler için ücretsiz bir yüksek öğretim sistemi tasarlamak, düzenlemek ve yaşama geçirmek için tüm gerekli önlemleri almalıdırlar.

12. Akademik çevrenin tüm üyeleri, çıkarlarını korumak amacıyla sendikalar kurma ya da sendikalarla katılma hakkı da dahil olmak üzere, başkalarıyla birlikte örgütlenme özgürlüğü hakkına sahiptir. Akademik çevrenin tüm kesimlerinin sendikaları, kendi alanlarına tekabül eden mesleki standartların oluşturulmasına katılmalıdırlar.

13. Yukarıda sıralanan hakların kullanılmasında bazı özel görev ve sorumlulukları da birlikte getirilen ve başkalarının haklarının korunması için gerekli olan bazı kısıtlamalara tabi tutulabilir. Öğretim ve

araştırmalar mesleki standartlara tümüyle uyularak ürdürülmeli ve toplumun karşı karşıya bulunduğu çağdaş sorunlara yanıt verir nitelikte olmalıdır.

Yüksek Öğretim Kurumlarının Özerkliği

14. Tüm yüksek öğretim kurumları, kişilerin ekonomik, sosyal, kültürel, temel ve politik haklarının gerçekleşmesini gözetir ve bilim ve teknolojinin bu hakları zedeleyecek biçimde kötüye kullanılmasını önlemek için çaba gösterir.

15. Tüm yüksek öğretim kurumları ilgilerini toplumun karşı karşıya bulunduğu çağdaş sorunlara yöneltirler. Bu amaçla, bu kurumların müfredatları ve faaliyetleri bir bütün olarak toplumun ihtiyaçlarına yanıt verir. Yüksek öğretim kurumları, kendi toplumlarında politik baskıları ve insan hakları ihlallerini kınamalılar.

16. Tüm yüksek öğretim kurumları diğer benzeri kurumlar ve kendi akademik çevreleri içindeki bireylerle, baskıya maruz kaldıkları zaman dayanışma içinde olmalıdırlar. Bu dayanışma maddi ya da nanevi olabilir ve baskı kurbanlarına sığınma, iş ya da eğitim olanakları sağlamayı içermelidir.

17. Tüm yüksek öğretim kurumları, bilimsel ve teknolojik bağımlılığı önlemek ve bilginin edinilme-

si ve kullanılmasında dünyadaki tüm akademik çevrelerin eşit konuma sahip olmalarını sağlamak için çaba göstermelidirler. Bu kurumlar bölgesel, politik ya da benzeri diğer engelleri aşan uluslararası bir akademik işbirliğini teşvik etmelidirler.

18. Akademik özgürlükten gerektiği gibi yararlanmak ve yukarıdaki maddelerde sözü geçen yükümlülüklerle uymak, yüksek öğretim kurumlarının üst düzeyde özerkliğe sahip olmasına gerektirir. Devletler, yüksek öğretim kurumlarının özerkliğine müdahale etmemekle ve toplumdaki diğer güçlerin müdahalelerini de önlemekle yükümlüdürler.

19. Yüksek öğretim kurumlarının özerkliği, ilgili akademik çevrenin tüm üyelerinin aktif katılımını içeren demokratik bir öz - yönetimle gerçekleşir. Akademik çevrenin tüm üyeleri, herhangi bir ayırım yapılmaksızın akademik ve idari işlerin yürütülmesinde yer alma hakkına ve olanağına sahiptirler. Yüksek öğretim kurumlarının tüm yönetim organları özgürce seçilir ve akademik çevrenin değişik kesimlerinden temsilcileri içerir. Özerklik, eğitim, araştırma, dışa yönelik çalışmalar, kaynakların kullanımı ve diğer ilgili faaliyetlerle ilgili politikaların belirlenmesine ve yürütülmesine ilişkin kararları kapsamalıdır.

VakıfBank'ta şimdi kredi kartı seçenek var...

ğdaş kolaylıklardan
anın!

e'de ve dünyanın 163 ülkesinde,
onu aşkın işyerinde para yerine
tüm alışverişlerde
bileceğiniz 7 kredi kartı
ank'ta.

k ihtiyaçlara uygun Visalar,
Card/Eurocardlar...
kiye'de ilk defa, yurtdışında
özel şirket kartı
ssCard VakıfBank'ta.

VakıfBank'ın çok özel
klarla sunduğu 7 kredi kartı!

yanın en büyük seyahat klubü
ve uluslararası oto kiralama servisi
: Rapid Action'a doğal üyelik...
tellerde ve oto kiralamada %40'a
özel indirim.

ıdışında !50.000 ABD Doları
da uluslararası seyahat sigortası,
nde yıllık 10 milyon TL tutarında
sigortası.

içinde VakıfBank şubelerinden,
nız olmasa bile limitiniz dahilinde
0 TL nakit para çekebilme olanağı.

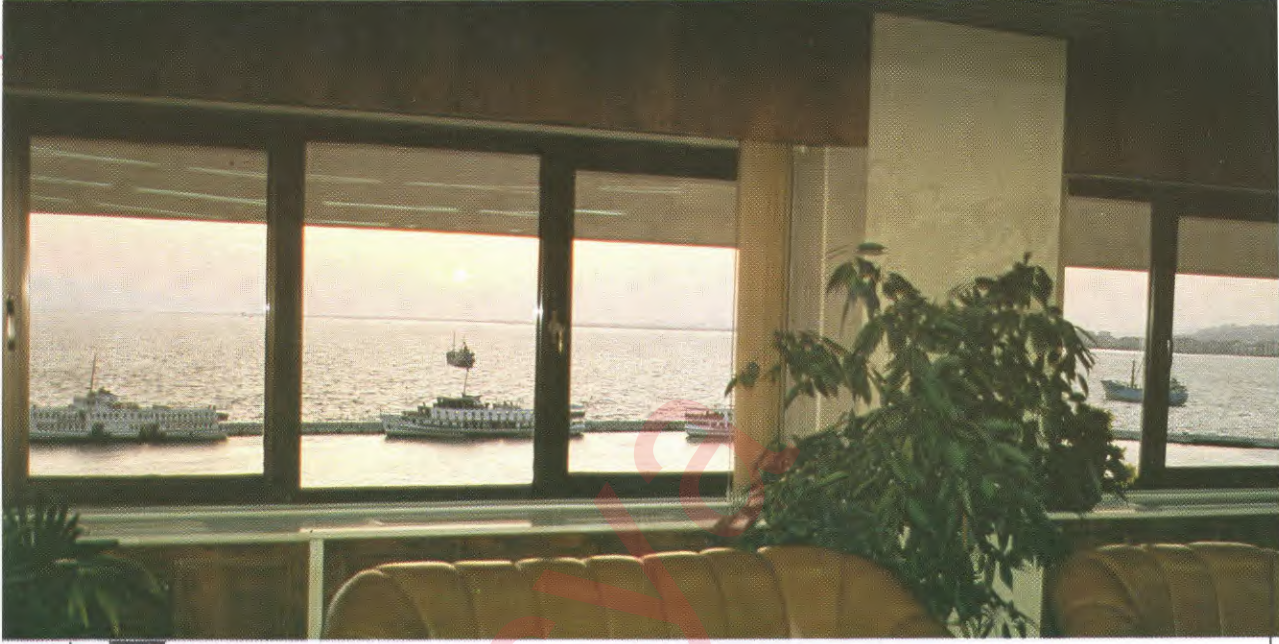
akın VakıfBank şubesine gelin.
edi kartından dilediğinizi seçin...
diğinizi yaşayın!

VakıfBank
Türkiye Vakıflar Bankası

İzmir'i Belki de En Güzel Gören Pencere...

Tarihi zenginlikleri... doğal güzellikleri ve Türkiye ekonomisindeki önemli yeri ile İzmir Ege'nin merkezidir. Belki de İzmir'i en güzel gören pencereye sahip Egebank, şüphesiz Türkiye'nin 60 yıllık geçmişine açılan pencereye de sahiptir.

Nesilden nesile artarak süren dinamizmi ve dış ticarete uzman yapısı ile Egebank geleceği iyi gören bankadır.

EGEBANK

“Nesilden Nesile Bankacılık”